

HÜLYA GÜLSOY

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

MART - 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

ALİ HAYDAR HAKSAL'IN
ROMANLARINDA YER ALAN
ROL MODEL ŞAHSİYETLER

HÜLYA GÜLSOY

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

MART-2025

T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

ALİ HAYDAR HAKSAL'IN ROMANLARINDA YER ALAN
ROL MODEL ŞAHSİYETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Hülya GÜLSOY

DANIŞMAN
Dr.Öğretim Üyesi, Mehmet ŞAHİN YAVUZER

VAN -2025

KABUL VE ONAY

Hülya GÜLSOY tarafından hazırlanan “Ali Haydar Haksal’ın Romanlarında Yer Rol Model Şahsiyetler ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Şahin YAVUZER Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – İlahiyat Fakültesi -İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan : Prof. Dr. Mehmet Halil ERZEN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi- İlahiyat Fakültesi -İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Caner SOLAK Erzurum Teknik Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi- Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	28.03.2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (17.05.2025)

(İmza)

(Hülya GÜLSOY)

Yüksek Lisans Tezi

HÜLYA GÜLSOY

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MART, 2025

ALİ HAYDAR HAKSAL’IN ROMANLARINDA YER ALAN ROL MODEL ŞAHSİYETLER

ÖZET

Ali Haydar Haksal, özgün üslubuyla İslam edebiyatına zenginlik katan önemli bir yazardır. Eserlerinde İslami değerleri ve geleneği modern bir dille okuyucuya aktarmayı amaçlar. Bu çalışmanın odak noktasını Haksal’ın romanlarında yer alan rol model şahsiyetler oluşturmaktadır.

İncelemenin odağında, Haksal’ın dokuz romanında yer alan İslamiyet’i ve geleneği temsil eden rol model şahsiyetler bulunmaktadır. Bu şahsiyetlerin başında, İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun yolundan giden dört halife olan Hulefâ-yı Raşidin gelmektedir. Yazar, bu örnek şahsiyetlerin hayatlarını romanlarına taşıyarak, onların sahip olduğu erdemleri gözler önüne serer.

Yazarın romanlarındaki İslami rol modeller sadece Müslüman okurlar için değil, tüm insanlık için geçerli evrensel mesajlar verir. Adalet, hoşgörü, sevgi, saygı, edep, yiğitlik, cesaret gibi değerler, tüm insanlığın ortak değerleridir. Yazar, bu ortak erdemleri okuyucuya aktararak, okuyucunun İslami değerlere olan inancını güçlendirmeyi hedefler.

Haksal, İslami rol modellerin yanı sıra romanlarında İslami geleneği ve değerleri temsil eden çeşitli kişilere de yer verir. Bu kişiler, farklı dönemlerde yaşamış, farklı mesleklerde bulunmuş olsalar da ortak özellikleri İslam’a bağlılıkları ve topluma kazandırdıkları örnek davranışlardır. Yazar, eserlerinde okurlara İslam’ın sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda hayatın her alanına yön veren değerler bütünü olduğunu gösterir. Bu sayede, romanlar hem edebi metin olma özelliğini korurken hem de İslami değerlerin anlaşılmasına ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Haydar Haksal, Hulefâ-yı Raşidin, Rol Model Şahsiyetler, Roman.

Sayfa Sayısı: XIII+ 115

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Şahin YAVUZER

M.Sc. Thesis

HÜLYA GÜLSOY

**VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
March, 2025**

ROLE IN ALI HAYDAR HAKSAL'S NOVELS MODEL PERSONALITIES

ABSTRACT

Ali Haydar Haksal is an important writer who enriches Islamic literature with his unique style. In his works, he aims to convey Islamic values and tradition to the reader in a modern language. The focus of this study is the role model figures in Haksal's novels.

The focus of the analysis is on the role model figures representing Islam and tradition in Haksal's nine novels. Chief among these figures is the Prophet of Islam. Muhammad (pbuh) and the first four caliphs who followed his path, the Rashidun Caliphs. By bringing the lives of these exemplary figures into his novels, the author reveals the virtues of these figures.

The Islamic role models in the author's novels give universal messages valid not only for Muslim readers but for all humanity. Values such as justice, tolerance, love, respect, decency, bravery and courage are the common values of all humanity. By conveying these common virtues to the reader, the author aims to strengthen the reader's belief in Islamic values.

In addition to Islamic role models, Haksal also includes various people who represent Islamic tradition and values in his novels. Even though these people lived in different periods and had different professions, their common characteristics are their devotion to Islam and the exemplary behavior they brought to society. In his works, the author shows the readers that Islam is not only a belief system, but also a set of values that guide all areas of life. In this way, novels both maintain their character as literary texts and contribute to the understanding and dissemination of Islamic values.

Key Words: Ali Haydar Haksal, Caliphs of Rashidu, Novel, Role Model Figures.

Number of Pages: XII+115

Thesis Advisor: Dr. Faculty Member Mehmet Şahin YAVUZER

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ	1
1. ALİ HAYDAR HAKSAL’IN HAYATI, EDEBİ YÖNÜ VE ESERLERİ	4
1.1 Ali Haydar Haksal’ın Hayatı	4
1.2. Ali Haydar Haksal’ın Edebi Yönü	4
1.3 Ali Haydar Haksal’ın Eserleri	6
1.3.1 Öykü.....	6
1.3.2 Roman:.....	6
1.3.3 Anlatı:	7
1.3.4 Monografi – Araştırma	7
1.3.5 Deneme	7
1.3.6 Şiir.....	7
2. ŞAHISLARIN VE ŞAHSİYETLERİN EDEBİYATTAKİ ÖNEMİ	8
2.1 Türk Edebiyatı Araştırmalarında Karakter Tahlili.....	9
2.2 Türk Edebiyatı Romanlarında Kullanılan Şahsiyetler	12
3.ALİ HAYDAR HAKSAL’IN ROMANLARINDA YER ALAN ROLMODEL ŞAHSİYETLERİN DAVRANIŞLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	16
3.1 Hz. Peygamber’in Yol Arkadaşı Hz. Ebubekir (R.A.).....	17
3.1.1 Roman Hakkında	17
3.1.2 Hz. Ebubekir’in (r.a.) Sıddık Vasfı.....	17
3.1.3 Hz. Ebubekir’in (r.a) Doğruluk Yolundaki Cesareti.....	24
3.1.4 Cömertliğin ve Yardımseverliğin Sembolü Hz. Ebubekir (r.a.).....	30
3.2 Sevgili’nin Hak Dili Arkadaşı Hz. ÖMER (R.A)	36
3.2.1 Roman Hakkında	36
3.2.2 Adâletin Yankısı Hz. Ömer (r.a.).....	40
3.2.3 Halkın Lideri Hz. Ömer (r.a.)	46

3.2.4 İstişare ile Yükselen Devlet Lideri Hz. Ömer (r.a.).....	47
3.2.5 Hz. Ömer'in (r.a.) Reformları.....	49
3.2.6 Hz. Ömer'in (r.a.) Ruhuyla Kur'an'ın Buluşması (Muvafakat-ı Ömer)... 52	
3.2.7 Tevazu Sahibi Hz. Ömer (r.a.).....	55
3.3 Hayâ Ve Edep Örneği Hz. Osman.....	59
3.3.1 Roman Hakkında	59
3.3.2 Edep ve Hayâ Sahibi Bir Lider: Hz. Osman (r.a.)	60
3.3.3 Hz. Osman'ın (r.a.) Yumuşak Başlılığın Bize Öğrettikleri	62
3.3.4 Hz. Osman'ın (r.a.) İslamiyet için Yaptığı Maddi Destekler.....	64
3.4 Toprağın Babası Hz. Ali (R.A).....	66
3.4.1 Roman Hakkında	66
3.4.2 Hz. Ali'nin Yiğitliği ve Cesareti.....	67
3.4.3 Hz. Ali'nin (r.a) İlmi Kişiliği.....	69
3.4.4 Hz. Ali'nin Edebi Kişiliği.....	72
4. AİLE YAPISI İÇİNDEKİ ROLLERİ BAKIMINDAN ŞAHSİYETLER	76
4.1. Yitik Yaşamın Güncesi	77
4.1.1. Roman Hakkında	77
4.1.2 Romanda Geçen Rol Model Şahsiyetler.....	78
4.1.3 Fatma	78
4.2 Hüzün	81
4.2.1 Roman Hakkında	81
4.2.2 Romanda geçen rol model şahsiyetler	82
4.2.3 İsmail Hakkı Haksal.....	82
4.2.4 Ali Haydar Haksal'ın Annesi Fatma.....	85
4.2.5 Babaanne Şerife Hatun	87
4.3 İki Ateş Arasında.....	88
4.3.1 Roman Hakkında	88
4.3.2 Romanda Geçen Rol Model Şahsiyetler	89
4.3.3 Adnan.....	89
4.4 Kör Kuyu.....	91
4.4.1 Roman Hakkında	91
4.4.2 Romandaki Rol Model Şahsiyetler.....	92

4.4.3 Kenan Karadut	92
4.5 Anzelha ve İbrahim	94
4.5.1 Roman Hakkında	94
4.5.2 Romandaki Rol Model Şahsiyetler	96
4.5.3 İbrahim.....	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	106
Ek 1: Ali Haydar Haksal'ın Romanları Üzerine Röportaj.....	106
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

A.s.

Aleyhisselam

H.z.

Hazreti

R.a.

Radıyallahu Anhu

S.a.v.

Sallallahu Aleyhi Vesellem

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, Ali Haydar Haksal'ın özgün üslubuyla İslam edebiyatına kazandırdığı zenginliği ve bu zenginlik içinde yer alan rol model şahsiyetleri incelemek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Ali Haydar Haksal'ın romanlarındaki rol model şahsiyetleri derinlemesine incelemek ve bu şahsiyetlerin okuyucuya aktardığı evrensel mesajları ortaya koymaktır.

Çalışma boyunca, Haksal'ın dokuz romanı incelenerek, bu romanlarda yer alan İslami rol model şahsiyetler tespit edilmiş bu şahsiyetlerin özellikleri ve temsil ettikleri değerler analiz edilmiştir. Ayrıca, İslami kaynaklar ve literatürle karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır.

Tezin hedefleri arasında Haksal'ın İslami değerlerin ve geleneğin modern okuyucuya nasıl sunulduğunu göstermek ve Haksal'ın İslami edebiyata katkılarını ortaya koymaktır. İslami rol modellerin sadece Müslümanlar için değil, tüm insanlık için geçerli evrensel mesajlar içerdiğini vurgulamaktır.

Bu çalışma sayesinde İslam edebiyatı alanında derinlemesine bilgi edinme fırsatı buldum. Aynı zamanda Ali Haydar Haksal'ın eserlerini ve edebi kişiliğini daha iyi anlama imkânı yakaladım. Bu sayede, İslami rol modellerin ve değerlerin günümüz toplumuna aktarılmasına katkıda bulunma bilinci kazandım. Edebiyat ve din arasındaki ilişkiyi inceleme becerimi geliştirirken, İslami değerlerin ve geleneğin modern edebiyattaki temsilini inceleme konusunda da yeni bir bakış açısı kazandım.

Tez çalışmamın konusunu belirlemede ve yazım süreci boyunca yardımlarını benden esirgemeyen, araştırmamın her aşamasında fikirleri ile bana rehberlik eden samimiyetini her daim hissettiren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Şahin YAVUZER'e çok teşekkür ederim. Ayrıca bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım saygı değer hocam Prof. Dr. Mehmet Salih ARI'ya katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Hülya GÜLSOY

Van / 2025

GİRİŞ

Roman türünün evrensel bir tanımı üzerinde fikir birliği bulunmamaktadır. Sürekli değişen yapısı nedeniyle, bu tür için çeşitli özgün tanımlamalar yapılmaktadır.

Orhan Okay, romanı şu şekilde tanımlar: “Zaman, mekân, olaylar ve karakterleriyle gerçek hayata ve kurguya dayanan, zengin anlatım tekniklerinin kullanıldığı edebi eser türüdür.” (Okay, 2008, s. 164-165).

Ömer Faruk Huyugüzel ise romanı, “Nesir şeklinde yazılmış uzun kurgusal anlatı veya hayal gücünde tasarlanıp oluşturulmuş mensur hacimli hikâye” olarak ifade eder (Huyugüzel, 2018, s. 418).

Ülkemizde roman türünün ortaya çıkışından önce, divan edebiyatındaki mesneviler ve halk edebiyatındaki halk hikâyeleri, masallar, efsaneler ve destanlar önemli bir yer tutmaktaydı. Bu türler, roman türünden farklı olarak, olağanüstü olaylara ve kahramanlara geniş yer verirdi. İnsan, bu türlerde tek boyutlu bir şekilde tasvir edilirken, yer, zaman ve mekân çoğu zaman yüzeysel bir şekilde ele alınırdı.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte, mesnevilerin ve halk hikâyelerinin yerini roman türü almaya başladı. Özellikle Fransız romanlarından yapılan çeviriler, Victor Hugo ve Daniel Defoe gibi yazarların eserleri aracılığıyla edebiyatımıza dâhil oldu. Daha sonra, 1872'de Şemsettin Sami'nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* adlı eseri, okuyucuyla buluşan ilk yerli roman oldu. Bu dönemde, yazarların telif eserler vermeye başlamasıyla birlikte, roman türü hızla popülerlik kazandı.

Romanın gelişimine yön veren iki önemli isim ortaya çıktı: Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal. Ahmet Mithat Efendi, halk hikâyelerini roman türüne uyarlayarak geniş kitlelere ulaştı. Namık Kemal ise Batılı anlamda edebi eserler vererek roman türünün gelişimine önemli katkılarda bulundu.

Servet-i Fünun döneminde roman, teknik ve içerik olarak daha da gelişti. Bu dönemde yazarlar, Namık Kemal'in izinden giderek modern romana yaklaştılar.

Milli Edebiyat döneminde ise romanlar, gerçek yaşamı yansıtmaya başladı. Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar, eserlerinde toplumsal sorunlara odaklandılar ve roman türünü daha da geliştirdiler.

Cumhuriyet Dönemi'nde, toplumsal değişimlerin etkisiyle roman türü yeni bir boyut kazandı. Bu dönemde yazarlar, toplumsal sorunları ele alan eserler vererek romanın gelişimine katkıda bulundular (Bildirici, 2010, s. 1-4).

Birey ve topluma yönelen yazarların yanı sıra 1970'li yıllarda dini içerikli romanlar da edebiyatımızda yer almaya başlar.

İslami romanlar diye nitelendirilen bu eserler siyasi ve belli bir düşünceyi savunan romanlardır. İslami romanlar, okuyuculara doğru yolu göstermeyi, iyiyi kötünden ayırarak yüceltmeyi ve İslam dininin emir ve yasaklarını kurgusal bir anlatımla sunmayı amaçlar. Bu tür romanlar için literatürde kesin bir adlandırma bulunmamakla birlikte, genel olarak “hidayet romanı” olarak adlandırılırlar.

İslami roman akımının öncüsü, *Minyeli Abdullah* adlı romanıyla tanınan Hekimoğlu İsmail'dir. Bu eser, ilk İslami roman olarak kabul edilir. Daha sonra, 1969-1970'li yıllarda Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı* romanı Bugün gazetesinde tefrika edilerek büyük ilgi görmüş ve kitap olarak basılmıştır. 1972'de Ahmet Günbay Yıldız'ın *Çiçekler Susayınca* adlı eseri Yeni Asya gazetesinde tefrika edilmiştir. 1975 yılında Raif Cilasun'un *Oğlum Osman* romanı yayımlanmıştır. Bu yazarları Hüseyin Karatay, Ahmet Lütfü Kazancı, İbrahim Ulvi Yavuz, Mustafa Miyasoğlu ve Mehmet Niyazi Özdemir gibi isimler takip etmiştir.

1970-1990 yılları arasında yazılan İslami romanlar, belirli bir okuyucu kitlesinin beğenisini kazanmıştır. Estetik kaygıdan uzak olmalarına rağmen, halk tarafından büyük ilgi görmüşlerdir. Bu romanlar, halkın ifade edemediği duygulara tercüman olmuştur.

İslami romanlar 1970 -1990 yılları içerisinde yazılmaya devam eder. Belirli bir okuyucu kitlesinin beğenisini kazanır. Estetik kaygıdan uzak olan bu romanlar halk tarafından popüler bir hal alır. Halkın ifade edemediği duygulara bu romanlar tercüman olur.

2000'li yıllara gelindiğinde, İslamiyet'i tanııtma misyonunu üstlenen yazarlar arasında, geleneksel ve didaktik anlatımdan uzaklaşarak edebiyatın çağdaş tekniklerini benimseyen, üniversite eğitimi almış bir grup öne çıkmıştır. Bu yazarlar, hem inançlı okuyucu kitlesine hem de edebiyatın estetik değerlerine önem veren nitelikli okurlara ulaşmayı hedeflemişlerdir. Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Şevket Bulut, Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Mustafa Kutlu, İsmail Kılıoğlu, Durali Yılmaz,

Ali Haydar Haksal, Hüseyin Su ve Ramazan Dikmen gibi isimler, bu yeni yaklaşımın öncüleri olmuşlardır. Eserlerinde, Kur'an ayetleri, hadisler, İslam tarihi, kıssalar ve menkıbeler gibi dini unsurları merkeze almışlar, aynı zamanda sembolik ve alegorik anlatımlara da yer vermişlerdir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Ebu Zer gibi İslam büyüklerini, eserlerinde ideal insan modelleri olarak sunmuşlardır (Gürbüz, 2019, s. 10-277).

Türk romanının tarihi gelişimine baktığımızda eserlerin sosyal ve siyasi kaynaklı olaylardan etkilenerek oluştuğunu söyleyebiliriz. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte edebiyatımıza giren roman kendini geliştirerek ve zenginleştirerek çok yol kat etmiştir. Birey ve toplumu kendine konu edinen yazarlar ile birlikte dini içerikli konuları ele alan yazarlarımızda artmıştır.

1. ALİ HAYDAR HAKSAL'IN HAYATI, EDEBİ YÖNÜ VE ESERLERİ

1.1 Ali Haydar Haksal'ın Hayatı

16 Mayıs 1951'de Bingöl, Yayladere'ye bağlı Hasköy'de doğdu. İlkokulu, üçüncü sınıf dâhil babasının yanında okudu. 1960 yılında babasını kaybetti. Babasının ölümünden sonra beş yıl okumaya ara verdi. Elâzığ İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi (1975). Erzurum'da Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi (1979). Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslâm Düşüncesi Anabilim Dalında yüksek lisans yaptı. *Kur'an-ı Kerim'de Güzel Kavramı* adlı tezi hazırladı.

Bir grup arkadaşıyla birlikte *Yedi İklim* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. 1987 tarihinden itibaren aylık olarak yayımlanmaya başlayan derginin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. Dergi yayımını hâlen sürdürüyor.

Sesim Bana Yetmiyor adlı öykü kitabı ile Türkiye Yazarlar Birliği 1987 yılı hikâye, *Yitik Yaşamın Güncesi* adlı romanıyla Tuzla Belediyesi Roman Yarışması'nda 2.lik, 2013 yılı Ömer Seyfettin Hikâye yarışmasında *Güneşe Koşan Adam* öykü kitabı, 2014 yılında Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından Üstat Sezai Karakoç ile ilgili çalışmalarından dolayı, 2022 Yılında Kahraman Maraş Büyükşehir Belediyesi'nce yılın Edebiyatçısı, 2024 yılında Mehmet Akif İnan Vakfınca yılın edebiyat ödülleri aldı.

Öykü çalışmalarına lise yıllarında başladı. *Mavera, Yönelişler, İslâm, Kayıtlar, Yedi İklim, Yansıma, Kaçak Yayın, Anadolu Gençlik, Yeni Dünya, Edep, Türk Dili, Yeni Devir, Millî Gazete* gibi dergi ve gazetelerde öykü ve yazıları yayımlandı. Hâlen *Millî Gazete*'de köşe yazları yayımlanıyor. Ülke içinde çok sayıda konferans verdi (Haksal, 2025).

1.2. Ali Haydar Haksal'ın Edebi Yönü

Genelde yazarlar, edebi yolculuklarına bir düşünce, bir akım veya örnek aldıkları bir ilham alarak başlarlar. Bu durum, Haksal için de geçerlidir. Edebiyat dünyasına *Diriliş* ve *Edebiyat* dergileri ile Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil gibi isimler aracılığıyla adım atar. “Diriliş düşüncesi” ve “yerli düşünce” Haksal'ın genel

anlamda edebiyat, anlayışını ve eserlerini şekillendiren temel unsurlardır. Müslüman hassasiyetiyle kendi medeniyetini, halkını, kaleme almak ister (Özger, 2019).

Haksal, eserlerinde kendi öz benliğini koruyarak kendi medeniyetine, halkına ve İslami değerlere duyduğu derin ve içten duygular ile bağlılığını yansıtır. Yazar, eserlerinde evrensel değerleri korurken kültürel kökenlerinden uzaklaşmaz.

Haksal'ın eserleri, Sezai Karakoç'un "Diriliş" düşüncesini temel olarak İslamiyet'e dayandırmaktadır. İnsanın kurtuluşu, bireysel kurtuluşun toplumsal kurtuluşla iç içe olduğu fikrine dayanır. Diriliş anlayışı, yaşamın her alanında gerçeği bulmayı amaçlar. Birlik, dayanışma ve ahlak değerler bu arayışın temel taşlarıdır. Diriliş, medeniyetin tüm olanaklarını sorgulamak, sanata, edebiyata, kültüre, medeniyete yeni bir yön vermek demektir (Karataş, 2021, s. 134-148).

Ali Haydar Haksal, diriliş düşüncesine paralel olarak İslam'a bağlı, toplumcu, sürekli gelişen ve kendini yenileyen bir düşünce sistemi ile eserlerini oluşturur. Özellikle romanlarında İslam medeniyetinin önemli şahsiyetlerini ve geleneği temsil eden şahısların adaletli yönetimlerini, bilgiye verdikleri önemi ve İslam'a yaptıkları hizmet etme azimleri sadece din değil, aynı zamanda toplum hayatına yön veren bir dünya görüşü olduğunu anlatmaya çalışır.

Haksal'ın eserlerinde belirginleşen önemli şahsiyetlerden biri de Nuri Pakdil'dir. Pakdil, yerel değerlerin savunucusu olarak, Batı'nın taklit edilmesine karşı çıkarak kendi öz kültürümüze sahip çıkmamız gerektiği vurgular. Batı kültürünün yabancı unsurlarını reddeden Pakdil, Sezai Karakoç'un düşünceleriyle paralel olarak İslam'a ve öz değerlerimize sıkı sıkıya bağlı kalmamız gerektiğini savunur (Özger, 2015, s. 99-100).

Haksal, Nuri Pakdil'in yerlilik düşüncesinden etkilenerek batı taklitçiliğine yönelmek yerine kendi öz değerlerimize sahip çıkmamız gerektiğini savunur. Bütün İslami yazarlar gibi Haksal da batı kültürünün olumsuz etkilerinden korunarak, İslam medeniyetine sıkı sıkıya bağlı kalmamız gerektiğini vurgular. Yazar, Batı özentisinin kültürel kimliğimizi zayıflatacağını hatta yok olmak ile karşı karşıya kalacağını ifade eder. İslam medeniyetinin Batı'nın olumlu gelişmelerini, kendi öz kültürlerine uyarlanabileceğini ancak bunun kendi değerlerini korumak ile mümkün olduğunu belirtir.

Haksal, kendi köklerine duyduğu derin saygı ve bağlılığını yansıtan bir yazardır. Toplumun geleneksel değerlerine ve yerel kimliğine vurgu yaparak, modernleşmenin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkisini eleştirel bir bakış açısıyla aktarır. Haksal'ın romanlarında karşımıza çıkan temalar köyden şehre gelen insanın şehirde yaşadığı yalnızlık, mutsuzluk, sevgisizlik, aile içi dağılmaların ve çocukluğa duyulan özlem gibi konuları bireysel yaşamışlığına dayanan tecrübe ile yorumlar. Özgün bir bakış açısı kazandırır.

İslami temalar ile yazdığı romanlarda ise insani değerlere dikkat çekerek merhamet, adalet, hoşgörü, cömertlik gibi değerlere vurgu yapar. İslam dininin temel taşlarından olan bu değerler hem edebiyatın zenginleşmesine hem de toplumun ahlaki değerlerinin güçlenmesine katkı sağlar. Haksal, eserlerinde bu değerlere vurgu yaparak okurlarına hem estetik bir deneyim sunarak onları düşünmeye ve kendilerini geliştirmeye sevk eder.

1.3 Ali Haydar Haksal'ın Eserleri

Yayımlanmış kitapları:

1.3.1 Öykü

Evdeki Yabancı, 1986. *Sesim Bana Yetmiyor*, 1987. *Sarıldığım Soğuk Bir Ceset*, 1988. *Sokağın Adı Issız*, 1989. *Ay Işığında Vav'ın Odası*, 1991. *Zamanların Öyküsü*, 1994. *Yalnızlık Sarkacı*, 1996. *Kuşkonmazda Konuşan Adam* 1998. *İçim Su Berraklığında*, 2000. *Kapıda Bir Çift Ayakkabı*, 2002. *Renklerin Dansı*, 2004. *Rüya Rüya İçinde*, 2011. *Ruh Denizi*, 2012. *Güneşe Koşan Adam*, 2013. *Aradan Geçen Uzun Yıllar*, 2017. *Ses ve Gölge*, 2018 . *Kalemin Ucu*, 2019 •

1.3.2 Roman:

Yitik Yaşamın Güncesi, 2002. *İki Ateş Arasında*, 2007. *Anzelha ile İbrahim*, 2012. *Hüzün*, 2014. *Kör Kuyu*, 2017. *Mum ile Pervane*, 2018.

1.3.3 Anlatı:

Sevgili'nin Yol Arkadaşı Hz. Ebû Bekir, 2011. *Sevgilinin Hak Dilli Arkadaşı Hz. Ömer*, 2013. *Sevgili'nin Hayâ Timsali Arkadaşı Hz. Osman*, 2014. *Toprağın Babası Hz. Ali*, 2016 .

1.3.4 Monografi – Araştırma

Âkif Duruşlu Âsım, 2006. *Necip Fazıl: Büyük Doğu Irmağı*, 2007. *Sezai Karakoç: Eleğimsağmalarda Gökanıtı*, 2007. *Rasim Özdenören: Ruh Denizinden Öyküler*, 2008 *Doğu Büyüsü “Ah Kudüs”*, 2010 . *Kendilik ve Edebiyat*, 2014 . *Bir Medeniyet Şairi Akif İnan*, 2015. *Zarif Şair Cahit Zarifoğlu*, 2015 . *Doğu Işığı I Endülü, İspanya, Girit*, 2022. *Doğu Işığı II, Rusya*, 2023. *Doğu Işığı III, Fransa*, 2024. *Alâeddin Özdenören*, 2024. *Erdem Bayazıt*, 2024.

1.3.5 Deneme

Gelişi/Güzel, 1987. *Oruç Çağrısı*, 2007. *Öykü Ağacı*, 2007. *Güncel Sorunlar Karşısında Müslümanca Duruş*, 2016. *Adaleti Ayakta Tutmak*, 2017. *Felâketin Eşiği Suriye*, 2019 . *İslâm'ın Yenileyici Işığında*, 2022. *Hangi Dil*, 2022.

1.3.6 Şiir

Dolunay Bestesi, 2019 . *Gül Mayıs Gülü*, 2024.

2. ŞAHISLARIN VE ŞAHSİYETLERİN EDEBİYATTAKİ ÖNEMİ

Edebi eserlerinin temel yapı taşlarından biri hiç kuşkusuz şahıslardır. Bir romanı bir öyküyü veya herhangi bir edebi metni okurken zihnimizde canlandırdığımız, empati kurduğumuz ve hikayenin akışını onlarla birlikte yaşadığımız karakterler, eserlerin anlam kazanmasında büyük rol oynar. Roman, şahıslar etrafında şekillenir. Bu şahısların en mühim özelliği hayatta karşımıza çıkabilecek özellikte olmalarıdır. Öykülemeye bağlı edebi metinlerin en önemli unsurlarından biri şahıs kadrosudur. Olayların gelişimi, yazarın benimsemiş olduğu değerler, vermek istediği ileti hepsi şahıs aracılığıyla can bulup amacına ulaşır. Her karakterin kendi dünyası, tamamlamak zorunda olduğu misyonu ve vermek istediği mesajlar vardır (Güleryüz, 2021,s.316-321).

Şahıslar hikâyenin ilerlemesinin ana nedenidir. Onların istekleri korkuları, kararları ve yaşadıkları olaylar, hikâyenin seyrini belirler. İyi yazılmış bir karakter, okuyucunun kendisini kahramanın yerine koymasına, duygularını paylaşmasına ve hikâyeye daha iyi adapte olmasını sağlar. Şahısların aracılığıyla yazar, eserindeki temaları daha etkili bir şekilde aktarabilir. Örneğin bir karakterin ideolojisi için vermiş olduğu mücadele, yazarın toplum içindeki adaletsizlikleri eleştirmesine hizmet edebilir. Şahıslar, yazar ve okur arasında bir köprü görevi görür. Okur karakterler ile bağ kurarak yazarın dünyasında kendine bir yer bulur.

Edebiyat eserlerindeki karakterler, sadece hayal ürünü figürler olmanın ötesinde, içinde bulundukları toplumun, zamanın, bireylerin birer yansımasıdır. Bu karakterler, yazarın hayal gücünün ürünü olsa da, yaşadıkları toplumun değerlerini, inançlarını, sorunlarını ve hayallerini yansıtır. Edebiyatı anlamının ve yorumlamanın en etkili yöntemlerinden biri, Harry Levin'in önerdiği çerçeveyi kullanmaktır. Bu yaklaşıma göre, her dönemde o dönemin ruhunu yansıtan belirli karakter tipleri ortaya çıkar. Tıpkı moda akımları gibi, edebiyatta da bazı karakter tipleri bir süre popüler olur, sonra yerini diğerlerine bırakır (Parla, 2005, s. 83).

Batı edebiyatında olduğu gibi, Türk edebiyatındaki karakterler de tarihsel ve kültürel değişimlere paralel olarak sürekli evrilmiştir. Örneğin, Tanzimat döneminin romanlarında, Batı etkisinin bir sonucu olarak Doğu-Batı çatışması ve bireysellik temaları öne çıkmıştır. Millî Edebiyat döneminde ise kahramanlık ve ulusal bilinç

temaları romanlara hâkim olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise Anadolu insanının mücadelesi ve modernleşme süreci romanlarda işlenmiştir. 1950'lerden sonra Avrupa'daki psikanaliz ve varoluşçuluk gibi akımlar, Türk romanlarına da yansımış ve bireysel ve içsel dünyalar ön plana çıkmıştır. 1970'lerden itibaren, dini duyarlılıkla eserler veren yazarlar, romanlarında dini sembol ve motiflere yer vermişlerdir (Yavuzer, 2020, s. 90).

Karakterler her ne kadar kurmaca olarak oluşturulsa da yaşadıkları toplumun birer kesiti gibidirler. Farklı dönemlerde farklı karakterlerin çıkması içinde yaşadıkları toplumun değerlerini, inançlarını, sorunlarını ve hayallerini yansıtır. Her dönem farklı karakterlerin ortaya çıkması, siyasal sosyal ve kültürel koşullardan kaynaklanır. Karakterler, toplumun değişimlerine paralel olarak sürekli değişir ve gelişir. Özetle şahıs ve şahsiyetler, edebiyatın olmazsa olmaz unsurlarıdır. Onlar sayesinde duygular ifade edilir, toplumlar yansıtılır ve okurların hayal güçleri genişler. Dini, milli ve diğer önemli şahsiyetler, sadece kendi alanlarında değil, aynı zamanda edebiyat dünyasında da önemli izler bırakmışlardır. Bu şahsiyetlerin hayatları, düşünceleri ve eserleri, pek çok edebi esere ilham kaynağı olmuştur. Edebiyat, şahsiyetlerin hayatlarını ölümsüzleştirmenin ve gelecek nesillere aktarmak için önemli bir araçtır. Bu şahsiyetlerin hayatları, düşünceleri ve eserleri, edebiyatın zenginleşmesine ve insanlığın ortak mirasına katkıda bulunmuştur.

2.1 Türk Edebiyatı Araştırmalarında Karakter Tahlili

Türk edebiyatında romanlar, sadece olay örgüsü ve temalarıyla değil, aynı zamanda içinde yer alan zengin karakterleriyle de dikkat çeker. Bu karakterler, toplumun farklı kesimlerini, düşünce yapılarını ve hayata bakış açılarını yansıtarak okurlara geniş bir perspektif sunar. Türk romanlarında karşılaştığımız karakterler, büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik sayesinde okurlar romanlar aracılığıyla farklı insanlara ve yaşam biçimlerine dair geniş bakış açısına sahip olur.

Türk romanlarında şahsiyetlerin gelişimi, edebiyatımızda farklı dönemlerde farklılık göstermiştir. Türk edebiyatında İslamiyet öncesi destan kahramanları Oğuz Kağan, Köroğlu, Manas, Battal Gazi gibi üstün güçlere ve cesarete ve adalete sahip kahramanlar tasvir edilir. Örneğin; Battal Gazi karakterini yazarlar ele alırken tarihi ve efsanevi kişiliğinden faydalanırlar. Değişmez özellikleriyle iyi

yürekli, cesaretli, güçlü, fedakâr, tedbirli, temkinli özellikleriyle romanlarda yer alır. Battal Gazi'nin bir dönem dikkat çektiği daha sonraki dönemlerde ise dikkat çekmediği görülür (Taştan, 2006, s. 40).

Destan kahramanları, Türk edebiyatında önemli bir yer tutarken kahramanların özellikleri popülerlikleri zaman içinde değişir. Bu da Türk romanlarında karakterlerin gelişimi dönemlere ve toplumlara göre şekillendiğini gösterir. Edebiyatın ilerlemesiyle romanlardaki karakterler daha karmaşık ve çok yönlü olmaya başlar. Dönemlere göre karakterleri genel bir çerçeveye şöyle özetleyebiliriz:

Tanzimat döneminin getirdiği değişim rüzgârları, edebiyatın kahramanlarını da etkisi altına alır. Artık sahnede, bireysel özellikleriyle öne çıkan, toplumsal sorunlara duyarlı ve batılılaşmanın getirdiği yenilikleri savunan karakterler boy göstermeye başlar. Bu dönemin en çarpıcı örneklerinden biri, İbrahim Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* adlı oyununda karşımıza çıkan Müştak Bey'dir. Geleneksel değerlere ve toplumsal normlara meydan okuyan bu karakter, Kumru Hanım'a duyduğu yasak aşkla romantik bir başkaldırının sembolü haline gelir. Yaygın kanının aksine, Müştak Bey'in tavırları sadece batılı bir züppeliğin yansıması değildir. Aksine, o, toplumun ve geleneklerin dayattığı mevcut durumu sorgulayan, halkın manipüle edilmesine karşı çıkan ve özgürleşme ile geleneksel otoritenin yıkılması için mücadele eden bir karakterdir (Mignon, 2010, s. 55).

Müştak Bey, Tanzimat döneminde ortaya çıkan modernleşme sürecinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bireysel özgürlükler ve mutluluk arayışı Müştak Bey'in karakterinde somutlaşır.

Servet-i Fünun edebiyatı dönemine gelindiğinde ise ön planda olan karakterler estetik kaygılar taşır. Bu karakterler, daha çok sanatsal ve psikolojik derinlikleri olan bireyler olarak tasvir edilir. Örneğin, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* adlı eserindeki, Ahmet Cemil karakteri zıt kutuplar arasında gidip gelir. Karakterin bir yanı mavi renkli hayalleri, diğer yanı ise siyah renkli gerçekleri temsil eder. Ayrıca, Ahmet Cemil, Servet-i Fünun edebiyatının adeta bir temsilcisidir. Sanata bakış açısı, eserlerdeki dil anlayışları, eserlerin yapısı ve dönemin sosyal çevresi hakkında bizlere bilgi verir (Çakmakçı, 2021, s. 386).

Ahmet Cemil, Servet-i Fünun dönemi zihniyetini ve karakteristik özelliklerini başarılı bir şekilde gösterir. Karakterin sanatsal duyarlılığı ve içsel çatışmaları dönemin aydınlarının yaşadığı zorlukları ve arayışları yansıtır.

Milli Edebiyat dönemine ait romanlarda, vatan sevgisiyle dolu, fedakâr karakterler öne çıkar. Bu eserlerde, gösteriştan uzak, anlaşılır bir dil kullanılarak, o dönemin önemli sorunlarına dikkat çekilir ve çözüm arayışındaki kahramanlar anlatılır. Aynı zamanda, Türk insanının o dönemdeki özellikleri, geleneklerine bağlılığı ve modernleşmeye açık yönü de yansıtılır. Milli Edebiyat dönemi romanlarında, özellikle milli mücadele, yoksulluk ve cehalet gibi konulara değinilir. Karakterler, sade ve açık bir anlatımla toplumsal sorunları ele alır.

Dönemin önde gelen yazarlarından Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek* adlı romanındaki Ayşe karakteriyle hem savaşın zorluklarını hem de özgürlüğüne düşkün kadınları temsil eder. Toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan, vatansever ve cesur bir karakter olan Ayşe, tüm zorluklara rağmen dik duruşunu korur. Ciddi ve net ifadeleriyle vatanını temsil eden örnek bir kadın figürü çizilir (Savaş, 2023, s. 418).

Halide Edip, romanlarında genel olarak kadın karakterlere yer verir. Toplumda ikinci plana atılan kadını her zorluk karşısındaki sergilediği cesur tavrı edebi bir söylem ile dile getirir. Romanlarındaki kadın karakterler o dönemin yaşadığı sorunları ve mücadeleleri temsil eder.

Ulusal edebiyat akımı, roman sanatında Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar toplumsal meselelere odaklanan karakterler yaratmaya devam eder. Ancak Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte toplumda yaşanan büyük değişimler, edebiyat dünyasındaki karakterlerin de dönüşümüne yol açar. Milliyetçilik ve modernleşme gibi kavramlar, bu karakterler üzerinde derin izler bıraktı. Cumhuriyet dönemi roman karakterleri, Türkçülük, İslamcılık ve Marksizm gibi farklı ideolojileri temsil etmeye başlar. Bu ideolojiler, karakterlerin düşünce yapılarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkiler (Andı, 2006, s. 165-201).

Cumhuriyet dönemi Türk romanındaki karakterler, adeta toplumun aynası gibidirler. Bu eserlerdeki karakterler, modernleşme sürecindeki dönüşümleri, toplumsal sorunları, bireyin iç dünyasındaki karmaşaları ve toplumun genel problemlerini yansıtmaya çalışır. Bu dönemde, farklı ideolojilerin etkisiyle karakterlerde büyük bir çeşitlilik ortaya çıkar. Hızlı değişimlerin yaşandığı bu

dönemde, edebiyat da bu değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu durum, romanlarda yeni temaların ve yeni karakterlerin doğmasına yol açmıştır. Örneğin, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanı, Marksist sosyalist düşüncelerin edebiyattaki yansımalarından biri olarak gösterilebilir. Romandaki Yusuf karakteri, toplumdaki adaletsizliğe, eşitsizliğe ve zulme karşı direnen bir karakterdir. *Kuyucaklı Yusuf*, toplumsal yapıdan kaynaklanan bir çelişkiyi, yönetici eşraf ile ezilen halk arasındaki çatışmayı ele alır (Ünser, 2009, s. 163). Bu roman, toplumsal sorunlara ve sınıf mücadelesine dikkat çekerek önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Karakterler, sadece kurgusal figürler değil, toplumsal mesajlar veren ve okuyucuyu düşündüren bireyler olarak sunulur.

2.2 Türk Edebiyatı Romanlarında Kullanılan Şahsiyetler

Türk edebiyatı romanlarında yer alan şahsiyetler genel itibariyle tarihsel, toplumsal ve kültürel kaynaklardan beslenirler. Bu şahsiyetler, genellikle toplum üzerinde önemli etkileri bulunan çeşitli alanlarda başarı göstermiş kişilerdir. Karakterler, hikâyenin bir parçası olmalarının yanı sıra, toplumsal ve bireysel temaları da yansıtarak okuyuculara derin bir deneyim sunar.

Şahsiyetlerin en çok yer aldığı roman türleri biyografik romanlardır. Bu roman türünün en önemli tarafı ise kişinin yaşam öyküsünün ve dünya görüşünün birbiri ile yoğrulması sonucu ortaya çıkmasıdır. Romanlardaki kahramanların yaşadığı zorluklar, başarılar ve duygusal iniş çıkışlar okurlarda empati duygularını uyandırır ve onların hayatlarını sorgulamalarına neden olur. Biyografik romanlar sayesinde geçmişte yaşamış önemli kişileri tanıma fırsatı bulup onların hayatlarından dersler çıkarırız (Bakır, 2019, s. 309-309).

Türk edebiyatında biyografik romanlar, belirli bir alanda başarı göstermiş gerçek kişilerin hayat hikâyelerini romanlaştırma yöntemi ile ele alır. Bu tür eserler, biyografinin nesnel bilgisini romanın kurgusal yapısıyla birleştirerek, okura hem bilgi hem estetik bir deneyim sunar.

Türk edebiyatında biyografik roman türünün öncüsü, 1932'de Hasan Ali Yücel'in *Goethe: Bir Dehanın Romanı* adlı eseriyle ortaya çıkmıştır. Yücel, Alman şair ve düşünür Johann Wolfgang Von Goethe'ye duyduğu hayranlık neticesinde onun yaşam öyküsünü kaleme almıştır. Bu eser, Goethe'nin sadece hayatını aktarmakla

kalmayıp, aynı zamanda onun düşünce dünyasını, eserlerini ve o dönemin Avrupa kültürünü okuyucuya sunmayı amaçlamıştır.

Biyografik roman türünde ikinci önemli eser ise Mehmet Emin Erişirgil'in 1951'de yayımlanan *Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp* adlı çalışmasıdır. Erişirgil, son dönem Türk düşünce dünyasının önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp'ın hayatını ve Türk milliyetçiliği düşüncesi etrafında geliştirdiği dil, edebiyat, hukuk, iktisat, eğitim, kadın ve din gibi konulardaki fikirlerini, halkını aydınlatmaya kendini adanmış bir rehber olarak anlatmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde, biyografik roman türünde yeterli sayıda eserin bulunmaması nedeniyle, *Oğuz Atay'ın Bir Bilim Adamının Romanı Mustafa İnan* adlı eseri, bu türün en başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilir. Atay, bu eseriyle hocası Prof. Dr. Mustafa İnan'ın yaşam öyküsünü özgün bir tarzda romanlaştırmıştır. Taşradan İstanbul'a yükseköğrenim için gelen ve dahi özellikleri gösteren bir gencin, üstün zekâsıyla büyük bir bilim insanı olma serüvenini ele almıştır. Eser, Mustafa İnan'ın çocukluğundan itibaren Türkiye'nin eğitim sistemi içinde karşılaştığı zorluklar altında bilim insanı olma yolculuğunu anlatırken, sadece bir bireyin hayatını değil, aynı zamanda tüm toplumu ilgilendiren eğitim sistemini eleştirmiştir. Bilimsel çalışmaların desteklenmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Yoksul bir halk çocuğu olan Mustafa İnan'ın, dünyaca tanınan bir bilim insanı olma sürecinde yaşadığı zorluklara rağmen ahlak ve kişiliğinden ödün vermemesi de insanı olma sürecinde yaşadığı zorluklara rağmen ahlak ve kişiliğinden ödün vermemesi de eserde önemli bir yer tutmaktadır.

1990'lı yıllarda ise Türkiye'de biyografik roman türünde Necip Fazıl Kısakürek'in yarım kalan otobiyografik romanı *Kafa Kâğıdı* ilk örnekler arasında yerini almıştır. Ardından Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* kitabı, büyük dayısı Zülfikar Bey'in Balkanlar'da Osmanlı'nın dağılmaması için verdiği mücadeleyi roman türünde ele almıştır. Edebiyat dünyası, yazarların kendi yaşamlarından ilham alarak yarattıkları eserlerle doludur. Burçak Çerezcioğlu'nun *Mavi Saçlı Kız* adlı romanı, genç yaşta lösemiye yenik düşen yazarının anılarından yola çıkılarak kurgulanmış dokunaklı bir biyografik romandır. Zeynep Oral'ın *Tutkunun Romanı Leyla Gencer* eseri, ünlü opera sanatçısı Leyla Gencer'in hayatından kesitler sunan etkileyici bir romandır. Hıfzı Topuz ise *Mevvâle*'de anneannesinin, *Paris'te Son Osmanlılar* da Abdülmecit'in

kızlarından Mediha Sultan ve Damat Ferit'in, *Taif'te Ölüm* 'de Mithat Paşa'nın, *Gazi ve Fikriye* de ise Mustafa Kemal ve Fikrîye arasındaki duygusal bağın izlerini sürer.

Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*'de kuzeni Aylin Devrimel'i, *Füreya* da Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın seramik sanatçısı Füreya Koral'ı, *Veda - Esir Şehirde Bir Konak*'ta Osmanlı'nın son Maliye Bakanı Ahmet Reşat Bey ve ailesini, *Köprü* de ise sıra dışı vali Recep Yazıcıoğlu'nu roman kahramanları olarak okuyucuyla buluşturur. Beşir Ayvazoğlu'nun *Bozgunda Fetih Rüyası Yahya Kemal Beyatlı* adlı eseri, Yahya Kemal'in hayatının yanı sıra düşünce dünyasını ve İstanbul'a olan tutkusunu da gözler önüne serer. Attila İlhan, *Allah'ın Süngüleri - Reis Paşa ve Gazi Paşa* romanlarında Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik vasıflarını ve Türkiye'yi nasıl bir değişim sürecine soktuğunu anlatır. Sadık Yalsızuçanlar ise *Gezgin* de Muhyiddin İbni Arabi'nin, *Cam* 'da Ömer Hayyam'ın, *Anka*'da Niyazî Mısrî'nin, *Elmas*'ta Harakanlı Ebul Hasan'ın hayatlarından esinlenerek romanlar kaleme almıştır (Şimşek, 2019, s. 165-173).

Bu eserler, okuyuculara hem edebi bir zevk sunmakta hem de tarihin ve edebiyatın önemli şahsiyetlerinin hayatlarına ışık tutmaktadır.

Günümüz Türk edebiyatında birçok yazar, tarihten de istifade ederek biyografik romanlar meydana getirir. Yazarların kaleminde tarihi şahsiyetler yeniden hayat bulur. Yavuz Bahadıroğlu'nun *Selahaddin Eyyubi* adlı eseri, imanlı, kararlı, idealist bir avuç insanın gerçek bir lider etrafında kenetlenmesi halinde nelerin olabileceğini gözler önüne sermektir. Nesillerin Selahaddin Eyyubi'den alacakları büyük dersler yer almaktadır (Bahadıroğlu, 2021, s. 192).

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* adlı eseri, bu türdeki tarihi romanlara örnek teşkil etmektedir. Tülbentçi, romanında Yavuz Sultan Selim'i merkeze alarak, onun hem devlet adamı hem de insan yönünü ele almaktadır. Romanda, Yavuz Sultan Selim'in devlet işlerinde tavizsiz bir lider olmasına rağmen, özel hayatında duygusal, samimi ve merhametli bir insan olduğu vurgulanmaktadır. Bu eser, Yavuz Sultan Selim'in olumlu bir portresini çizmektedir (Taştan, 2019, s. 485-514).

Tülbentçi, Yavuz Sultan Selim'i olumlu yönleri ve insani özelliklerini ön plana çıkarır. Onun sadece bir padişah değil, aynı zamanda duygusal bir insan olduğunu, ailesine ve sevdiklerine değer verdiğini hassas ve ince ruhlu bir yapısı olduğu anlatılır.

Dolayısıyla, roman tarihi bir şahsiyetin farklı yönlerine değinerek okuyucuları o döneme ve şahsiyete farklı bir yönden bakmasını sağlıyor.

İskender Pala'nın *Od* romanı, Yunus Emre'nin hayatını kurgusal bir zeminde ele alıyor. Yazar, dönemin sosyo-ekonomik yapısını, Moğol istilasının Anadolu'da yarattığı yıkımı ve insanların buhranlar karşısında sığındığı tasavvufi ortamı Yunus Emre'nin iç dünyasından yansıtıyor. Yunus'un yaşadığı ruhsal çöküntülere odaklanarak, bilinen Yunus Emre portresinin ötesine geçiyor ve gizli kalmış yönlerini gün yüzüne çıkarıyor (Ergöz, 2020, s. 506).

İskender Pala'nın, *Od* adlı romanı Yunus Emre'nin az bilinen değil, aynı zamanda hiç bilinmeyen yönlerini de derinlemesine ele almıştır. Aynı zamanda, o dönemin sosyal ve tarihi koşullarını canlı bir şekilde tasvir eder.

Yukarıdaki bilgilere bakıldığında Türk edebiyatında zengin ve çeşitli şahsiyetler yer almaktadır. Bu şahsiyetler sadece yaşantılarıyla değil, düşünce tarzları ve toplumsal rolleriyle Türk kültürüne önemli katkılar sağlamışlardır.

3. ALİ HAYDAR HAKSAL’IN ROMANLARINDA YER ALAN ROLMODEL ŞAHSİYETLERİN DAVRANIŞLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

İslamiyet’in doğuşuyla birlikte Asr-ı Saadet dönemi yaşanmış ve Müslümanlar için önemli bir döneme girilmiştir. İslam peygamberi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) rol modelliği ile İslam halkı biçimlenmiş ve İslam’ın getirdiği temel esaslara göre yaşamaya başlamışlardır. Asr-ı Saadet’in en önemli temsilcisi olan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) vefatından sonra İslam toplumunun liderliğini üstlenen raşit halifeler başa geçmiştir. Raşit halifeler üstün meziyetleri ile Müslümanlar için önemli rol modeller olmuştur. Onların cesaretleri, yiğitlikleri, adaletli oluşları, şefkatli, olmaları ve İslam’a olan sadakatleri sonraki nesillere örnek teşkil etmiştir.

Asr-ı Saadetin önemli şahsiyetleri, Türk edebiyatında birçok tür içerisinde yer almıştır. Bu türlerden en etkili olanı ve günümüzde en çok rağbet gören roman türü içerisinde, Asr-ı Saadet’in önemli şahsiyetlerinin hayatı, ahlaki değerleri, liderlik vasıfları, romanlarda sıkça işlenmiştir. Romanlar, Asr-ı Saadet dönemi sosyal, kültürel ve siyasi yapısı hakkında da bilgi verir. Ayrıca İslami motifler romanlarda çokça kullanılır. Mescitler, dualar, camiler, ibadetler romanlara ayrı bir anlam katar.

Ali Haydar Haksal’ın romanları incelendiğinde Müslümanların örnek bir dönem olarak kabul ettikleri Asr-ı Saadet’in önemli temsilcilerinden olan şahsiyetler ön plana çıkar. Yazarın romanlarındaki karakterler Müslümanların hayat temellerini oluşturan *Kur’an’ı Kerim* ve sünnete başvururlar. Hayatlarını bu iki önemli esasa göre şekillendirirler. Toplumsal hayatta önemli bir yere sahip olan önemli erdemler şefkat, cömertlik, adalet, dürüstlük gibi kavramlar yazarın romanlarında ön planda tutulur. Bu özelliklerin yanı sıra Asr-ı Saadet döneminde yaşamış oldukları zorlu hayat şartları ve bunlar ile nasıl mücadele ederek başa çıktıkları anlatılır.

Ali Haydar Haksal’ın Asr-ı Saadet’i konu olmadığı diğer romanlarında ise geleneği modern bir dil ve özgün bir üslupla ortaya koyar. Millî ve manevi değerlerimize vurgu yapar. Yazar, eserlerinde Türk örf ve adetlerini yaşatmaya çalışır. Romanlardaki şahsiyetler aile bağlarının önemini ve toplumsal yardımlaşmanın önemini aktarır. Toplumsal sorunların kaynağını geleneksel değerlerimizin modern çağın etkisinin çatışmasından doğduğunu ifade eder. Modernliğin geleneksel aile yapısı ve toplumsal düzen üzerindeki olumsuz özelliklerine dikkat çeker. Modern

yaşam ile birlikte aile bağları ve toplumsal bağların zayıfladığını, toplumun bireyselleşmeye başladığını belirtir.

3.1 Hz. Peygamber'in Yol Arkadaşı Hz. Ebubekir (R.A.)

3.1.1 Roman Hakkında

Ali Haydar Haksal, *Hz. Peygamber'in Yol Arkadaşı Hz. Ebubekir* adlı romanı Raşit halifelerin ilki olan Hz. Ebubekir'in (r.a) hayatı, şahsiyeti ve İslam'ın yayılmasında yaptığı fedakârlıklar çerçevesinde ele alır. Biyografik roman tarzında yazılan bu eserde yazar, Hz. Ebubekir (r.a) şahsiyeti anlatırken siyer ve hadislerle yer vererek gerçeklikten uzaklaşmadan kendi yorumunu da katarak okurda duygusal bir etki yaratmayı hedefler.

Roman, Hz. Ebubekir'in (r.a) dünyaya gelişiyle başlar. Annesi Ümmülhayr Hatun'un çocukları doğduktan sonra ölür. Son hamileliğinde Hz. Ebû Bekir (r.a) dünyaya gelir. Annesi çocuğu için dualar eder ve uzun ömürlü olmasını diler. Babası Kuhafe putların yanına gider gizli ve açık bir şekilde dua eder. Duaları icabet bulur. Kuhafe oğluna Abdulkâbe (Kâbe'nin kulu) adı verir. Bu, Ümmülhayr 'ın da bir arzusudur. Bebeğini Kâbe'nin tanrısına adar. Bu kısa girişten sonra, olaylar İslam tarihinden farklı olarak kronolojik bir sıraya uymadan, Hz. Ebubekir'in (r.a) hayatındaki önemli dönüm noktalarını ve İslam'ın yayılmasındaki rolü ile ön plana çıkar. Mekke, Medine ve hilafet dönemi olarak üç bölüm şeklinde yer alır. Bu sayede okuyucuya Hz. Ebubekir'in hayatının farklı dönemlerindeki yaşamını ve İslam'a yapmış olduğu hizmetinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Yazar, dönemin Mekke ve Medine'deki olayları Peygamberimiz (s.a.v) ve sahabelerin hayatları üzerinden aktararak canlı bir tablo gibi sunar. Hz. Ebubekir'in (r.a) Müslüman olduktan sonra malıyla, canıyla, cesaretiyle İslamiyet için yaptığı mücadeleler edebi bir dille aktarılır.

3.1.2 Hz. Ebubekir'in (r.a.) Sıddık Vasfı

“Sıddık” kelimesi, Arapça kökenli “sıdk” mastarından türetilmiştir ve sözlüklerde “doğruyu söylemek, gerçeklere uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak” anlamlarını taşır. Bu kelime, “son derece dürüst, asla yalan söylemeyen,

verdiği sözü tutan ve inandığı doğruları tereddüt etmeden savunan kişi” olarak tanımlanır (Çağrı, 2009, s. 91-92).

Sadakat, doğru konuşmak, sözünde durmak ve inandığı değerlere bağlı kalmak gibi olumlu davranışlar içerir. Sadakat, insanların birbirlerine güvenmesini sağlar ve toplumların iyi bir şekilde işleyişine katkıda bulunur.

Sadakat, sadece sözlü ifadelerimiz değil, aynı zamanda davranışlarımızla gösterilen bir değerdir. İnsanlar arasındaki, sadakatin önemi küçümsenemez.

Sadakatin karşıtı olan yalan, insan ilişkilerine zarar veren ve güvensizliği artıran bir davranıştır. Yalan söyleyen bir kişiye güvenmek zorlaşır ve bu durum, ilişkilerin bozulmasına neden olabilir. Sadakat, insan ilişkilerinde vazgeçilmez bir değerdir. Sadakatli olmak, hem kendimize hem de çevremize karşı sorumluluklarımızı yerine getirmektir.

Sadakat özellikle ailede ve evlilikte temel bir unsurdur. Eşlerin birbirine karşı namuslarını korumaları, özel hayatlarına saygı duymaları ve sadık kalmaları anlamına gelir.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Veda Hutbesi’ndeki “Dikkat edin! Sizin, hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin hanımlarınızın üzerindeki hakkınız, iffetlerini muhafaza etmeleri ve hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmesine izin vermemeleridir. Dikkat edin! Hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onların gıda ve giyim gibi ihtiyaçlarını güzellikle karşılamandır.

Hz. Peygamber hadis-i şerifiyle aile ve evlilik ilişkilerinde sadakatin önemini vurgular ve eşlerin birbirine karşı sorumluluklarını hatırlatır.

Aile hukukumuzda eşlerin sadakat sorumluluğu yasa ile güvence altına alınmıştır. Bu yasal düzenleme şöyledir:

Türk Medeni Kanunu’nun “Evliliğin Genel Hükümleri” bölümünde açıklanan 185. Maddesinin 3. fıkrasında yer alır. Maddeye göre eşlerin birbirine karşı temel yükümlülüğü, birbirine sadık kalmak, birbirine yardımcı olmak ve birlikte yaşamaktır, şeklinde ifade edilmektedir (Karataş, 2022, s. 344-371).

Sadakat kavramı sadece ahlaki bir kural olarak değil aynı zamanda yasal bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır. Bu düzenleme ile evlilik birliğinin temeli olan güven ve bağlılığın korunması amaçlanmaktadır. Eşlerin birbirine sadık kalması,

evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi ve aile huzurunun sağlanması açısından büyük önem taşır.

Sadakat kavramı yalnızca evliliklerde değil toplumsal ilişkilerde de karşımıza çıkar. Sadakatin zıttı yalandır. Yalan da insanı güvenilmez yapar. Örneğin bir esnaf kötü malını iyiymiş gibi satmak için ürününü olduğundan daha farklı anlatıp müşteriye satarsa müşteriye bir güven sorunu oluşur bir daha da o esnaftan alışveriş yapmaz. Esnafın müşteriye güven vermesi, müşteri kitlesini artırır ve onu güvenilir bir esnaf yapar.

Dini bakış açısıyla sadakat, sadece bir Tanrı'ya inanmakla kalmaz, aynı zamanda insanı egoist eğilimlerden uzaklaştırarak inananları ortak bir duygu atmosferinde birleştirir. Bireyin manevi dünyası zenginleştikçe, sadakat de dâhil olmak üzere çeşitli duygular derinleşir. Sadakat, öncelikle yaratıcıya duyulan güvenle filizlenir. İnananlar, kendilerini koruyan ve gözetten bir yaratıcının varlığına inanırlar. Bu inanç, yaratıcının sürekli gözetimi altında oldukları düşüncesiyle pekişir. Bu nedenle, bireyler yaratıcının koyduğu kurallara uyma gereği hissederek (Taşçı, 2022, s.151-170).

Sadakat kavramı çok boyutlu bir kavramdır. İnsani ve dini boyutları vardır. Sadakat Allah'a inanmak ile başlar. İnsan ilişkilerinde önemli bir role sahiptir. Sadakat, toplumsal ve bireysel hayatın temelini oluşturur. Her zaman değerini korur. Sadakat kavramı *Kur'an-ı Kerim*'de birçok ayette geçmektedir.

Allah “Ey iman edenler, Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.” (Tevbe, 9/ 119) diye emreder.

Bu ayet sadakatin sadece insani bir değer değil, aynı zamanda ilahi bir emir olduğunu vurgulamaktadır. Allah insanları doğru yolda olanlar ile beraber olmaya teşvik eder.

“Rabbimiz Allah’tır!” deyip sonra da özde ve sözde dosdoğru olarak inanç, amel ve ahlakta sapmadan doğru yolu takip edenler var ya, onlara hiçbir korku yoktur ve onlar asla üzülmeyeceklerdir (Ahkaf, 46/13).

Ayetiyle Allah samimi duygular ile imanda, inançta ve ahlakta yalansız dolansız doğruluk gösterirsek bu amellerimiz karşılığında ecrini kazanacağımızı ifade eder.

Kur'an, siddik sıfatıyla Hz. Yusuf, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İdris, Hz. Meryem gibi şahsiyetlerin hayatlarını, sadakatin en güzel örneklerini sunar. Bu

şahsiyetler, güçlükler karşısında dahi sözlerinden ve inançlarından dönmeyerek sadakatlerini kanıtlamışlardır. Sıddîk *Kur'ân-ı Kerîm*'de biri müennes (sıddîka) olmak üzere dört âyette tekil, iki âyette çoğul (sıddîkûn, sıddîkîn) olarak geçmektedir. Tekil biçimiyle geçtiği âyetlerin birinde Hz. Yûsuf (Yûsuf 12/46), birinde Hz. İbrâhim (Meryem 19/41), birinde Hz. İdrîs (Meryem 19/56), birinde Hz. Meryem (el-Mâide 5/75) hakkında kullanılmıştır. Bu âyetlerde zikredilen şahsiyetlerin özellikle sıddîk sıfatıyla anılması doğruluk, dürüstlük ve güvenilirliğin yüksek bir erdem olduğuna işaret eder (Çağrı, 2009, s. 91-92).

Kur'an'daki bu şahsiyetlerin örnek davranışları ile bizler için birer rol model teşkil eder. Hz. Yusuf efendisine sadakatle bağlı kalarak ihanetten kaçınmış ve efendisinin eşinin kötü niyetli isteklerine boyun eğmemiştir. Hz. İbrahim ateşe atılacağını bildiği halde davasından vazgeçmeyip tam bir teslimiyet ile tevhit inancını yaymaya çalışır. Aynı şekilde Hz. Meryem babasız olan çocuğunun Allah'ın takdir ettiğini ve bunu gönül rahatlığıyla güven duyarak ona teslimiyet göstererek sadık bir kul olmuştur. Hz. İsmail de aynı şekilde sıddîk lakabıyla Kur'an'da zikredilir.

“Kitapta İsmail'i de an. Çünkü o sözünde duran, bir elçi peygamberiydi.” (Meryem, 19/54).

O, sözünde durmasıyla, söz verdiği şeyi kesin olarak yerine getirmesiyle Allah tarafından övülmüştür.

Hız. İsmail'in en belirgin özelliklerinden biri, Allah'a olan derin sadakatiydi. Babası onu Allah'ın emriyle kurban etmek istediğinde, Hz. İsmail büyük bir teslimiyetle Babacığım, emrolduğun şeyi yap. “İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın” demiştir. Bu sözüyle, hem Allah'a olan bağlılığını hem de babasına olan itaatini göstermiştir. Bu örnek davranışından dolayı ona “sadık” unvanı verilmiştir (Kasapoğlu, 2010, s. 119-154).

Peygamberlerin sadakat üzerine kurulu olan örnek vasıfları, onlardan sonra gelen Müslümanlar için bir rehber niteliğindedir. İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan Hz. Ebubekir (r.a) de Hz. İsmail gibi doğruluk, dürüstlük, sadıklık ve Allah'a teslimiyet gibi önemli özelliklere sahip bir şahsiyettir. Hz. Ebubekir (r.a.) sadece Hz. Muhammed'in (s.a.v) ilk halifesi olmakla kalmamış, aynı zamanda onun sadık dostu olarak da bilinmektedir. Hz. Ebubekir (r.a) İslam'ın ilk dönemlerinde gösterdiği sadakat ve fedakârlıklar tüm Müslümanlara örnek olmuştur.

Hız. Ebubekir (r.a) siddik kavramıyla özdeşleşmiştir. Siddik sözcüğü bazı hadislerde Hız. Ebubekir'in (r.a) lakabı olarak çokça geçer ve tekrarlanır.

Hız. Ali (r.a), Hız. Ebubekir'e (r.a) verilen "Siddik" lakabının Allah tarafından verildiğini söylemiştir. Ebû Yahya Hâkim b. Sa'd'ın naklettiğine göre, Hız. Ali (r.a), bu lakabın gökten indirildiğine yemin etmiştir" (Aksu, 2019, s. 180).

"Siddik" unvanının verilışine dair bir diğler rivayet ise, İsrâ ve Miraç olayına dayanmaktadır. Hız. Muhammed (s.a.v.), bu olağanüstü yolculuğu müşriklere anlattığında, onlar bu olaya inanmakta zorlanmışlardır. Ancak Hız. Ebubekir (r.a.), tereddüt etmeden Hız. Muhammed'i (s.a.v.) doğrulamış ve ona tam bir teslimiyet göstermiştir. Bu onayından sonra, Hız. Peygamber (s.a.v.) ona "Siddik" unvanını vermiştir (Önkâl, 2019, s. 96).

Müşrikler, İsrâ ve miraç olayını bizzat gözleriyle görmedikleri için bu olayın gerçekliğini inkâr ediyorlardı. Asıl neden, atalarından devraldıkları inanç sistemlerine sıkı sıkıya bağılı kalmaktı. Öyle ki mucizeyi gözleriyle görmüş olsalar bile inanmamayı tercih edeceklerdi.

Hız. Ebubekir'in kuvvetli imanını ve sadakatini gösteren diğler bir olay ise şöyledir:

Dönemin en güçlü devletleri olan Sasani ve Bizans imparatorlukları sürekli savaş halindeydi. Sasaniler Mecusi inancına, Bizanslılar ise Hristiyanlık inancına mensuptu. 610-641 yılları arasında Sasanilerin Antakya, Kudüs ve Mısır'ı ele geçirmesi Müslümanları derinden üzdü. Müşrikler ise Sasanilerin zaferine sevinç gösterilerinde bulundu. Hatta o kadar ileri gittiler ki, ateşperestlerin Ehl-i Kitap Bizanslıları yendiğı gibi, kendilerinin de Müslümanları yeneceğı söylentilerini yaymaya başladılar. Bunun üzerine Rum Suresi nazil oldu. Bu surede, Bizanslıların birkaç yıl içinde galip geleceğı müjdelendi. Müslümanlar bu ayetlere sevinirken, müşrikler inanmak istemedi. Hız. Ebubekir, Allah'ın sözüne olan inancıyla müşriklerden Übey b. Halef ile iddiaya girdi. Übey, Rumlar Sasanileri yenerse Hız. Ebubekir'e on deve verecekti, aksi takdirde Hız. Ebubekir ona on deve verecekti. Hız. Peygamber, Hız. Ebubekir'e deve sayısını ve süreyi artırmasını tavsiye etti. Hız. Ebubekir de deve sayısını yüze, süreyi ise dokuz yıla çıkardı. Gerçekten de kısa bir süre sonra Bizanslılar, Sasanileri mağlup etti (Sarıçam, 2011, s. 76-77).

Hız. Ebubekir'in (r.a) sadakat ile bağlı olduğu Allah'a guveni tamdır. Allah'ın onu yarı yolda bırakmayacağını ve müşriklerin sonunda hüsrana uğrayacağından emindir. İslam'a olan bağlılığı o kadar derindir ki, on devesini hiç düşünmeden feda eder. Peygamberimize de aynı şekilde sadık bir dosttur. Hız. Peygamber'in (s.a.v) deve sayısını ve yıl sayısını artır demesi üzerine hemen tasdik etmiş ve bu bahiste kazançlı çıkan Hız. Ebubekir (r.a.) olmuştur.

Ali Haydar Haksal çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler ışığında yazdığı romanında, Hız. Ebubekir'in (r.a) ne kadar güvenilir ve yakın bir arkadaş olduğunu çeşitli olaylar üzerinden anlatmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

Hız. Ebubekir (r.a.), dönemin en zorlu anlarında, Müslümanlara zulmedildiğinde, hakaret edildiğinde Hız. Peygamber'in (s.a.v) daima yanında olmuştur. Müslümanlar Mekke'den hicret ederken, Hız. Ebubekir (r.a) ve ailesi Peygamberimizi (s.a.v) yalnız bırakmayarak Mekke de kalmış onun yol arkadaşı olmuştur.

Mekke'nin önde gelenleri, Hız. Muhammed'i (s.a.v.) ortadan kaldırmak için gizlice bir araya geldiler. Her kabileden bir temsilci seçerek, Peygamber'i öldürme planı yaptılar. Ancak, bu tehlikeli plan kulaktan kulağa yayılarak Hız. Muhammed'e ulaştı. Allah'tan gelen vahiy ile hicret etmesi emredilen Hız. Muhammed, en yakın dostu Hız. Ebubekir'i (r.a.) yanına alarak Mekke'den ayrılmaya karar verdi. Hız. Ebubekir, bu kutlu yolculukta Peygamber'e eşlik etmekten duyduğu sevinçle gözyaşlarına boğuldu. Yolculuk hazırlıkları yapılırken, Hız. Ebubekir'in kızı Esmâ, yiyecek ve içecek tedarik etti. Gece vakti, Sevr Mağarası'na doğru yola çıktılar. Hız. Ebubekir, Peygamber'e rehberlik ederek zorlu bir yolculuğa öncülük etti. Sevr Dağı'na tırmanırken, Peygamber'in yorulduğunu fark eden Hız. Ebubekir, onu korumak için bir an önünde, bir an yanında, bir an da arkasında durdu. Peygamber, bu endişeli halin sebebini sorduğunda, Hız. Ebubekir, "Senin kılına zarar gelmesinden korkuyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hız. Muhammed, "Üzülme, Allah bizimle beraberdir" diyerek onu teselli etti (Haksal, 2011, s. 77-90).

Bu vefa örneği olay, Hız. Ebubekir (r.a) İslam'a ve Peygamberimize olan bağlılığının ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. O, sadece sözde değil eylemde de İslam'a hizmet etmiş ve Peygamberimizi her türlü tehlikeden korumak için çaba

göstermiştir. Hz. Ebubekir'in (r.a.) bu fedakârlığı Müslümanlar için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Onları takip eden müşrikler, mağaraya vardıklarında saklandıkları yeri bulamazlar. Allah, bu iki dostu korumuş ve onlara yardım etmiştir. Hz. Ebubekir, zorlu şartlara rağmen Peygamberimizi yalnız bırakmamış, onu her zaman koruyup kollamıştır. Mağarada da ona siper olmuş, bir an olsun yanından ayrılmamıştır. Bu olay, Hz. Ebubekir'in Peygamberimize olan derin bağlılığını gösterir ve bu bağlılık Türk, İran ve Hint kaynaklarında "yâr-ı ğar" (mağara dostu) ifadesiyle anılır (Fayda, 2018, s. 34-35).

Hz. Ebubekir (r.a) müşriklerin zulmü altında yaşarken bile Peygamberimizden ayrılmamıştır. Hz. Ebubekir (r.a) Peygamberimize hem fiziksel hem de manevi olarak ona destek olmuştur. O'na cesaret vermiştir. Özellikle Mekke'den Medine'ye hicret sırasında yaşanan bu olay, iki zat arasındaki derin bağın en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Türk, İran ve Hint kültürlerinde Hz. Ebubekir' in (r.a) yâr-ı ğâr ifadesinin sıklıkla kullanılması, Hz. Ebubekir in Peygamberimize olan sadakatini yüceltmıştır.

Peygamberimizle geçirdiği her an ona sadık kalmış. Bir günlük değil, bir ömür sürecek dostluk kurmuştur. Arkadaşlığında hiçbir menfaat gözetmemiştir. En çok endişe oluşacak zamanlarda bile hiç tereddüt etmeden sadıklık özelliğini gözler önüne sermiştir. Hz. Ebubekir (r.a) her zaman hakikati savunmuş, doğruluktan sapmamış güçlü imanı ve doğruluğu diğer sahabelere örnek olmuş. İslamiyet'in yayılması bu örnek davranışlar ile hız kazanmış.

Hz. Ebubekir'in (r.a.) göstermiş olduğu sadakat, aslında Cahiliye devri halkının uzak olmadığı bir değerdir. Bu halk her ne kadar olumsuz özellikler ile anılsa da aslında olumlu davranışları içerisinde yer alan ahde vefa gösterme en önemli ahlaki faziletlerindendi.

Ahde vefa kelime anlamı olarak verilen söze sadık olmak anlamına gelir. Arap toplumun da bu değere çok önem verilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) Medine'ye hicret yolculuğunda müşrik olan Abdullah b. Ureykıt'ın göstermiş olduğu ahde vefa örneği şöyledir:

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir (r.a.)'in Mekke'den Medine'ye doğru yapacakları önemli yolculuk öncesinde, güvenilir bir rehber bulma ihtiyacı doğdu. Bu amaçla, Abdullah b. Ureykıt adında tecrübeli bir kişiyle anlaştılar. Anlaşmaya göre,

Abdullah, yolculuk boyunca onlara eşlik edecek ve Medine'ye varıncaya kadar rehberlik hizmeti sunacaktı. Bu hizmet karşılığında da bir ücret alacaktı.

Planlanan buluşma noktası, Mekke'nin dışında yer alan Sevr Mağarası'ydı. Abdullah b. Ureykıt, kendisine teslim edilen iki deveyle birlikte, üç gün sonra bu mağaraya gelerek Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir (r.a.) ile bir araya gelecekti. Buluşmanın ardından, Medine'ye doğru uzun ve meşakkatli yolculuk başlayacaktı.

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir (r.a.)'in Mekke'den ayrılışının ardından, şehirdeki müşrikler büyük bir telaşa kapıldı. Onları yakalamak için yoğun bir arama çalışması başlattılar. Ancak, ne kadar çaba gösterecekler de izlerine rastlayamadılar. Bu durum, müşrikleri daha da öfkeliyordu.

Rehber olarak seçilen Abdullah, aslında Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir (r.a.)'in nerede saklandığını bilen kişiler arasındaydı. Müşrikler, Hz. Muhammed'in yerini söyleyecek kişiye yüz deve ödül vereceklerini duyurmuşlardı. Bu durum, Abdullah için büyük bir maddi kazanç fırsatı sunuyordu. Ancak, o dürüstlüğü ve güvenilirliği nedeniyle ödün vermeyerek bu teklifi reddetti (Atalay, 2020, s. 309).

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir'in (r.a.) Mekke'den Medine'ye hicreti, İslam dininin yayılması ve İslam toplumunun temellerinin atılması açısından önemli bir olaydır. Hicret, sadakat, güven ve fedakârlık gibi değerlerin en güzel örneklerinden biri olarak da tarihe geçmiştir. İster müşrik olsun ister Müslüman olsun, sadakat erdemi her toplum için önemli bir değerdir. Müşrik toplumlarda zaten mevcut olan bazı ahlaki ve kültürel prensipler İslam'ın öğretileriyle örtüştüğü için, bu durum onların İslam'ı benimseme süreçlerini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Bu manevi güç ile birlikte İslamiyet, Arap coğrafyası dışında da hızlı bir şekilde yayılma olanağı bulmuştur. Hz. Ebubekir (r.a.), sadakatini her alanda göstererek toplumda güven ortamı oluşturmuştur. Bu manevi güç ile birlikte Müslümanlar ortak paydalar da birleşmiş güçlerine güç katmıştır. İslam dininin evrensel bir din olduğunu kanıtlamışlardır.

3.1.3 Hz. Ebubekir'in (r.a.) Doğruluk Yolundaki Cesareti

Cesaret, savaş alanında kahramanlık gösterme, zorluklara göğüs gererek yüce değerleri savunma yeteneğidir. İslam tarihi kaynaklarında cesaret, "şecaat" terimiyle

de ifade edilir. Şecaat, İslam öncesi Arap edebiyatında atılganlık ve saldırganlık anlamlarını taşır ve “cahiliye” kavramında da bu anlamlara rastlanır. O dönemde bir Arap'ın yiğitliği, öldürdüğü düşman sayısı ile ölçülürdü (Çağrı, 2010, s. 402-403).

Cesaret, hayatımızın her alanında karşılaşabileceğimiz zorluklarla başa çıkmamızı sağlayan bir erdemdir. İslam cesareti yüceltir ve Müslümanları zorluklar karşısında yılmamaya teşvik eder. Ancak cesareti her durumda göstermek doğru değildir; cesareti yerinde ve zamanında kullanmak önemlidir. Cesaret, zor durumlar karşısında doğru kararlar almak için sabırlı olmak ve umudunu kaybetmemek demektir.

İslam toplumu genel itibarıyla millî ve manevî değerlerini korumak için cesareti temel bir duygu olarak kullanmıştır. İslam tarihi, bu değerleri koruyan ve cesaretiyle ön plana çıkan birçok ideal kahramanlarla doludur. Bu kahramanlar sadece kendi dönemlerinde değil sonraki nesillere de örnek olmuş, onlara cesaret ve ilham kaynağı olmuşlardır.

Türk- İslam tarihi içerisinde yardımseverliği, fedakârlığı ile ön plana çıkan önemli hükümdarlardan biri de Selahaddin Eyyubi'dir. Selahaddin Eyyubi, sadece bir komutan değil, aynı zamanda güçlü bir inanç ve liderlik vasıflarına sahip bir şahsiyet olduğu vurgulanır. Cesaretli duruşuyla rol model olan Selahaddin Eyyubi, İslam birliği ve beraberliği için mücadele verir.

Selahaddin Eyyubi'nin en büyük zaferi, Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtarmasıdır. Bu olay, İslam dünyasında coşkuyla karşılanmış ve Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin simgesi olmuştur. Selahaddin Eyyubi, askeri dehası ve korkusuzluğuyla tanınan bir liderdi. Haçlı ordusuna karşı sergilediği kahramanlık ve Müslümanlara olan bağlılığı, İslam dünyasının özgürlüğünü perçinlemiştir. Cesaretiyle nam salmış bu komutan, Haçlı ordusunu yenilgiye uğratarak ve askerlerine ilham vererek Kudüs'ü fethetmiştir (Sağlam, 2017, s. 239).

Selahaddin Eyyubi, sadece İslam dünyası için değil, tüm dünya için önemli bir şahsiyettir. Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlayan, adaletli yönetimi ile örnek bir lider olmuştur. Selahaddin Eyyubi, fethettiği topraklarda adaletli bir yönetim kurmuş ve farklı dinlere mensup insanlara da hoşgörü ve davranmıştır. Bu erdemleri onu İslam ve dünya tarihi içerisinde önemli bir figür haline getirmiştir.

Selahaddin Eyyubi, cesaretini derin inancından ve cihat idealinden alır. Bu güçlü inançla askerlerini yüreklendirir. Onlara manevî bir cesaret aşılar. Kudüs'ü fethederek tarihe adını yazdıran Selahaddin Eyyubi, birçok millet için önemli bir şehri fethetmiştir. Sayıca üstün olan Haçlı ordusuna karşı asla yılmamıştır. Az sayıda askeri olması onun savaşmasına engel değildir. Karşısındaki Haçlı ordusunu psikolojik baskı ile korkutup sindirir. Kadenci bir anlayışla Allah yolunda ölmenin büyük bir onur olduğunu düşünür. Hayatta kalırsa da davasını sürdürme azmiyle savaşır.

Türk-İslam tarihindeki cesur kahramanların ortak özelliği, cihat düşüncesini hayata geçirmek istemeleridir. Bu cesaretlerinin ana kaynağı Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi bir ordu komutanını kendilerine rol model almalarıydı. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) savaş öncesi ve sonrası yaptığı plan ve programlar başarılı olmalarını sağlıyordu.

Hız. Peygamber (s.a.v.) cesareti sayesinde savaş meydanlarına korkusuzca çıkardı. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cesareti sıradan bir insanın cesaretinin ötesindeydi Allah'ın yazdığı değişmez bir hüküm olan kadere inancı tamdı. O yüzden Allah'a tevekkül edip, sığınırdı. Düşmanlarından hiçbir zaman korkmazdı. Müslümanlara zarar verecek her durumda savunma halinde olurdu. Her daim zulüm edenin karşısında olurdu. Sergilediği bu tavırlar, kahraman olarak tanınmak için değil, Allah'a olan teslimiyetinden ileri geliyordu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), putperestlik ve bilgisizlikle yoğrulmuş bir toplumda yaşadı. Bu insanları hak dine davet etmek, zorlu bir mücadeleydi. Putperestler, Peygamberimizle (s.a.v.) sürekli iletişim kurarak onu inancından caydırmaya çalıştılar. Bu amaçla, itibar ettikleri Ebu Talip'i aracı tayin ettiler. Ebu Talip, başlangıçta bu durumu önemsemedi ve yeğenine olanları aktarmadı. Fakat zamanla işin vahametini anlayınca, durumu yeğeni Hz. Muhammed'e (s.a.v.) anlattı ve artan baskılar karşısında bir çözüm bulmasını istedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ise büyük bir azimle şu karşılığı verdi: "Güneşi sağ elime, ayı da sol elime koysalar, yine de davamdan vazgeçmem. Ya Allah bu dini muzaffer kılar, ya da ben bu uğurda canımı feda ederim." Bu sözleriyle tarihe altın harflerle yazıldı (Kurt, 2021, s. 550-551).

Allah inancından uzak olan bu cahiliye topluluğuna hakkı tanıtmak cesaret isteyen bir davranıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) yaşadığı toplumda oluşan kaoslara rağmen sakinliğini ve sebatını göstermiş. Bütün eziyet, işkence ve hakaretlere maruz kalmasına rağmen yine de yılmamıştır. İslamiyet için mücadeleye devam etmiştir. Dini

tebliğ etmek için müşriklerin sen davandan vazgeç diye ısrar eden Kureyşlilere kısa ve öz olarak cevabını vermiştir. Bu sözünü kendi gibi anlayan sahabede bu yolda ilerlemiştir.

Bu bağlamda sahabeleri dini tebliğden vazgeçirmek istemişlerdir. Sahabenin de tavrı da değişmez, ölmek var dönmek yok düşüncesiyle hareket ederler. Bu takdire şayan duruş ve tavırlarına örnek olan olay şöyle geçmektedir:

Uhud Savaşı'nın ardından bazı müşrikler, Müslümanların moralini bozmak ve onları korkutmak amacıyla çeşitli söylentiler yayıyorlardı. Müslümanlar ise bu söylentilere karşı dik bir duruş sergiliyorlardı. Bu zorlu süreçte, müşriklerin yaydığı çeşitli söylentilerden bir alıntı şöyledir: “Ebu Süfyan, karşı konulamaz bir orduyla geliyor. Vallahi, bir tane bile Müslüman sağ kalmayacak” şeklinde Müslümanları psikolojik olarak çökertmeye yönelik girişimlerde bulunuyorlardı. Fakat Müslümanlar bu söylentilere kulak asmayarak, “onların tehditlerinden korkmuyoruz” şeklinde karşılık veriyorlardı. Kur'an, onların bu güçlü duruşlarını takdir ederek şöyle buyuruyor: “Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine düşmanlar sizin için toplandı, onlardan korkun dediklerinde, imanları daha da artarak şöyle dediler: “Hasbünallah ve ni'me'l-vekil ” (Allah bize yeter. O ne güzel vekildir) . Müslümanlar bu zor zamanlarda Allah'ın kendilerine yardım edeceğine ve destek olacağına inanıyorlardı (Eren, 2017, s. 85-89).

Sahabeler cesaret bilincini Hz. Peygamber'den (s.a.v.) alırlar. Bütün tehlikelere rağmen dini tebliğ etmek için birbirleriyle yarışır. Düşmandan korkmak yerine yıkılmaz bir iman gücüyle savaşmaya devam ederler. Müslümanların korkusuzluğu düşmanlarının moralini düşürerek onların savaşı kaybetmelerine neden olur. Elde ettikleri başarılar ile düşmana dehşeti yaşatırlar. Kısa sürede birçok devlet tarafından tanınmaya ve güçlenmeye başlarlar. Savaş meydanlarında korkusuzca savaşan sahabeler cesaret örneği gösterirler. Bunlardan en önemlisi, cesaretiyle öne çıkan sahabe olan Abdullah b. Mes'ud'dur. Sergilediği cesaret örneği rivayetlerde şöyle geçmektedir:

Bir gün, sahabelerden bir grup, Mekke'deki müşriklerin hiçbir zaman Kur'an'ı duymadığını ve bu nedenle onlara Kur'an'ı açıkça dinletecek bir kişinin olmadığını konuşuyorlardı. Orada bulunan Abdullah bin Mes'ud, “Bu görevi ben üstlenirim” dedi. Sahabeler, ona zarar gelmesinden endişe ederek, “Bu işi yapacak kişi, kabilesi

güçlü biri olmalı; çünkü Kureyşliler ona zarar vermeye kalkıştıklarında, kabilesi onu korur” dediler. İbn Mes’ud ise, “Siz bana izin verin, Allah beni korur” dedi. Ertesi sabah, Abdullah bin Mes’ud Kâbe'deki Makam-ı İbrahim'e gitti. Kureyş'in ileri gelenleri, Harem-i Şerif'te sohbet ediyorlardı. Abdullah bin Mes’ud, Kâbe'deki herkesin duyabileceği bir sesle Rahman Suresi'ni okumaya başladı. Kâfirler, İbn Mes’ud’un ne okuduğunu anlamadılar. Ancak kısa süre sonra, Allah'ın indirdiği ayetleri okuduğunu fark edince, ona saldırmaya başladılar. O, buna rağmen Rahman Suresi’ni okumaya devam etti. Gücü yettiğince okumaya devam etti. Yarı baygın ve perişan bir halde arkadaşlarının yanına döndü. Arkadaşları, “İşte, başımıza geleceklere biliyorduk” dediler. İbn Mes’ud ise, “Allah'ın düşmanlarını, bugün olduğu kadar zayıf görmedim. İsterseniz yarın yine gidebilirim” diye cevap verdi. Arkadaşları ona, “Bu kadarı yeterli. Onlara dinlemek istememelerine rağmen dinlettin” dediler (Ertürk, 2008, s. 24-25).

Abdullah b. Mes’ud Kâbe’de müşriklere ilk Kur’an okuyan kişidir. Rahman süresini seçmesinin özel bir sebebi vardır. Sûre, eğitici ve öğretici içeriğe sahiptir. Sûre insanlara ve cinlere seslenmektedir. Müşriklerin etkileneceğine ve nebze de olsa akıllarında bir iz bırakacağına inanarak tüm cesaretini toplar ve okumaya başlar. Kureyşlilere İslam dinini anlatmak gerekliliğini hisseder. Görünüşü zayıf ve çelimsiz olan Abdullah b. Mes’ud saldırıya uğrayacağını farkındadır. Allah’ın onu muhafaza edeceğinden de emindir. Dayak yediği halde ertesi gün tekrar gidip müşriklere Kur’an okuyabileceğini ifade eder. Arkadaşları onun daha fazla zarar görmemesi için yaptığı davranışın güzel bir davranış olduğunu bu davranışının yeterli olduğunu söyleyip onu ikna ederler.

İbn Mes’ud, İslamiyet için mücadele etmekten asla korkmamıştır. İslamiyet’i yaymak için cesurca, yiğitçe kimseden çekinmeden, Müslümanlara örnek olmuştur. Cesaretini güçlü inancından alıyordu. Onun cesareti, Allah’a olan sarsılmaz imanın bir sonucuydu. Cesaretinin nihayetinde ölüm de vardır, hayatta kalmak da. İbn Mes’ud, Allah’ın hoşnutluğunu kazanıp cennete girmeyi ve bu uğurda şehit olmayı hedeflemişti.

Benzer şekilde, sahabelerin rol modeli Hz. Ebubekir de girdiği her savaşta Hz. Muhammed’i (s.a.v) hep korumuş onun kılına bile zarar gelmemesi için kendini siper etmiştir. Bu görevi candan duygular ile yapmıştır.

Hız. Ebubekir'in (r.a) cesaretine dair pek çok olay siyer kaynaklarında nakledilmektedir. Bu örneklerden bir tanesi şöyle örneklendirilebilir:

Hız. Peygamber'in (s.a.v) tavsiyesiyle ilk Müslümanlar evlerinin uygun yerlerinde mescitler kuruyorlardı. Hız. Ebubekir (r.a) de kendi evinde bir mescit inşa ettirmiş ve ibadetlerini orada yapıyordu. Namaz kılariken ağlayarak, etkili ve yüksek bir sesle *Kur'an-ı Kerim* okuyordu. Çevredeki müşrik kadınlar, çocuklar ve köleler bu sestten etkileniyor, İslâm'a ilgi duymaya başlıyorlardı. Bu durum Kureyşli müşriklerin hoşuna gitmiyor ve Hız. Ebubekir'e (r.a) karşı tavır alıyorlardı. Bu tacizlere dayanamayan Hız. Ebubekir (r.a) de ibadetlerini rahatça yapabilmek için Mekke'den Habeşistan'a göç etmeye karar verdi. Yolda karşılaştığı dostu İbnu'd Düğünne, onu himayesine alıp koruyacağını söyledi. Kureyşlilerle konuşup onları ikna etti. Düğünne, Hız. Ebubekir'e (r.a) ibadetlerini sessiz bir şekilde yapmasını istedi. Bu durumdan hoşlanmayan Ebubekir dayanamayıp bu anlaşmayı bozdu ve İbnu'd Düğünne de artık onu himaye etmeyeceğini bildirdi. Hız. Ebû Bekir (r.a) bu olay üzerine şunları söyledi:

-Ben de senin himayeni iade ediyorum. Aziz ve Celil olan Allah'ın himayesine sığınıyorum, diyerek büyük cesaret örneği gösterip Mekke'de korkusuzca ibadetlerini yerine getirdi (Fayda, 2018, s. 34).

Ali Haydar Haksal'ın romanında ise Ebû Bekir'in (r.a) cesareti bir kaç anıyla paylaşılır. Hız. Ali'nin bulunduğu bir mecliste söz açılır ve söz sahibi biri Hız. Ali'ye şu soruyu yöneltir:

“Ey cemaat halkın en bahadırı kimdir?”

Biri atılır:

“Sensin.”

Evet, ben kiminle dövüştüysem onu yendim. Ancak o kişi ben değilim Ebubekir'dir.

“Biz, Peygamber Efendimiz (s.a.v) için bir çardak yaptırmıştık ve ‘Allah'ın sevgilisinin yanında kim duracak?’ demiştik.” Onun yalnız kalmaması gerekiyordu ve Hız. Ebubekir'den (r.a) başka kimse yanaşmadı. O, kılıcını çekti, Sevgili Peygamber Efendimiz 'in (s.a.v) başucuna geçti ve bir yiğit gibi başında durdu (Haksal, 2011, s. 67).

İslam tarihinde en cesur sahabeler arasında geçen Hız. Ali (r.a), kendini Hız. Ebubekir (r.a) kadar cesaretli görmemiştir. Savaştığı en azılı düşmanları bile yenmiştir. Hız. Ali'nin (r.a) vurgulamak istediği, Hız. Ebubekir'deki (r.a) fiziki kuvvetten ziyade

güçlü imanıydı. Bu güçlü iman, onu sahabeler içindeki en cesaretli Müslüman konumuna getirmiştir.

Yine bir gün Mekkeli müşrikler, Peygamber Efendimiz 'in (s.a.v) yolunu kesmiş O'nu itip kakmışlardı. Herkes orada durup uzaktan izlemişti. “Tanrılarımızı inkâr edip bir tek tanrıya inanan sen değil misin?” diyorlardı. Müslümanlardan hiç kimsenin sesi çıkmıyordu. Hz. Ebubekir (r.a) aralarına daldı ve onları itti. Ebubekir'in o anı, Firavun soyundan olanlardan çok daha hayırlıdır. Çünkü onlar imanlarını gizlerken, Hz. Ebubekir (r.a) imanını o anda açıkça ortaya koymuştur (Haksal, 2011, s. 68-69).

Hz. Ali (r.a.) kiminle savaşırsa savaşın kazandığını belirtmesine rağmen, asıl o kişinin kendisi olmadığını, Hz. Ebubekir'in (r.a.) olduğunu ifade ediyor. Ayrıca, Hz. Ebubekir'in (r.a.) farklı boyuttaki cesareti ve ona duyulan saygı vurgulamaktadır. Hz. Ebubekir'in (r.a) bu cesur tavırları, müşrikler üzerinde korku ve telaşa yol açmıştır. Birçok sahabe onun cesaretinden etkilenerek Müslümanlığı tercih etmiştir. Onun cesaretinin amacı, tebliği herkese duyurmaktır. Hz. Ebubekir'in (r.a.) imanının derinliği ve bu imanın ona bahşettiği olağanüstü cesaret, onu müstesna bir konuma yerleştirmiştir.

3.1.4 Cömertliğin ve Yardımseverliğin Sembolü Hz. Ebubekir (r.a.)

Cömertlik, eldeki imkânları dinin ve toplumun uygun gördüğü ölçüler dâhilinde, gönüllü olarak ve karşılık beklemeden başkalarına yardım etme eğilimidir. Farsça kökenli olan “cömert” kelimesi Türkçede “eli açık”, “bonkör” anlamlarına gelir. Cömertlik kavramı İslâm ahlâkı literatüründe genellikle sehâ, sehâvet ve cûd terimleriyle ifade edilir. İslâm'da cömertlik sadece maddi yardımlar ile sınırlı değildir. İyilik yapmak, sosyal adalet, insanlara karşı merhametli olmak da cömertliğin bir parçasıdır. Cömertliğin derecesi ise kişinin imkânları, niyeti ve verdiği öneme göre değişir. Buna göre cömertliğin en alt derecesi, şeriatın farz kıldığı zekât ve ailenin geçimini sağlamak gibi görevlerin yerine getirilmesidir. Bunun ötesinde iyilik yapmak ise kişinin ahlâk ve faziletteki kemal derecesine bağlıdır. Bu açıdan cömertliği sehâvet, cûd ve îsâr olmak üzere başlıca üç dereceye ayırmak mümkündür. Kişinin, imkânlarının çoğunu kendisine ayırarak azını hayır yolunda kullanmasına sehâvet, azını kendisine ayırarak çoğunu başkalarına ikrâm etmesine cûd, gerektiğinde kendisini tamamen mahrum bırakarak imkânını başkaları için kullanmasına da îsâr

denir. İsrâ, Haşr sûresinin 9. âyetinden alınarak terimleştirilmiştir (Çağrıcı, 1993, s.72-73).

Bir kişinin sahip olduğu imkânlar doğrultusunda, Allah rızası için başkalarına yardım etmesi, İslam’da önemli bir ibadettir. Allah, insanları bu davranışın ahirette büyük bir mükâfat getireceğini vurgular. Cömertlik, malın bereketlenmesine ve artmasına vesile olur. Cömertliğin zıddı ise cimriliktir. Cimri olan kişi elindeki malını başkalarıyla paylaşmaktan çekinir ve sadece çıkarlarını düşünür. Cimrilik kişinin kalbini katılaştırır, insan ilişkilerini zedeler ve topluma zarar verir.

Cömertlik, her türlü imkânı başkalarıyla paylaşmayı ifade eder. İnsanların sahip olduğu her şey, Allah’ın bir lütfu ve emanetidir. Dünya hayatındaki her şey Allah’a aittir. İnsanlar sadece bunların geçici kullanıcısıdır. Dünya hayatı geçicidir. Bu dünyadaki tüm varlıklar zenginlik, şöhret, güç gibi şeyler zamanla yok olacak ve geride hiçbir şey kalmayacaktır. Mal ve mülkün tek sahibi olan Allah’a kalacaktır.

Kur’an-ı Kerim ve hadisler cömertlik kavramına hem maddi hem de manevi açıdan örnekler verir.

Hiz. İbrahim, misafirperverliğiyle ün salmış “Allah dostu” (Halilullah) (Nisa/125) yüce bir peygamberdir. Sofrasında misafir olmadan yemek yemediği rivayet edilen Hiz. İbrahim’in, her zaman izzeti ikramı seven, cömert bir kimse olduğu açık bir şekilde *Kur’an-ı Kerim* bildirilmektedir:

Ey Muhammed! İbrahim'in ikram edilmiş konuklarının haberi sana geldi mi? Onlar, İbrahim'in yanına girip: “selâm sana” demişlerdi. İbrahim de “selam size” demişti; içinden de onların “tanınmamış bir topluluk” olduğunu geçirmişti. Hemen ailesine giderek semiz bir buzağı getirmiş, onların önüne sürüp: “yemez misiniz” demişti. Yemediklerini görünce onlardan İbrahim'in içine bir korku düştü. Onlar, “korkma” dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler (Zâriyât, 24–28; Hûd, 69).

Hiz. İbrahim’in (a.s) tanımadığı insanlara tereddüt etmeden, yemek ikram etme isteği, İslam’da misafirperverliğin önemini gösterir. Tanıdık olsun olmasın, her misafire saygı göstermek ve ikramda bulunmak önemlidir. Allah hiçbir iyiliği karşılıksız bırakmadığını buyurur. Her zaman iyilik yapmaya devam etmeli, misafirlerimize karşı cömert ve misafirperver olmalıyız. Çünkü Allah iyilik yapanları sever ve onları mükâfatlandırır. Allah, Hiz. İbrahim’e bu iyiliğinin karşılığı ona bir erkek evlat müjdesi vermesi cömertliğin karşılığının yalnız ahirette değil bu dünya hayatında da görülebileceğini göstermektedir.

Cömertlik ile ilgili kaynaklarda birçok hadis rivayet edilmektedir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Peygamberimiz, insanlara dünyada yaşadıkları sürece cömert olmalarını, işlerini, öldükten sonra bıraktıklarını tavsiye eder: “Sadakanın en iyisi bizzat kendisinin vereceği sadakadır. Sadaka sağ iken, malınız elinizde iken, istediğiniz kimseye istediğiniz kadar verdiğinizdir. Yoksa can boğaza geldikten sonra geç kalmış olursunuz. Sizden sonrakiler istediklerini yapar” (Özel, 2007, s. 18).

Hadis-i şerifiyle Peygamber Efendimiz (s.a.v) insanları cömert olmaya teşvik eder. Sadakayı insan sağ iken dağıtmalıdır. Ölen kişinin ardından malı sadaka olarak verilse bile kişinin kendi eliyle verdiği sadaka gibi kıymetli olmaz. Aynı zamanda kalan malın onun hayrına verileceği de belirsizdir.

Bu önemli hatırlatmanın yanı sıra İslam dini infak etmeyi de Müslümanlar için görev olarak tanımlamıştır. İnfak sadece maddi bir yardım etmenin ötesinde, insanlar arasında dayanışmayı güçlendiren ve sevgi bağlarının pekiştiren manevi bir eylemdir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) örneğinde, başta dört halife olmak üzere birçok sahabe en sevdikleri şeylerden vazgeçip Müslüman kardeşleri için infak etmiştir. Bunlardan biri sahabeden olan Ebû Talha’dır. Medineli Müslümanlar arasında en çok hurma bahçesine sahip olan Ebu Talha, Mescid-i Nebevî’nin karşısında bulunan ve içindeki tatlı suyu Hz. Peygamber tarafından beğenilen Beyrahâ adlı bahçesini çok severdi. “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça en üstün sevabı kazanamazsınız” (Âl-i İmrân 3/92) mealindeki ayet nâzil olunca Hz. Peygamber’in yanına giderek bu bahçeyi Allah rızası için dilediği şekilde kullanmasını istedi (Kandemir, 1994, s. 236-237).

Sahabeler hiçbir zaman mal ve mülk için yarış içinde olmadılar hep sade ve gösterişsiz bir hayat sürdüler. Gerekli yerde aç kaldılar ama ellerinde bulunan mallardan muhtaç durumda bulunan insanlara pay verdiler. Bencilce bir yaklaşımla mallarını kendilerine ayırmadılar. Aksine kendi ellerinde olmadığı halde Müslüman kardeşleriyle paylaştılar. Yaptıkları yardımları, insanların takdirini kazanmak için değil, Allah’ın rızasını kazanmak için yaptılar. Yardımda bulundukları kişilere kınamadan, kırmadan infakta bulundular.

İslamiyet’te olduğu gibi İslam öncesi Arap toplumunda da cömertlik ve yardımseverlik gibi değerler kısmen mevcuttu. İslamiyet’te birlikte bu hasletler daha derin bir anlam taşımaya başladı.

Eski Arap toplumunda, özellikle de İslam öncesi dönemde, cömertlik ve başkalarına yardım etme gibi davranışlar çok değerli kabul edilirdi. İnsanlar, kapılarını her zaman misafirlere ve ihtiyaç sahiplerine açarlardı. Her yıl düzenlenen Ukaz panayırlarında, "Kim açsa doyurun, kim korkuyorsa güvende tutun, yolculuk yapacak bineği olmayana yardım edin, herkese destek olun" diye yüksek sesle duyurular yapılırdı. Cahiliye Devri'nde, cömertlik en önemli erdemlerden biri olarak kabul ediliyordu ve Hatem et-Tâî bu erdemi en iyi şekilde temsil edenlerden biriydi. Bir keresinde, kendisinden yardım isteyen bir esiri kurtarmak için kendi özgürlüğünden vazgeçti. Kendi çocukları açken, komşularına çok sevdiği atını ikram etti. Bu ve benzeri cömertlikleri sayesinde Araplar arasında büyük bir saygı gördü. Kızı, Peygamber Muhammed'e (s.a.v.) babasını anlatırken, "Babam esirleri serbest bırakır, açları doyurur, çıplakları giydiren, misafirleri ağırlar ve isteyen herkese yardım ederdi" dedi. Bunun üzerine Peygamber Muhammed (s.a.v.), "Bu anlattıkların, gerçek inananların özellikleridir. Eğer baban da inansaydı, ona rahmet okurduk" şeklinde karşılık verdi (Atalay, 2020, s. 310).

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hâtem et-Tâî'nin kızına mümin olan ile olmayan arasındaki amel farkını anlatmak istemiştir. Müslüman yaptığı iyi amelleri sadece dünya hayatı için değil ahiret hayatını da kurtarmak için de yapar. Yani Allah'ın rızasını da kazanmak ister. Müşrik ise iyilikleri dünyalık çıkarları için yapar. Bu dünya da karşılığını rızık olarak alır fakat ahirette hiç bir karşılık bulmaz.

Sonuç olarak, cömertlik İslam öncesi Arap toplumunda önemli bir değer olsa da İslam'ın gelişiyle birlikte daha derin bir anlam kazanmış, ibadet ve ahlakla bütünleşerek Müslümanların hayatında vazgeçilmez bir yer edinmiştir.

Cömertlik kavramını daha geniş bir çerçevede ele aldığımızda, sadece maddi durumu iyi olanların değil, herkesin yapabileceği evrensel bir erdem olduğunu anlarız. Bu sadece maddi yardımları değil, aynı zamanda manevi değerleri de kapsayan bir anlayıştır. Bu düşünceyi daha da somutlaştırmak gerekirse cömertliğin manevi boyutları çeşitli davranışlar ile kendini gösterir:

Zaman, bilgi, tecrübe gibi soyut değerleri paylaşmak, insanlara karşı fedakârlıkta bulunmak, insanlara karşı hoşgörölü ve müsamahalı olmak, güzel söz söylemek, insanları bağışlamak, akraba ile ilişkisini devam ettirmek, onlara ihsanda bulunmak, iyilik yapmak, onların gönüllerini almak anlamına gelen sıla-i rahimde bulunmak,

Allah'ın hoşuna giden diğer manevî cömert davranışlardır. Bunlar da cömertlik kapsamındadır (Özel, 2007, s. 113).

Kur'an'da ve hadislerde manevi cömertlik ile ilgili bir ayet şöyle geçmektedir: “Size bir selâm verildiğinde, onu daha güzeliyle, hiç değilse aynıyla alın. Unutmayın ki Allah, her şeyin hesabını tutmaktadır” (Nisa /86).

İslam dini selam vermeye çok önem verir. Selam insanlar arasındaki muhabbeti artırır. Allah, selam verildiğinde, alınması gerekliliğini vurgular. Selam alınmadığında hem kaba bir davranış olarak algılanır hem de insanlar arasında düşmanca duyguların oluşmasına neden olur. Müslümanlar Allah'ın selamıyla ahirette de mükâfatlandırılacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v) insanın birbirini nasıl gerçekten sevebileceğini şöyle belirtmiştir:

“Nefsim elinde olana yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bir şey söyleyeyim mi, onu yaptığınız takdirde birbirinizi seversiniz. Aranızda selamı açıkça yayınız.”

Diğer bir hadiste ise: “Rahmana ibadet ediniz, selamı yayınız” denilmiştir (Cihan, 1986, s. 4).

Hz. Peygamber (s.a.v) imandan sonra insanların birbirlerini sevmesini ve onun ardından selamı yaymalarını ister. Selam insanlar arasında kaynaşma ve muhabbetin artmasını sağlar. Güven ortamı oluşmasını sağlar.

Nitekim cömertlik sadece soyut bir erdem olarak kalmamış Hz. Ebubekir (r.a.), gibi örnek şahsiyetlerin yaşamlarında hem maddi hem de manevi boyutlarıyla vücut bulmuştur. Hz. Ebubekir (r.a) manevi olarak her ortamda Müslümanlara yardım ederek, onları motive ederek davalarından asla vazgeçmemelerini istemiştir. Etrafındaki Müslümanlara her zaman elindeki malları vererek onlar ile paylaşmış, hiçbir zaman malının zayi olacağı düşüncesine kapılmamış, bütün zenginliğini ihtiyaç sahipleriyle paylaşmıştır.

Hz. Ebubekir'in (r.a.), bu denli yüksek bir cömertlik ve fedakârlık örneği sergilemesinin ardında yatan nedenlerden biri de hiç şüphesiz onun zengin ve soylu bir aileden geliyor olmasıydı.

Müslüman olmadan önce ticaretle meşguldü. Rivayetlere göre, 40 bin dirhem gibi büyük bir serveti vardı. İslam'ı kabul ettikten sonra, tüm mal varlığını İslam'ın yayılmasına ve Müslümanların ihtiyaçlarına adadı. O dönemde, yeni Müslüman olan köleler ve cariyeler, müşrikler tarafından ağır işkencelere maruz kalıyorlardı. Hz.

Ebubekir (r.a.), bu zulme sessiz kalamadı. Köle sahiplerinin belirlediği yüksek bedelleri ödeyerek, onların özgürlüklerine kavuşmalarını sağladı. Bir gün, babası Ebu Kuhafe ile arasında geçen konuşma şöyle aktarılır: Babası Kuhafe, azat ettiği kölelerin zayıf ve güçsüz kişiler olduğunu, oysa daha güçlü ve kuvvetli kişilerin kendisine ve başkalarına destek olabileceğini ifade etti. Bu konuşma üzerine Hz. Ebubekir (r.a.) şu cevabı verdi:

“Babacığım! Ben bu yaptıklarım karşılığında herhangi bir dünyevi çıkar beklemiyorum. Tek amacım, Allah'ın rızasını kazanmaktır.” (Algül, 2003, s. 23-38).

Hz. Ebubekir (r.a) servetine servet katmak peşinde değildi. Onun tek amacı Allah'ın rızasını kazanmaktı. Bütün sahabeler içinde en çok sadaka veren kişiydi. Onu bu sadaka yarışında hiçbir sahabe geçememişti. Köle statüsünde olan birçok kişiyi azat ederek Müslüman olmalarını sağlamıştır. Yok, sayılan bu köleler özgürlüklerine kavuşmuşlardır.

Hz. Ebubekir'in Allah'ın rızasını kazanma odaklı samimi gayretleri ve fedakârlıkları ile İslamiyet'e hizmetleri dokunan bir şahsiyetti. Bu bağlamda Ali Haydar Haksal'ın eserinde yer alan ve Hz. Ebubekir'in (r.a.) maddi desteğini vurgulayan bir anıyı paylaşmamız bu fedakârlıkları daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Hz. Ebubekir (r.a.), Müslüman olduktan sonra tüm servetini yoksullara dağıtmıştır. Hatta üzerinde giyecek bir elbisesi bile kalmamıştır. Bu nedenle dört gün boyunca mescide gidememiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) bu durumu öğrenince, Cebrail (a.s.) şöyle demiştir: “Ey Allah'ın elçisi! Ebubekir (r.a.) tüm servetini sadaka olarak verdi. Giyecek bir şeyi kalmadığı için mescide gelemedi. Allah sana selam gönderdi ve Ebubekir'e (r.a.) bir elbise gönderilmesini emretti. Ona kıyafeti olmadığını birinin vermesini istedi.”

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kimin fazla elbisesi varsa Ebû Bekir'e (r.a.) versin. Allah ona çok sevap verecek ve Firdevs cennetinde bana komşu yapacak.”

Ashabın giyim kuşam konusunda gösteriştan uzak durdukları biliniyor. Bir gün, içlerinden biri tanıdık birinden aldığı temiz bir elbiseyi Hz. Ebubekir'e (r.a.) hediye etti. Hz. Ebubekir (r.a.), bu elbiseyi giyerek Resulullah'ın (s.a.v.) huzuruna çıkmak için evinden ayrıldı. Tam o sırada Cebrail (a.s.) Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) bir vahiy getirdi:

“Ey Allah'ın elçisi, Allah sana selam ediyor ve Ebubekir'i (r.a.) karşılamayı emrediyor.”

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) mescitten çıkarak Hz. Ebubekir'i (r.a.) karşıladı ve ona sarıldı. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) diğer arkadaşları da sırayla Hz. Ebubekir'i (r.a.) karşılayarak ona içtenlikle dua ettiler (Haksal, 2011, s. 171).

Görüldüğü üzere Hz. Ebubekir (r.a.) sadece inancıyla değil, aynı zamanda varlığıyla da İslam'a büyük hizmetlerde bulunmuştur. İhtiyaç sahiplerine yardım etmek için tüm mal varlığını feda etmekten çekinmemiş, devlet malına karşı son derece titiz davranmıştır. Kendi şahsi mal varlığını bile devlet hazinesine bağışlayarak örnek bir davranış sergilemiştir. Vefatından önce Hz. Ömer'e (r.a.) yaptığı vasiyette bu hassasiyetin göstergesidir. Miras yoluyla kendisine düşen tüm gelirin devlet bütçesine aktarılmasını istemiştir. Bu sıra dışı fedakârlık ve dürüstlük onun güçlü imanının ve Allaha olan derin saygısının bir sonucudur.

3.2 Sevgili'nin Hak Dili Arkadaşı Hz. ÖMER (R.A)

3.2.1 Roman Hakkında

Ali Haydar Haksal'ın *Sevgilin Hak Dili Arkadaşı Hz. Ömer* adlı romanın başkahramanı Hulefâ-yı Râşîdin'in ikinci halifesi olan Hz. Ömer'dir. Roman altı yüz elli altı sayfadan oluşan hacimli bir kitaptır. Roman, İslâm tarihi, hadis ve ayetlere dayanmaktadır. Olaylar kronolojik bir sırayla anlatılmaz. Kitap, Mekke, Medine ve hilafet dönemi olarak üç bölümden oluşur.

Mekke dönemi bölümünde Hz. Ömer'in Müslüman olmadan önceki yaşantısı, İslamiyet'i kabul etmesi ve Faruk lakabını nasıl aldığı yer alır. Medine döneminde ise Bedir savaşı, Uhud savaşı, Hendek savaşı, Taif kuşatması ve Mekke'nin fethi değinilmektedir. Hilafet dönemi kısmında ise yapılan çok sayıda fetih olayları ve Hz. Ömer'in (r.a.) ve sahabeler ile etkileşimleri detaylıca aktarılmıştır.

Hz. Ömer'in (r.a.) rol model özelliklerinden en belirgin olan özelliği adaletli olması, hak ve hukuku gözetmesidir. Devlet malını titizlikle korur ve kamu mallarını verimli kullanırdı. Dindar, yeniliğe açık ve baskın karakterli bir liderdi. Bu özellikleri kıssalar halinde okuyucuya aktarılır.

Ömer, Mekke’de Kureyş kabilesinden Adiyy oğulları adlı bir aileye mensuptur. Hayata çobanlık yaparak başlar. Mekke’nin sert mizaçlı yaşam şekli onun kişiliğini de etkiler. İnsanlara karşı sert mizaçlıdır.

Mekke de bir inanç sistemi vardı ve bu dine inanıyorlardı. İnsanlar birden çok puta tapıyordu. Atadan kalma bu dine çok saygı duyuyor ve büyük önem veriyorlardı. İnsanlar, geleneksel olarak sürdürdükleri inançlarına sıkı sıkıya bağlıydılar. İnançlarını değiştirmek ve sorgulamak kolay değildi. Mekke’de bu dine karşı yeni bir din haberleri yayılıyordu. Ömer başta olmak üzere birçok Mekkelî bu dinin gereksiz olduğunu atalarından onlara öğretilen dinin asıl din olduğunu düşünüyorlardı. Mekke’nin sert mizaçlı insanları için bu inanç sistemi yok saymak çok zordu. İslamiyet’i kabul edenler ile etmeyenler arasında sürekli bir çatışma meydana geliyordu. Mekke’de bu din yüzünden insanlar arasında çatışmalar çıkıyor ve aralarında büyük uçurumlar açılıyordu. Ömer, çevresinde ortaya yeni çıkan bu dine inanların gözünün yaşına bakmıyor ve onlara zulmetmekten kendi alamıyordu.

Ali Haydar Haksal’ın romanında geçen bir anlatıya göre, Hz. Ömer’in (r.a.) acımasız davranışları ve yaptığı zulümler, bu durum mağduru olan bir cariyeye tarafından şöyle aktarılır:

Ömer, kölesi Lübeyne’nin Müslüman olmasına büyük bir öfke duymaktadır. Lübeyne’yi acımasızca döverek İslam’dan vazgeçirmeye çalışır. Dayak o kadar şiddetlidir ki, Ömer yorulana kadar devam eder. Yorulduktan sonra bile Lübeyne’ye acımadığını, sadece yorgunluktan durduğunu söyler. Ancak Lübeyne, çektiği tüm acılara rağmen inancından dönmez (Haksal, 2013, s. 20-21).

Müslümanlar, Ömer’in İslamiyet’e karşı tutumundan dolayı İslamiyet’i kabul etmesine ihtimal vermiyorlardı. Ebu Hasan’ın kızı Leyla’nın başından geçen olayı Haksal şöyle aktarır:

Habeşistan’a doğru yola çıkan Müslümanların arasında Ebu Hasan’ın kızı Leyla da vardı. Leyla, bazı ihtiyaçlarını karşılamak üzere çarşıya gittiğinde, hiç beklemediği bir anda Ömer ile karşı karşıya gelir. Ömer’i gören Leyla, adeta üzerine çöken bir karanlık gibi büyük bir korku hisseder ve ne yapacağını şaşırır.

Ömer, Leyla’ya yaklaşarak, “Ey Ümmü Abdullah, yolculuk mu var?” diye sorar. Leyla ise, “Evet, Allah’ın bu topraklarından ayrılıp başka bir yere gidiyoruz. Siz, bize zulmettiğiniz için Allah bize bir çıkış yolu gösterdi. Allah bize yeni bir kapı açana

kadar orada kalacağız,” şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Ömer, “Allah yardımcınız olsun,” diyerek oradan uzaklaşır.

Leyla, Ömer'in tepki göstermeden gitmesine çok şaşırır. Ömer'de bir merhamet ve yumuşama fark eder. Bu durumu kocası Amir'e anlattığında, Amir alaycı bir gülümsemeyle, “Hattab'ın eşiği Müslüman olur da, o gördüğün Ömer asla İslam'a girmez,” der.

Amir, Ömer'in İslamiyet'e karşı olan sert tutumu nedeniyle onun Müslüman olacağına inanmıyordu. Ancak, Peygamber Efendimiz, Ömer'in İslamiyet'e faydalı olacağına dair dualar ediyor ve Allah'ın onu hidayete erdirmesini istiyordu. Hz. Peygamber'in (s.a.v) duaları icabet bulur. Sert mizaçlı ve asla Müslüman olmaz denilen Hattab'ın oğlu İslamiyet'i kabul eder.

Müslümanlığı kabul etmesiyle birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) bu duruma çok sevinir. İslamiyet, Hattaboğlu Ömer ile birlikte daha da güçlenir sınırları Arap coğrafyası dışına yayılır. Haksal, Hz. Ömer'in (r.a.) İslamiyet'e olan desteğini şu mısralar ile ifade eder:

Bir kapı aralandı, bir kör düğüm çözüldü.

Işık ışığa ulanınca yol birden aydınlandı

Güce güç eklenince yürüyüş daha da kolaylaştı.

Ses sese bağlanınca aşk ateşi harlandı.

Güce güç eklenince moraller yükseldi (Haksal, 2013, s. 25).

Bu dörtlük, Hz. Ömer'in, İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Müslümanlara bir özgüven geldiğini anlatmaktadır. Müslüman topluluğunun yaşadığı olumsuz durumlar Hz. Ömer'le olumlu bir değişime uğrar. Hz. Ömer'in İslamiyet'i kabul etmesi Müslümanlar için bir dönüm noktası olur. Onun gibi saygın ve güçlü birinin İslam'ı seçmesi Müslümanların moralini yükseltir.

İşte bu olumlu gelişmeler ve Hz. Ömer'in İslamiyet'e girişinin Müslüman toplumu üzerindeki derin etkisi, sonraki dönemde yaşanan önemli olaylara zemin hazırlamıştır.

Nitekim Haksal, eserinde Hz. Ömer'in (r.a.) Medine döneminde gerçekleşen, Bedir Savaşı'nın galibiyeti ve Hendek Savaşı'nın yenilgisi vurgulamaktadır.

Hz. Ömer'in savaşlardaki başarıları, Peygamber Efendimizin liderlik niteliklerini ve askeri stratejilerini derinlemesine anlamasından kaynaklanmaktaydı. Peygamber Efendimizin savaş öncesindeki yaklaşımı, askerlere zafer için gerekli

cesareti aşlamak ve onların planlı bir şekilde hareket etmelerini sağlamak gibi davranışları içeriyordu. Peygamberimizin savaş öncesi stratejisi şu şekilde özetlenebilir:

Peygamberimiz, Hendek savaşı öncesinde Mekke'ye ajan göndererek sürekli bilgi almıştır. Savaş, bu sayede planlı ve programlı ilerlemiştir.

Sevgili, askerlerini güçlendiriyor. Onlara cesaret veriyordu. Planları gözden geçiriyor ve arkadaşları ile istişare ediyordu (Haksal, 2013, s. 106).

Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatının her sahasında plan ve program yapmayı ihmal etmemiş ve ashabıyla sürekli istişare yapmıştır. Tam emin olmadığı ve ayet gelmeyen konularda onların fikirlerini de almayı tercih etmiştir.

Dolayısıyla hayatının her aşamasında titizlikle hareket eden ve istişareye önem veren Hz. Peygamberin bu özellikleri kitabın ikinci kısmında yer alan Medine dönemi bölümünde ise O'nun farklı yönlerindeki örnek davranışları şu şekilde aktarılmaktadır:

Sü'ne oğlu Zeyd Peygamberimizi gözlemliyordu. Peygamberimizin aşırı yumuşaklığı, halim selimliliği, hoşgörüsü ve beklenmeyecek kadar alçak gönüllü oluşu onu şaşırtıyordu. Zeyd, Peygamberimizi (s.a.v.) denemek için öfke ile yaklaştı fakat Peygamberimiz (s.a.v.) yumuşaklığını korudu. Öfkesini bastırdı. Bunun üzerine Zeyd Müslüman oldu (Haksal, 2013, s. 188).

Hz. Peygamber çevresinde bulunan insanlara karşı hep doğru davranışlar sergilemiş, yanlış anlaşılmaya müsait durumlardan kaçınmıştır. Onun bu tutum ve davranışları müşrikleri de etkilemiş, İslamiyet hızlı bir şekilde yayılmasına katkıda bulunmuştur.

İkinci bölümde Hz. Peygamberin çeşitli yönlerine değinildikten sonra kitabın üçüncü kısmı olan hilafet dönemi bölümünde Hz. Ömer'in (r.a.) adalet anlayışı üzerinde durulmaktadır. Hz. Ömer'in (r.a.), adaletsizliği ortadan kaldırmak için verdiği çabalar ele alınır. Halkı başıboş bırakmak istemeyen Ömer, halk ile iç içe olup onlara yol gösterici bir lider olmayı amaçlar. Ömer sadece adaletiyle değil, aynı zamanda birçok yönlü özellikleriyle ün salmıştır. Bildiğinden asla vazgeçmeyen kararlı ve gözü pek bir yönetici olduğundan söz edilir.

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde yapılan fetihlerle sınırlar genişler. Halkın kontrolü sağlamak daha da zorlaşır. Yeni kurum ve tesisler kurarak bu bölgeleri kontrol altında tutmaya çalışır. Bu kadar büyük sınırlara sahip coğrafyayı yönetmek hiç de kolay değildir. Her ile bir vali atayarak işe başlar. Valileri de başıboş bırakmaz,

onları da takip eder. Valilere haksızlık yapmamaları konusunda öğütler verir. Valilere namaz kılmalarını, adaletli bir şekilde halka imkân sağlamalarını ister. İslam coğrafyası içinde hiç kimse Ömer sayesinde sahipsiz değildir. Hz. Ömer (r.a.) Allah'ın yanına vardığında vereceği hesap için her konuda hassas davranır.

Halifelik döneminde yapılan savaşlarda Müslümanların yanı sıra müşriklere de adaletli davranılır. Müslümanlar fethettikleri yerlerde oranın halkına zulmetmez ve onlara adil davranır. Onlara haksızlık yapıldığında Hz. Ömer (r.a.) hemen müdahale eder ve gerekeni yapar.

Haksal, Hz. Ömer'in (r.a.), bir gayrimüslim için yaptığı müdahaleyi bu örnek olay ile anlatır:

“Bir gün bir gayrimüslim üzgün ve öfkeli bir şekilde Hz. Ömer'in (r.a.) huzuruna gelir. Askerlerin benim üzüm bağımı yağmaladı.”

Halife onu dinledikten sonra bir şey söylemeden çıkıp çarşıya gider. O sırada arkadaşının birinin kalkanında üzüm görür ve ona:

“Sen de mi?”

O, “Ey müminlerin emiri açlık fena bastırdı,” diye kendini savunur. Hz. Ömer, adamın üzümlerini bedelini hemen ödemesini ister”(Haksal, 2013, s. 409).

Hz. Ömer (r.a) bir halifede bulunması gereken bütün özellikleri taşıyordu. Her zaman insanlara öğüt veriyor. En iyi yolun Allah yolu olduğunu. En iyi sözün Allah sözü olduğunu öğütlüyordu. Her zaman mütevazı ve gösterişten uzak durup Müslümanlara örnek oluyordu. Müslüman dediğin sade ve gösterişten uzak olmalı diyordu.

3.2.2 Adâletin Yankısı Hz. Ömer (r.a)

Adâlet kavramı, sözlük anlamı olarak doğru davranış ve hüküm verme, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, gibi manalara gelir (Çağrı, 1988, s. 341-343). İslam dini, adâlet üzerine kurulmuştur. Müslüman, haksızlığa ve zulme karşı sessiz kalmaz. *Kur'an-ı Kerim*'in bazı ayetlerinde Allah, açık bir ifadeyle adaletli davranmayı emretmiştir.

Nitekim, *Kur'an-ı Kerim* 'de adaletle ilgili bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

Şüphesiz Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor. Böylece Allah size ne güzel öğüt veriyor! Doğrusu Allah her şeyi hakkıyla işiten, kemaliyle görendir (Nisa/ 58).

Ayette maddi ve manevi her türlü yetkinin, o işi en iyi yapabilecek dürüst kişilere verilmesi emredilir. Her türlü yargılama ve yönetimde adaletin gözetilmesi gerektiği, Allah'ın her şeyi işiten ve gören olduğu vurgulanır.

Bir diğer ayette ise:

“Şüphesiz Allah, adâleti, ihsanı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; çirkin utanmazlıklardan (fahşadan), kötülüklerden ve zorbalıklardan sakındırır. Size öğüt vermektedir, umulur ki öğüt alıp-düşünürsünüz” (en-Nahl 16/90).

Kur'an, aklı, zekâsı olan herkes için rehber bir kitaptır. Allah, apaçık bir ifadeyle öğüt verir. Öğütleri dinleyenler onları net bir şekilde anlar, dinlemek istemeyenler ise kendi menfaatlerine göre yorumlar. Allah adalet kavramı için uyarılarda bulunur. Kötülüğü seçen zalim olurken, adaleti seçenler Allah'ın yanında en değerli kişiler olarak iki cihan saadetini kazanır. Her insan, içinde Ebu Cehil'in zalimliğini hem de Ömer'in (r.a.) adaletini barındırır; hangisinin baskın geleceği kişinin tercihinine bağlıdır.

İnsanın sosyal bir varlık olmasıyla birlikte toplumsal ve bireysel birçok problem ortaya çıkar. İnsanlar arası bu problemler hukuki sorunları doğurur ve çözüm yolu üretmeye teşvik eder. Adalet mekanizmasının işlemediği bir toplumda adalet olan güven zayıflar ve kargaşaya baş gösterir. Allah insanoğlunu fitrat olarak adalet ile donanmış bir şekilde yaratır. İnsanoğlu aileden ve sosyal öğrenme ile adil olabilir ya da adil sözcüğünün tam zıddı olarak zulmeden bir kişiliğe dönüşür. Allah adil olduğu gibi yarattığı insanların da adil olmasını ve zulmedenlerden olmamasını emreder.

Bu bağlamda adaletin dini metinlerdeki önemini ve Allah'ın bu konudaki emirlerini daha iyi anlamak için ilgili birçok hadis-i şerif bulunmaktadır. Bunlardan biri şöyledir: “Ey Kullarım! Ben zulmü nefsim haram kıldım ve sizin aranızda da haram kıldım, birbirinize zulmetmeyiniz.” Bu hadis-i şerif insanları uyarır ve zulüm edenlerin bu davranışlarının cezalandırılacağını bildirir. Allah; “el-adl” ve “el-muksit” isimlerinin gereği olarak zulmü, adaletsizliği yasaklamıştır (Özdemir, 2023, s. 222-223).

Adalet kavramı geniş kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Bir devletin temeli adalet dayandığı gibi bir okulun, ailenin, iş yerinin de adalet dayanası gerekir. Adalet denildiğinde akla sadece maddi boyut gelmemeli; manevi boyut da göz önünde

bulundurulmalı, zira adalet hayatın her alanında karşımıza çıkar. Örneğin, bir annenin bütün çocuklarına sevgisini eşit şekilde göstermesi, bir babanın mal varlığını çocukları arasında adil dağıtması, bir devlet başkanının toplumuna hak ve hukukta eşit davranması gibi. Bu kurumlar da hak ve hukuk gözetilmezse, adaletin zıddı olan zulüm ortaya çıkar.

İslamiyet'in zuhurundan önce, Arap Yarımadası'nda yaşayan topluluklar, belirli bir hukuk düzeninden yoksun, aşiret temelli bir yaşam sürdürmekteydi. Bu dönemde, kabilecilik anlayışı toplumsal yapıyı şekillendiren en önemli unsurdur. Kabileler arasındaki ilişkiler, yazılı olmayan ve genellikle keyfi kararlara dayanan örf ve adetlerle düzenleniyordu.

Bu bağlamda merkezi bir otorite boşluğundan dolayı, toplumun karşılaştığı hukuki sorunlara çözüm bulmak zorlaşıyordu. Putperestlik, bu dönemde yaygın bir inanç sistemiydi ve putlar, toplumsal düzeni sağlayacak bir otorite olarak kabul edilmiyordu. Bu durum, kabile liderlerinin kendi çıkarları doğrultusunda keyfi kararlar almasına ve toplumsal düzenin bozulmasına neden oluyordu.

Yazılı hukuk kurallarının yokluğu, toplumda adaletsizliklerin yaygınlaşmasına yol açıyordu. Yasalar, genellikle güçlü olanın çıkarlarına göre belirleniyor ve uygulanıyordu. Kadınlar ve köleler, toplumun dışına itilmiş ve haklarından mahrum bırakılmıştı. Bu durum, toplumsal eşitsizliği derinleştiriyor ve adaletsizliği körüklüyordu.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'ı tebliğ etmesiyle birlikte, insan haklarına saygı ve adaleti esas alan yeni bir din ortaya çıktı. İslam, yazılı hukuk kurallarının temellerini atarak, cahiliye toplumunda var olan adaletsizliklere son vermeyi hedefliyordu. Kur'an ve Sünnet, toplumsal düzeni sağlamak için evrensel ilkeler getiriyor ve adaletin tesis edilmesini emrediyordu (Kelebek ve İlbers, 2024, s. 264-284).

İslamiyet, cahiliye Araplarına adalet kavramını sosyal hayatın her alanında yaşatmıştır. İslamiyet ile sınıfsal farklılıklar azalmış, Kur'an ve sünnet rehberliğinde herkesin eşit haklara sahip olduğu, kimsenin kimseden üstün olmadığı öğretilmiştir. Toplum, artık haksızlığa karşı sesini yükseltebilen ve kendini ifade edebilen bir yapıya ulaşmıştır. Halk, haksızlık yapan yöneticilere bile çekinmeden haklarını savunmuşlardır.

İslam'ın doğuşundan önce Arap coğrafyası, hak ve hukukun gözetilmediği, adaletsiz bir toplumsal yapıya sahipti. Bu derin adaletsizlikler karşısında, ilahi vahiy olan Kur'an ayetleri, toplumu düzeltmek ve adaleti tesis etmek amacıyla indirilmeye başlandı. Müşriklerin en büyük zulümlerinden biri, o dönemde masum kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeleriydi. Allah, bu tür vahşetlere sessiz kalamayacağını ve adaletsizlik yapanların mutlaka cezalandırılacağını kesin bir dille ifade etti. Devletlerin ömrü, ister kısa ister uzun olsun, yöneticilerinin adil olmaması ve hukuka riayet etmemeleri nedeniyle sona erer. Bu evrensel gerçek, İslam devletleri için de geçerlidir. İslam devletleri, adaletle hükmettikleri sürece refah ve huzur içinde yaşamışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.), adalet ve hukuk anlayışını bizzat yaşamıyla ortaya koymuş ve bu ilkeler, kendisinden sonra gelen halifeler tarafından da titizlikle uygulanmıştır (Sırma, 2023, s. 227).

Hız. Peygamber'in (s.a.v) yolunu takip edenler, onun maddi ve manevi adaletini kendilerine örnek almışlardır. İslam devletinin başına gelen halifeler, toplumda herkese eşit davranmış ve sınırlarını Arap coğrafyası dışına kadar yaymıştır. İslam devletleri de hak ve hukuka riayet etmeseydi yok olan devletler gibi tarih sahnesinden silinecekti.

Hız. Peygamber'den (s.a.v) sonra başa gelen ikinci halife olan Hız. Ömer (r.a.) adaletiyle tanınan bir şahsiyet olmuştur. Hiçbir zaman insanları sınıfsal olarak ayırmamıştır. Asabiyeti etkisiz bir hale getirmiş herkesin adalet karşısında adil olarak yargılanmasını istemiştir. Kendi dahi doğru bir hüküm vermediğinde halkının onu uyarmasını ve bundan çekinmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Hız. Ömer'in adalet anlayışına dair bir rivayeti azatlısı Eslem'e şöyle anlatır:

Bir defasında Ömer, Beytülmalin develerini benimle meraya gönderiyordu; eşyalarımı içlerinden birinin üzerine yüklemiştim. Yükümün semiz bir dişi deve üzerinde olduğunu gören Ömer şöyle dedi: "Müslümanların hazinesine gelir getiren bir deveye ağırlık veriyorsun, onu yoruyorsun, işte bir yaşında (hastalıklı) bir erkek deve, işte sütü olmayan deve, bunlar ne güne duruyor?"

Hız. Ömer (r.a) adaleti sadece insana değil canlı olan her varlığa uygulanmasını istemiştir. Görev dağılımı yapılırken eşitlik gözetilmelidir. Hız. Ömer (r.a) adaletsizliği gördüğü zaman hemen müdahale edip zulüm edenlerden olmamak için Allah'ın rızasına sığınır.

Görüldüğü üzere Hz. Ömer (r.a) adalet konusundaki hassasiyeti ve kararlılığı yukarıdaki satırlarda görülmektedir. Bu anlayış Ali Haydar Haksal'ın romanında yer alan bir kıssada kendini göstermektedir. O kıssa şöyledir:

“Dicle'nin kenarında bir çobanın kaybolan koyununun hesabını Allah'ın benden soracağından korkuyorum, ”diyordu sürekli. Uzak ve yakında yardıma ihtiyacı olan kim varsa onlara yardım için giderdi. “Ya müminlerin emiri! İşlerini biz görelim,” derlerdi. Hz. Ömer (r.a): “Allah fakirlere bakmak için beni görevlendirdi. Ahirette bunların hesabı benden sorulacak,” derdi (Haksal, 2013, s. 214).

Bu kıssa, bir liderlerin sadece büyük meseleler ile değil, en küçük detaylar bile ilgilenmesi gerektiğini gösterir. Yardım için mesafeler onun için hiçbir zaman engel teşkil etmemiş, daima halkın yanında yer almıştır. Her zaman halkına şefkatli yaklaşmış, nerede bir ihtiyaç sahibi görse ihtiyacını gidermiştir. Halkın refahını kendini sorumluluğu olarak görmüştür. Özetle, Hz. Ömer'in (r.a) bu sözleri adalet anlayışını, sorumluluk bilincini ve halkına olan düşkünlüğünü yansıtır.

Hz. Ömer'in (r.a) halkına karşı sergilediği bu adaletli ve şefkatli yaklaşım Hz. Ali tarafından da takdir edilmiş ve onun yönetimine dair önemli övgülere dönüşmüştür. Hz. Ali, Ömer dönemi yönetimi hakkındaki ifadelerini şöyle dile getirmiştir.

Hz. Ali (r.a), Hz. Ömer'in (r.a) yönetimini değerlendirirken onun dönemindeki fetihleri, kurduğu şehirleri, adalet ve hak konusundaki titizliğini överek Allah'ın adaleti onun lisanına ve kalbine yerleştirdiğini söyler.

Bu övgü dolu sözlerin ardından, Hz. Ömer'in (r.a) kendi sorumluluğu ve adalet anlayışına dair bir sorgulaması dikkat çekicidir.

Hz. Ömer (r.a) Selman'a “Ben kral mıyım yoksa halife miyim? Diye sorar. Selman “Eğer sen Müslümanlardan topladığın geliri yerli yerinde harcamazsan kralsın, halife değilsin” der. Hz. Ömer (r.a) Selman'ın bu sözünden çok etkilenir (Sarıçam, 2010, s. 180).

Selman el-Farisi, Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında yaşamış, bilge kişiliğiyle tanınan bir sahabedir. Hz. Ömer (r.a) döneminde valilik yapmış ve Hendek savaşının stratejik planının ona ait olduğu rivayet edilir (Aytekin, 2017, s. 27-40).

Selman, bir liderin sorumluluğunun sadece unvan ile sınırlı olmadığını, halkın refahını gözetlemek ve kamu mallarını adaletli bir şekilde tanzim etmesi gerektiğini ifade eder. Halifeler, örnek davranışlarıyla diğer toplumlarda iyi bir imaj bırakmalıdır.

Halife adil olmalıdır; aksi takdirde diğer toplulukların yöneticilerinden farkı kalmaz. Halife, Hz. Peygamber'in (s.a.v) yolunu takip etmek demektir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) yolunu bıraktıkları an, artık bir krala dönüşürler.

Hz. Ömer (r.a) yalnızca toplumun değil, aynı zamanda ailesinin de adil bir şekilde yönetilmesi gerektiğine inanırdı. Bu nedenle suçu işleyen aile bireylerden kim olursa olsun affetmezdi. Kanunları ilk olarak ailesine uygulayarak toplumun örnek almasını sağlardı. Bunun en güzel örneklerinden biri kendi oğlu Abdurrahman'a uyguladığı cezadır. Olay şu şekilde gelişmiştir. Abdurrahman, Mısır'da vali olan Amr b. As tarafından içki içtiği gerekçesiyle cezalandırılmış. Akabinde hadd (kırbaç) cezası uygulamıştır. Abdurrahman Medine'ye dönünce Hz. Ömer (r.a) aynı cezayı uygulamış. Rivayetlere göre bir ay sonra oğlu vefat etmiştir. Yanlış yapan oğlu da olsa iltimas geçmemiş, gereken cezayı uygulamıştır (Tan, 2014, s. 989-1004).

Hz. Ömer (r.a) mizanda hep doğrudurdu. Yönetici olduğunda devletin hiçbir kademesinde iltimas geçmemiş. Yanlış yapan oğlu da olsa gözünün yaşına bakmamış gereken cezayı uygulamıştır. Bu cezayı uygularken toplumda içki içenlerin elini kolunu sallayarak kamuya zarar vererek rahat gezemeyeceği mesajını da veriyordu. İçki içenler aynı akıbete uğrayacaklarını düşündükleri için ibretlik olan bu olaydan ders çıkarıyorlardı. Hz. Ömer (r.a) asayışı sağlamak için caydırıcı cezaları uygulamak zorunda olduğunun farkındaydı. Halifenin önce ailesinin örnek olması gerekiyordu. Halife bunu uygulamazsa bir saygınlığı ve otoritesi kalmazdı.

Ömer (r.a.), İslam'ın ikinci halifesi olarak bilinir ve adalet timsali olarak kabul edilir. Ancak onun adaleti sadece Müslümanlara yönelik değildi. Farklı inançlardan insanlara, hatta müşriklere bile aynı adil ve merhametli yaklaşımı sergilemiştir.

Bir gün, yaşlı ve fakirlikten dolayı dilenen bir Yahudi ile karşılaşır. Onun perişan halini gören Hz. Ömer (r.a.), hemen ona yardım elini uzatır ve ihtiyaçlarını karşılar. Bu olay, onun insanlara olan merhametinin ve ayırım gözetmeyen adalet anlayışının açık bir göstergesidir.

Daha sonra Hz. Ömer (r.a.), beytü'l mal (devlet hazinesi) görevlisine önemli bir hatırlatmada bulunur. Gençliklerinde cizye (gayrimüslimlerden alınan vergi) ödeyen bu insanların, yaşlılıklarında perişan bir halde bırakılmaması gerektiğini vurgular. Onlara sahip çıkılmasının ve ihtiyaçlarının karşılanmasının devletin sorumluluğu olduğunu ifade eder (Apak, 2018, s. 97-106)

Hiz. Ömer (r.a) ahiret hayatı için aldığı kararlarda kılı kırk yararcasına düşünmüş, hiç kimsenin diline, dinene bakmadan Allah'ın adaletini uygulamıştır. Toplum düzenin ve huzurun ancak adil davranmak ile sağlanacağını düşünmektedir. Adaletin olmadığı yerde zulmün olacağı kanaatine varmıştır. Hiz. Ömer (r.a) adalet anlayışını kendi kafasında kurduğu ahlak kurallarına göre değil, ona rehber olan *Kur'an-ı Kerim* ve Peygamberimizin sünnetini uygulayarak adaleti sağlamıştır.

3.2.3 Halkın Lideri Hiz. Ömer (r.a.)

Hiz. Ömer sadece bir yönetici değil, aynı zamanda halkının dertleriyle ilgilenen bir liderdi. Onun adaleti her yerde hissedilirdi. Her zaman haklının yanında olan onların dertlerini paylaşan ve çözüm üreten bir yöneticiydi.

Hiz. Ömer (r.a) devletin başına geçtiği zaman fetihler hız kazanmış ve İslam coğrafya daha geniş alanlara yayılmıştır. Bu alanlarda asayiş sağlamak zor gibi görünse de Hiz. Ömer (r.a), Hiz. Muhammed'i (s.a.v) ve *Kur'an-ı Kerim*'i kendine rehber edinmesi, devlet yönetimini kontrol altında tutmasını sağlamıştır. İllerin başına işin ehli olan valiler tayin etmiştir. Valilerin halka nasıl davrandığını da farklı yollar ile öğrenmiştir. Yanlış olan valileri görevden almıştır. Titizlikle seçtiği bu valiler toplumdaki aksaklıkları, bozuklukları ve toplumun huzurunu bozacak her şeyi Hiz. Ömer'e (r.a) iletmiştir. Hiz Ömer (r.a) de olaylara hemen müdahale etmede gecikmemiştir. Hiz Ömer (r.a) devleti halkın istekleri doğrultusunda yönetmiştir. Cahiliye devri asabiyet anlayışını ortadan kaldırmış, kabileler arasında dengeyi kurmuştur. Her kabilenin söz sahibi olmasını sağlamıştır (Cide, 2017, s. 141-157).

Hiz. Ömer'in yönetici kimliği, İslam coğrafyasının genişlemesiyle ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelmede etkili olmuştur. Hiz. Muhammed'i ve Kur'an-ı kendine rehber edinerek adil ve liyakatli bir yönetim sergilemiştir. Halkının huzuru için halkın ihtiyaçlarına duyarlı olmuş ve çözüm yolları aramıştır.

Hiz. Ömer (r.a) halkın duygu ve düşüncelerini kendine ifade etmelerini ister. Bu düşünceler içerisinde uygun olanları kabul ederdi. Bir gün bir adam gelir.

"Allah'tan kork ey Ömer!" der ve sözü uzatır. Bunun üzerine orada bulunan sahabeden biri "Sus" Emirü'l müminîne karşı fazla konuştun." der. Hiz. Ömer (r.a):

Bırakın onu konuşsun. Eğer onlar bize söylemezlerse onlarda hayır yoktur. Eğer biz onların doğrularını kabul etmezsek biz de hayır yoktur." der (Sarıçam, 2010, s. 160).

Hiz. Ömer (r.a.) adalette her zaman Őeffaf olmuştur. Yöneten ve yönetilen arasında açık bir iletişim kurmuştur. EleŐtirileri her zaman kendi için bir fırsat olarak görmüş ve ciddiye almıştır.

Ali Haydar Haksal romanında Hiz. Ömer'in (r.a.) toplumun tepkilerine, öfkelerine ve öğütlerine kulak verdiğini gösteren anılarını paylaşır. Eslem adında bir sahabeden anlatılan rivayet şöyledir:

“Bir gün halife ile birlikte pazara çıktık. Bir kadın arkadan gelerek Ömer'e yetiŐti.

Ey müminlerin emîri, kocam öldü ve çocuklarımla bir başıma kaldım. Onların ne bir ekini ne de sağmal bir hayvanları var. Kıtlığın onları bir sırtlan gibi yemesinden korkuyorum. Ben Hufaf b. Eyma el- Gıfârî'nin kızıyım. Babam Hudeybiye Savaşı'nda bulunmuştu,” dedi.

Hiz. Ömer (r.a) bu sözleri duyunca “Ne büyük Őeref!” dedi. Oradan zekât hayvanlarının bulunduğu ahıra gitti, en güçlü develerden birinin sırtına içi yiyecek ve kıyafet dolu iki çuvalı yükletip kadını evine yolladı (Haksal, 2010, 295).

Hiz. Ömer (r.a) yaptığı en ufak bir işin hesabını Allah'a vereceği düşüncesiyle hareket etmiş. Devlet malına hassasiyet göstermiş. Kendisi ve ailesi için devlet malından kullanmamıŐtır. Gerektiğinde kendi basit bir yemekle gününü geçirmiş ama halkına en güzel yemekleri sunmuŐtur. Müslüman olsun olmasın halkın sorunlarıyla ilgilenmiş, onların sıkıntılarını gidermiştir.

3.2.4 İstişare ile Yükselen Devlet Lideri Hiz. Ömer (r.a.)

İstişare, herhangi bir konuda karar alınmadan önce, yetkili kişilerin görüşünü öğrenmektir. Meselelerin etraflı bir Şekilde araştırılması, fikir alışverişi, daha sonra da alınan kararın uygulanması gerekliliğidir. Demek ki istiŐareden maksat, herhangi bir meselede istişare yapılırken, meselenin en güzel yönünü bulmaktır, hata ihtimalini aza indirmektir. İslamiyet'te istişare çok eski tarihlere dayanmaktadır. *Kur'an-ı Kerîm*'de birçok ayette ve hadiste istişare ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Aslan, 2014, s.223-241).

Neml suresinde Belkıs, Süleyman peygamberden fikir almak için mektup gönderir. Ayet şöyledir:

“Şu mektubumu götür ve kendilerine ver; sonra (kenara) çekil de ne sonuca varacaklarına bak!”(Neml 27/28).

Belkıs gönderdiği mektupta nasıl yol izlemesi gerektiğini Hz. Süleyman’a danışmak ister. Onun kararından sonra bir sonuca varacağını ifade eder.

Bir diğer ayet Şûra süresinde geçmektedir. “Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”(Şûra/ 38).

Müslümanlar önemli kararlar alacakları zaman inandıkları, güvendikleri kimselerin fikirlere çok önem vermişlerdir. Karar veremedikleri konularda birbirlerine danışmışlardır.

Peygamberimiz (s.a.v), Allah’ın kitabında ve vahiy gelmeyen konularda güvendiği kişilerin görüşlerine yer vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), “İstişâre edilen kişi, kendisine emniyet edilen kişidir.” buyurmuştur. Kişi güvenilir olmalıdır. Güven vermeyen kişinin bizi hayal kırıklığına uğratabileceğini ifade eder (Aslan, 2014, s. 228).

Hz. Ömer (r.a.) Peygamberimizin yolunu takip ederek *Kur’an-ı Kerîm*’de ve Peygamber sünnetinde olmayan konularda güvendiği kişilerle istişare etmiştir. Hz. Ömer (r.a.) döneminde kurulan Şûra divanı Müslümanların ortak kararıyla meydana gelmiştir. Divan daha sonra kurumsal bir yapıya dönüşmüştür.

Hz. Ömer (r.a) sadece Müslüman olanlar ile değil yabancılar ile de istişare etmiştir. Kadisiye harbinde İran ordusunda komutan olarak Müslümanlara karşı savaşı, ardından esir edilip Medine’ye getirilen Hürmüzân’a İsfahan mı, yoksa Azerbaycan mı daha önce fethedilmesi gerektiğini sormuş, onun tavsiyesi üzerine orduyu İsfahan üzerine sevk etmiştir (Apak, 2018, s. 90).

Benzer şekilde Hz. Ömer’in (r.a) yönetimdeki titizliği ve istişareye verdiği önem askeri kararların ötesine geçerek atamalarda da kendini göstermiştir. Ali Haydar Haksal, Hz. Ömer’in (r.a) Peygamber Efendimizin dayısı Sa’d b. Ebû Vakkâs’ı, Irak cephesine ordu komutanı olarak görevlendirdiğinde ona birçok tavsiyede bulunmuş, istişarenin önemini vurgulayan görüşlerini ifade etmiştir.

İnanlar bir vücut gibidirler. Vücudun bir uzvuna bir şey dokunduğunda diğer uzuvları da o şeyi hisseder. Müslümanlar da birbirlerinden haberdar olmalı. Bütün işlerinde kendi aralarında ileriye görebilen kimselere danışmalı, istişare etmeli. Halk üzerinde birleşip kendisinden razı oldukları sürece devlet işini görevlendirdiği kimseye tabi olmak zorundadır. Halife de istişare heyetinin görüşlerine uymak zorundadır (Haksal, 2013, s. 526).

İslamiyet, Müslümanların tek vücut olmasını sağlar. İslam dini ifade özgürlüğü vermiştir. Fikirlerini açık bir şekilde ifade edemeyen toplumlarda sağlıklı bir iletişim beklenemez. İnsanlar ortak yaşam alanlarında birbirlerinin fikirlerine saygı duymalıdır. Aksi takdirde huzursuz bir ortam ve çatışmalar meydana gelir. Yöneticinin halka, halkında yöneticinin doğru bulduğu kararlara saygı göstermesi beklenir. Toplamların bölünmemesi ve iç karışıklık yaşanmaması için saygı, fikir alışverişı ve fikir birliğı önemlidir. Yöneticiler halkın yetkin ve bilgili kimseleriyle ortak bir payda da buluşmalıdır.

Hız. Ömer (r.a) devlet yöneticisi olarak hep tevazu sahibi olmuş. Kendi altında bulunan insanların düşüncelerine saygı gösterip onların fikirleri almıştır. Halk halifenin görüşlerine, halife de halkın görüşlerine uymuştur.

“Ey insanlar! Ben de içinizden bir kişiydim, sizlerle birlikte sefere çıkmak istiyordum. Ama istişaredeki fikir sahipleriniz beni caydırdılar. Yerimde kalmayı ve orduyu bir başkasının komutasında göndermeyi uygun gördüm. Bu kararı verirken yerime Medine’ye bıraktığım Ali’yi öncü kuvvetlerin başında göndereceğim. Talha’yı da buraya getirttim.” (Haksal, 2013, s. 526).

Hız. Ömer (r.a) “Ben de sizin gibi bir kişiydim” diyerek tevazu sahibi bir şahsiyet olduğunu gösterir. Hiçbir zaman halkını kendinden aşağı görmez. Güvendiğı insanların fikirlerine büyük ehemmiyet vermiş, mantıklı ve doğru kararlara saygı göstermiştir. Kendinin gidemediğı yerlere güvendiğı sahabeleri görevlendirmiştir.

3.2.5 Hız. Ömer’in (r.a.) Reformları

Hız. Muhammed (s.a.v) vefatından sonra başa geçen Hız. Ebubekir’in (r.a) yönetici olarak iki yıl gibi kısa bir süre kalması kurumsallaşma hareketleri için yeterli olmamıştır. Devleti sağlam temeller üzerine kurmuş, fakat kurumlaşma Hız. Ömer (r.a) ile birlikte gerçekleşmiştir. Fetihler ile birlikte İslâm devletinin sınırları Arap yarımadası dışına yayılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak birçok toplumsal ihtiyaç meydana gelmiştir. Toplum hayatında asayişini sağlamak için yeni kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur. Hız. Ömer (r.a) bu bağlamda toplum kurallarını artırmak için çalışmalar yapmış, yeniliklere öncü olmuştur. Hız. Ömer (r.a.) sadece bir halife olarak değil, adalet anlayışı, hukuki bilgisiyle tanınan büyük bir âlimdir. Hız. Ömer (r.a) toplumun huzuru ve adaleti için gece gündüz çalışmıştır. Devleti geçim kapısı olarak görmemiştir.

Beytül mâl, adalet divanı, ortak bir takvim, cizye, haraç, mehir, miktarlarının ayarlanması gibi yenilikler yapmıştır (Sabuncu, 2018, s. 135-154).

Hiz. Ömer (r.a) İslam devletinin kurumsallaşmasında ve adalet sisteminin oluşturulmasında önemli rol üstlenmiştir. İslam coğrafyasının genişlemesi ile birlikte yeniliklere cevap verebilmek için yapılan yenilikler onun vizyoner liderliğini ve devlet adamlığını göstermektedir. Ayrıca, Hiz. Ömer'in sadece bir yönetici değil, aynı zamanda adil bir âlim olduğunu da göstermektedir.

Hiz. Ömer (r.a) fethedilen şehirlerin başına işin ehli olan valileri atardı. Valiler göreve başlamadan önce sahip oldukları tüm mal ve mülk varlıkları kaydedilirdi. Bu, memurların ileride çok fazla servete sahip olduklarında sorgulaması için yapılırdı. Memurlara yeteri kadar maaş ödenirdi. Hiz. Ömer (r.a.), onlara saltanat sürmek yerine hidayet rehberi olmaları gerekliliğini vurgulardı. Valileri tayin ettikten sonra teftiş eder, yanlış davranışlarını gördüğü zaman görevden alırdı (Sarıçam, 2010, s. 114 - 115).

Ali Haydar Haksal da, Hiz. Ömer (r.a) döneminde yapılan yeniliklere dikkat çekmiştir. Hiz. Ömer'in (r.a) mehri yasaklaması üzerine Kureyşli bir kadının itirazını şöyle paylaşmıştır:

Hiz. Ömer (r.a) bir gün minbere çıktı:

“Ey insanlar beni iyi dinleyiniz! Kadınların mehrinde aşırılığa kaçmayın. Eğer fazla mehir dünyada onur ve devlet katında takvaya neden olsaydı, ona sizden daha çok Allah'ın elçisi olurdu. Peygamberimiz hanımlarına 12 ukıyyeden fazla mehir vermediği gibi kızlarına da bu miktardan çok mehir verilmemiştir. Daha önceki konuşmasında bundan böyle 400 dirhemden fazla mehir vereni görmeyeyim demiştir. Bu konuşmayı duyan Kureyşli bir kadın:

“Ey müminlerin emîri, sen erkeklerin kadınlara 400 dirhemden fazla mehir vermelerini yasaklamışsın, öyle mi?”

“Evet ”

“ Allah'ın kitabına mı sana mı uyacağız?”

“Eğer bir eşi bırakıp yerine başka bir almak isterseniz, onlardan birine bir kantar (bin altın) mehir vermiş olsanız bile, geri almayın. Onu bir iftira ve açık bir günah olarak nasıl geri alırsınız?”(Nisa 4/20) buyurduğunu bilmiyor musun?” dedi. Bunun üzerine Hiz. Ömer (r.a) pişmanlık duydu:

“Allah’ım bağışlanmamı diliyorum, herkes Ömer’den (r.a) daha fakih” dedi ve namaz vakti mescide gitti.

Ey insanlar, sizleri kadınlara 400 dirhemden fazla mehir vermenizi engellemiştim. Bu kararımın doğru olmadığını öğrendim, artık isteyen, istediği malı, “gönlünün istediği kadar mehir verebilir” dedi (Haksal, 2013, s. 363-364).

Mehir konusuyla ilgili Hz. Ömer’e itiraz eden kadın Kur’an ayetlerinden örnek göstererek itirazını dile getirmiş ve mehir de bir sınırlamanın olmadığını erkeğin istediği kadar mehir verebileceğini ifade etmiştir. Hz. Ömer de kadının bu söylediklerini Kur’an’a göre değerlendirdiğinde haklı bulmuş ve erkeklere isteyen istediği kadar mehir verebilir diye bir sınırlama olmadığını ifade etmiştir. Hz. Ömer (r.a.) halkın sorunlarına kulak tıkamamıştır. Her zaman onları dinlemiştir. Halkını dinlemeyen bir yöneticinin, halkı da huzur içinde olmayacağını tecrübe etmiştir. Yaptığı yenilikleri Kur’an temelli yapmış ve İslami konularda Kur’an ayetlerine göre son kararını vermiştir.

Geçmiş inanç ve gelenek göreneklerine bakıldığında, mehir ya da benzer uygulamaların birçok toplumda verildiği görülür. Ortak noktaları, evlenen kadına ve ailesine bir miktar para ya da mal verilmesidir. Çok eski kaynaklara bakıldığında Yahudilerde evlenecek kişilerin anne ve babaları karşılıklı anlaşma yapar. Kadının da söz sahibi olduğu görülür. Musevilerde ise nikâh akdi yapıldığında erkek kadına maddi ve manevi yönden sahip çıkacağına söz verir. Tevrat’ta mehir “mohar” adıyla geçer. Evlenen kadının babasına damat tarafından bir miktar para ya da mal verilir. Geriye kalan para ise kadının boşanması sonucu kadına ödenmek üzere ayrılır. Tevrat’ta erkek karısını aldatırsa ona ödenmek üzere belli bir para ödenmesi şartı da bulunmaktadır. Yahudi hukukunda erkek mohar bedeli ödeyemezse kızı babasına bir süreliğine hizmet etmek zorundaydı. O dönemin peygamberi olan Hz. Musa eşiyle evlendiği zaman kayınpederine sekiz yıl hizmet etmiştir. Mehir Süryanilerde başlık parası gibi uzun süren pazarlık sonrası karara bağlanır. Kadının ailesine ne kadar para verirse kadında eşine o kadar hizmet etmek zorunda kalırdı. Eski Arap toplumlarında ise kadına belli bir miktar para verilmezse nikâh geçerli sayılmazdı. Eski Türklerde ise çeşitli tabirler ile mehirin olduğu görülür. Evlenecek kız ya da ailesine belli miktarlarda para ya da mal verilir. Satış akdi gibi bir anlaşma yapıldı (Gümrükçüoğlu, 2013, s. 225-227).

Yukarıdaki anlatılanlara bakıldığında geçmişten günümüze gelinceye kadar mehir mevzusu birçok toplumda nikâh ahdinde geçerli bir sebep olarak sunulmuştur.

Paranın azlığı ya da çokluğu toplumdan topluma değişmiş fakat kadının zor durumda kaldığı zamanlarda kullanılması mevzusu ortak bir karar olduğu görülmüştür. Mehirdeki amaç kadının toplum içinde evlendiğinin duyurulması ve bir nebze de olsa kadının boşandıktan sonra zor durumda kalmasının önüne geçmektir.

İslamiyet'te ise mehir kadının ailesine veya yakınlarına değil sadece kendine verilmek üzere yapılan bir ödemedir. İslamiyet'te kadına mehir ödenmesi şarttır. Erkek adayı gönül rahatlığıyla ve hiçbir zorlama ile vermemesi gerekir. Hz. Peygamber'in nikâh yapılmadan önce damat adayına kadına vereceği bir malının olup olmadığını sorması kaynaklar da geçmektedir. Erkeğin herhangi bir malının olmaması durumunda bir demir parçası da olsa vermesi gerektiğini ifade eder (Gümrükçüoğlu, 2013, s.237-238).

İslam dini diğer inançlardan farklı olarak mehirin sadece kadına verilmesi ön görmüş ve bu sayede kadına değer vermiştir. Evlenen erkeğin de zorlanmaması için, sahip olduğu mal varlığı oranında mehir vermesine hüküm vermiştir. Mehir, kadına evlilikle elde ettiği bir hak olarak verilir. Kadın, mehrini istediği gibi kullanabilir. Mehir, evliliğin devamlılığını ve ciddiyetini simgeler. Kadın boşandığı zaman ya da ihtiyacı olduğu zamanlarda kullanabileceği bir güvencedir.

3.2.6 Hz. Ömer'in (r.a.) Ruhuyla Kur'an'ın Buluşması (Muvafakat-ı Ömer)

Sözlükte “uygun olmak, münasip düşmek” manasındaki vefk kökünden türeyen muvafakat “birbirine uygun olmak, birbirine yakışmak, aynı fikirde olmak” gibi anlamlara gelir (Hatipoğlu, 2020, s. 405-406).

Muvafakat-ı Ömer tabiri, vahyin Hz. Ömer'in sözlerine ve görüşlerine uygun olarak inişini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, henüz vahyin nazil olmadığı bir konu hakkında, kendisinin, daha sonra inecek olan vahye uygun düşen görüşleri demektir (Atmaca, 2010, s. 43-67).

Hz. Ömer (r.a) halkı ile iç içe yaşayan bir yöneticiydi. Onları hep dinler, onların fikirlerine saygı duyardı. Halkın yaşam tarzına ve o günkü insan ilişkilerine dikkat eder. Ortamın ihtiyaç duyduğu konularda ve bilinmeyen konularda çözüm yolu bulmak için fikirler üretir, ihtiyaçlarına binaen kararlar verirdi.

Bazı kaynaklarda Hz. Ömer'in muhaddes olduğunu açıklayan rivayetler vardır. Muhaddes kelimesi ulvi âlemden birtakım bilgilerin ilham olduğu basiretli kimse anlamına gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.) rivayet edilen bir hadiste Hz. Ömer (r.a.) için “Allah hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine koymuştur” diyerek onun görüş ve düşüncelerini onaylamıştır (Korkut, 2021, s. 211-240).

Hz. Ömer (r.a.) her işinde Allah rızasını gözettiği için Allah her uygun gördüğü görüşü Hz. Ömer'in (r.a.) kalbine ve zihnine ilham ederdi. Toplumda sorunlara yol açacak konularda hüküm verirken, bunu kendi yönetici kimliğinden ziyade, Allah'ın belirlediği hususlara göre hareket ederdi. Örneğin, içki içilmesinin toplum için zararlı olduğunu gördüğü anda, halkın menfaatlerini düşünerek bu durumu yasaklar. Çünkü içki içen bir insan, ne yaptığını bilmez bir şekilde herkese zarar verebileceğini düşünür ve toplumsal düzeni sağlamak için içkiyi yasaklar.

Hz. Ömer (r.a.) şahsi ve ümmeti ilgilendiren konularda fikrini söylemekten çekinmezdi. Toplumun fikir sahibi olmadığı bazı konularda onları aydınlatırdı. Sürekli olarak gelen vahiyleri, ayetleri anlamaya çalışır ve aklına takılan yerlerde Kur'an'a ve Peygamberimize danışırdı. Toplumsal meselelere kayıtsız kalmazdı. Toplumun da kafasında soru işaretleri bırakan konular için zihnini meşgul ederdi. Halkın itiraz ettiği konularda onları dinler, Kur'an'a ve sünnete uygunsa kabul ederdi.

Hz. Ömer'in (r.a) bazı rivayetlerde “Rabbime üç şeyde muvafakat ettim.” Bazı rivayetlerde ise “Rabbime dört şeyde muvafakat ettim.” Bu muvafakat ettiğim konularda da Rabbim beni onayladı der. Hz. Ömer (r.a) muvafakat ettiği üç yâda dört konu olduğunu ifade eder. Hz. Ömer'in muvafakat sayısını az söylemesi, onun mütevazı bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Rivayetlerde Hz. Ömer'in (r.a) yirmi tane muvafakatının olduğu görüşü bildirilir. Esas muvafakatleri olduğu düşünülen on iki esas konu vardır. Bu konular ibadet, iman, adabı muaşeret, savaş hukuku vb. alanları kapsar. Bu alanlardan birkaçı ile muvafakatlerine örnek verebiliriz. Hz. Ömer'in (r.a) muvaffaklarından olduğu düşünülen konulardan biri, başkalarının yanına girerken izin istenmesini içeren ayettir. Bu ayetin nazil olmasına neden olay şöyle nakledilmiştir:

Hz. Peygamber (s.a.v), Müdlec b. 'Amr adındaki Ensar'dan olan küçük yaşta bir çocuğu, Hz. Ömer'i (r.a) çağırması için göndermiştir. Çocuk, Hz. Ömer'in (r.a), kapısını tıklatmış ve işitebileceği kadar seslenmiştir. Hz. Ömer (r.a), kapı tıklatmasını

ve seslenmeleri duymamıştır. Çocuk da Hz. Ömer'in işittiğini düşünerek içeri girer. Tam o sırada Hz. Ömer'in (r.a) avret yerleri açılır, Hz. Ömer (r.a) de çocuğun kendisini gördüğünü düşünür. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):

“Allah'ın, oğullarınızı, kadınlarınızı, hizmetçilerinizi, şu saatlerde izinsiz olarak yanınıza girmekten sakınmalarını ne kadar da arzu ederdim!” demiştir. Hz. Ömer (r.a) çocukla beraber Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına gelir (Atmaca, 2010, s. 57).

Hz. Ömer (r.a) yaşadığı bu olumsuz tecrübeyi diğer Müslümanlar da yaşamamasın diye çözüm önerisi olarak sunar. Bu olay üzerine şu ayet iner:

“Ey inananlar, ellerinizin altında bulunan köle ve hizmetçiler ve henüz erginliğe ermemiş çocuklarınız üç vakitte odalarınıza girebilmek için izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vakti elbisenizi çıkarıp yatacağınız zaman ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin üstünüzün açılabilceği üç vakittir. Bunların dışında (hizmetçilerin ve çocukların, izin almadan içeri girmelerinden dolayı) ne size, ne de onlara bir günah yoktur. (Onlar sizin) yanınızda dolaşırlar, birbirinizin yanına girip çıkarsınız. Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir ” (Nûr, 58).

Hz. Ömer'in (r.a), bu konudaki fikri evrensel içeriğe sahip bir mesajdır. Başkalarına ait bir mekâna girdiğimizde izin istememiz gerekir. Toplum içinde âdâbı muâşeret kuralları içinde yer alan bu mevzu insanların mahrem alanlarına saygı duymamızı sağlar.

Bir diğer muvafakat örneği şöyledir: Müşriklerin başı olan Abdullah bin Ubey ölür ve oğlu Hz. Peygamber'i cenazesine çağırır O'na gömleğini babasına kefen yapmasını ister. Hz. Peygamber (s.a.v) tam cenaze namazı kılacakken Hz. Ömer (r.a) gelir ve Hz. Peygamber'e bu İslam düşmanı adamın namazını kılıp gömleğini ona kefen mi edeceksin? diye sorar.

Peygamberimiz (s.a.v) tebessüm ederek, “Ey Ömer benden geri dur! Ben iki şey arasında serbest bırakıldım ve birini seçtim. Bana “Onlar için sen ister Allah'tan af dile, ister dileme. Yetmiş kere bile bağışlanma dilesen, Allah onları asla affetmeyecektir. Evet, böyle! Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü tanımayıp karşı geldiler. Allah da böylesi fâsıklar güruhunu emellerine kavuşturamaz.” (Tövbe, 80) eğer yetmiş aştığım takdirde bağışlanacağını bilseydim, yetmişten fazla istiğfar ederdim.” buyurmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.v) müşriklerin onca zulmüne, eziyetine rağmen, yine de katı zihniyetteki bu insanların ıslah olmaları için çaba sarf etmiştir. Allah, müşriklerin kurtuluşu için seksen kere bağışlanma dilemesini emretseydi, yine onlar için dua edecek ve onları İslamiyet'e kazandırmaya çalışacaktı. Hız. Peygamber, kötülüğe hiçbir zaman kötülükle cevap vermemiş, aksine kötülüğe iyilikle karşılık veren evrensel bir rol model şahsiyet olmuştur.

Hız. Peygamber'in bu iyi niyetli yaklaşımına karşılık kısa bir zaman sonra Tövbe süresi 84. ayet nazil olmuştur. âyet şöyledir:

“Ve onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma, onun kabri başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Elçisini tanımadılar ve yoldan çıkmış olarak öldüler.” (Tövbe, 84).

Bundan sonra Hız. Peygamber (s.a.v.) vefat edinceye kadar hiçbir müşrikin cenaze namazını kılmamış ve kabri başında yer almamıştır.

Hız. Ömer (r.a), Peygamberimiz Efendimizin bir müşriğin cenaze namazını kılmasını sorgulamıştır. Peygamberimize bu olay karşısında karşı çıktığı için kendi yaptığı davranışına da bir anlam verememişti.

Bu görüşünü Peygamber Efendimize açık yüreklilikle ifade etmesi onun Kur'an'ı çok iyi okuyup anlaması ve Peygamber Efendimizin uygulamalarını titizlikle takip etmesinden ileri gelmektedir. Allah'ı ve Resûlünü tanımayıp Müslümanlara zulmeden bu münafıkların ahiretteki karşılaşacağı manzara *Kur'a'n-ı Kerim*'de açık bir şekilde beyan edilmiştir. Münafıkların hiçbir amaca ulaşamayacağını ve Peygamberimizin şefaatinde yoksun kalacaklarını Kur'an ayetleri ile sabitlenmiştir.

3.2.7 Tevazu Sahibi Hız. Ömer (r.a)

Sözlükte “kendi itibar ve derecesini düşük görmek, birine boyun eğmek” anlamındaki sözcük, kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını ifade eder. Türkçe'de alçak gönüllülük sözüyle karşılanmaktadır (Çağrı, 2011, s. 583-585).

Tevazu, insanı gururdan, kibirten ve kendini beğenmişlikten uzak kalmasını sağlar. Tevazu sahibi insanlar, başkalarına karşı saygılı ve hoşgörülüdürler. Kendi hatalarını kabul edip, hatalarından ders çıkarırlar. Bu sayede Allah katında iyi bir insan ve toplumda değerli sevilen kişiler olurlar.

Tevazu, İslam dininde önemli erdemlerden biridir. İslam düşüncesinde tevazu, kavramsal olarak, insanın kendini (nefsini) ne hak ettiğinden üstün görmesi ne de

aşağılamasıdır. İslam’da alçakgönüllülük erdemi ve onun değeri aslında sıkı sıkıya tevhit anlayışına dayanmaktadır (Temiz, 2020, s. 231-275).

İslam dini denge dinidir. İnsanın kendisini olduğu gibi kabul etmesini ve nefisini ne abartmasını ne de küçümsemesini ister. Tevazu sahibi bir kişi, kibir ve alçak gönüllük arasında kendini dengede tutması gerekmektedir. Tevazu sahibi kişi Allah’ın sonsuz kudreti, ilmi ve rahmeti karşısında ne kadar aciz ve ne kadar küçük olduğunu anlar. Bu anlayış onun tevhit inancını korur.

Kur’an’da tevazu ile ilgili birçok ayet geçmektedir. Bunlardan bazı ayetler şöyle geçmektedir:

“Sana uyan müminlere alçak gönüllü davran!” (Şuarâ sûresi, 215).Ayeti, müminler arasında sevgi, saygı ve hoşgörülü olmaları için dikkat çeker. Özellikle toplumda lider konumunda olan kişilerin mümin olan kardeşlerine örnek olmalarını hatırlatır. Lider müminlerin kibirlenmekten ve kendini beğenmekten sakındırır. Kibrin, insanı Allah’tan uzaklaştırdığını, alçak gönüllüğün ise insanı Allah’a yaklaştırdığı ifade edilir.

“Kıyamet gününde Araf’takiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek şöyle diyecekler: Gördünüz mü, o toplanıp bir araya gelmeniz ve büyüklük taslamanız size bir şey kazandırmadı? Hani, Allah (c.c) bunlara hiç rahmet etmez dediğiniz adamlar bunlar mıydı? Hâlbuki onlara şimdi: Girin cennete, artık size korku ve hüzn yoktur, denilecek.” (A’râf sûresi, 48-49).

A’râf sûresinin 48. ve 49. ayetlerinde insanların öldükten sonra A’râf denilen yerde buluşacakları ifade edilir. Burada bulunan müminlerin, dünyada iken tanıdıkları simalara rastlayacaklarını ve onlara hitaben dünyadaki gelip geçici başarıların ve gururun kıyamet karşısında onlara hiçbir şey kazandırmadığını ifade edecekleri vurgulanır. Allah rızası için kibirlenmeyip büyüklük taslamayanlar ise yaptıklarının karşılığını bulup kıyamet günü kurtuluşa ereceklerine dikkat çekilir.

Ayetlerin bu mesajı doğrultusunda, tevazu erdeminin önemi daha da belirginleşir. Peygamberimiz (s.a.v.) tevazu konusunda tüm insanlığa örnek olmuştur. Kaynaklarda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ahlâkına dair rivayetler çerçevesinde onun tevazu hakkında da bilgiler yer alır.

Hiz. Ömer (r.a.) Resûlullah’ın tevazuunu şöyle rivayet etmiştir: “Ey Allah’ın resulü! Eğer sen yalnız emsalinle oturup kalksaydın sohbetine nâil olamazdık, denginden başkasıyla evlenmeseydin aramızdan biriyle evlenmezdin, yalnız emsalinle

yiyip içseydin soframıza oturmazdın. Hâlbuki sen bize arkadaş oldun, bizden eş aldın, bizimle yiyp içtin, sıradan elbise giydin, bineğe binip terkiye birilerini aldın, yer sofrasında yemek yedin.” Hz. Muhammed (s.a.v.) yüksek mertebesine rağmen insanların en alçak gönüllüsü idi. Bir sahabe, onu hac sırasında kimseyi rahatsız etmeden sıradan biri gibi Mina’da şeytan taşlarken gördüğünü anlatır. O hastaları ziyaret eder, cenazelere katılır, kölelerin davetine icabet ederdi. Ayakkabısını kendi onarır, elbisesini yamar, eşlerine yardım ederdi. Bir meclise girdiğinde insanların kendisini ayakta karşılamasını istemezdi. Çocukların yanına gider ve onlara selâm verirdi. Onun meclisi hayâ, tevazu ve güven meclisiydi. Arkadaşları arasında sıradan biri gibi oturur, bu sebeple bir yabancı onu sormadan tanıyamazdı. Sofrası sade olurdu. İnsanların sohbetlerine katılır ve eski devirleri hatırlatan şiirler okurdu (Çağrı, 2011, s. 583-585).

İslam peygamberi tevazu konusunda insanlara rol model davranışlar sergilemiştir. Tevazu, Hz. Peygamber’in (s.a.v) davranışlarına yansımıştır. Halkın her tabakasından olan kişiler ile bir araya gelir. Onlarla sohbet eder yemek yerdi. Kendi aile hayatında da aynı davranışları sergilerdi. Ailesinin sorunlarını dinler, onlara destek olurdu. Aile ortamında saygı ve sevgi duygularını güçlendirir, dayanışma ortamı oluştururdu.

Hz. Peygamber’in (s.a.v) tevazuu toplumu etkilediği gibi ondan sonra gelen halifelere de yansımıştır. Hz. Ömer (r.a) halifeliği döneminde halkla iç içe yaşayarak onların sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır.

“Hz. Ömer in (r.a.) hayatının en belirgin özelliklerinden biri, yemek, giyim, yaşam tarzı gibi günlük yaşamın her yönünde göze çarpan, son derece sadelik ve gösterişsizlikti. Yöneticilerini denetlerken malî ve dinî noktalardaki hassasiyeti ile tanınırdı. Bu konuda kendi nefesine karşı da aynı hassasiyeti gösterirdi. Hilafete geçince halkı topladı, maaşı konusunda onlarla fikir alış verişinde bulundu ve kendilerine şöyle söyledi: “Ben eskiden tüccardım. Sizler beni bu işle görevlendirdiniz. Bu maldan bana verilecek uygun miktar ne kadar olabilir”? Hz. Osman (r a.) şöyle cevap verdi: “Yiyecek ihtiyacını karşılayacak kadar al.” Aynı şekilde Said b. Zeyd (r.a.) de söyledi. Ali b. Ebu Talib (r.a.) ise sessizdi, Hz. Ömer (r.a), kendisine hitap ederek: “Sen bu konuda ne diyorsun?” diye sordu. Hz. Ali (r.a.) şu cevabı verdi: “Geçim ve yiyecek olarak sana ve ailene iyi yetecek kadar olanını al, daha fazla sana bir şey yoktur.” Halk

ise şöyle söylüyordu: “Söz Ali'nin sözüdür!” sonuç olarak Hz. Ömer (r.a.) de bu şekilde hareket etti. Giyim kuşamında, yeme içmesinde sade ve basit yaşamayı tercih etmiştir. Dünya hayatıyla ilgili şu ayeti devamlı söylemesiyle meşhur olmuştur; “Dünya hayatı kısadır” “Allah'a yemin ederim ki, dünya hayatı, ahiret hayatı yanında bir tavşanın ininden sıçraması kadar bile değildir.” (Bayraktutan, 2020, s. 52-90).

Hz. Ömer'in bu sözü insanların dünya hayatının aldaticılığına kapılmamaya ve ebedi olan ahiret hayatı için hazırlık yapmaya teşvik eden derin ve anlamlı bir ifadedir.

Hz. Ömer (r.a.) bir halifeydi fakat aldığı maaşın ancak yoksul bir aileyi geçindirecek kadar olduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen aldığı maaştan verilmesi gereken yerlere vermeyi de ihmal etmemiştir. Maaşını artırmak isteyen sahabeden önde gelenlerin önerilerini reddetmiş, ahirette kendinden öncekilerin yanında yer alabilmek için onlar gibi yaşaması gerektiğini düşünmüştür. Hz. Ömer'in (r.a.) Müslümanlara ve diğer insanlara karşı olan tevazu örnekleri vardır. Onlardan biri şöyledir:

Hz. Ömer (r.a.), İslam devlet başkanı olarak Suriye- Filistin bölgesini kontrol edip o sene ortaya çıkan veba hastalığının tespiti için Şam'a gider. Yolculuk esnasında deveye binme işini hizmetçisiyle sıraya koyar. Şehre yaklaştıklarında sıra hizmetçiye gelir. İslam devlet başkanı Hz. Ömer (r.a.) nefsinin ayaklar altına alarak deveden iner. Hizmetçisini deveye bindirir. Böylece şehre girerler. Yanında ne bir polis ne de bir emir eri vardır. Çünkü adaletin ve emniyetin kaynağı kendisidir. Toplanan halk kimin devlet başkanı olduğunu fark etmiyordu. İslam tevazu kavramını sosyal yönden sıfıra indirmişti. Onların komutan er ilişkisi üniforma veya rütbeden kaynaklanmıyordu. Onların üstünlüğü takva ve samimiyetten ileri geliyordu. Er ve komutanın ortak bir gayesi vardı o da: Allah'ın rızasıydı (Sırma, 2023, s. 107-108).

Bu olay Hz. Ömer'in (r.a.) tevazu sahibi bir lider olduğunu göstermektedir. Onun için önemli olan halkın refahı ve Allah'ın rızasıydı. Bu nedenle makamını ve gücünü kullanarak ayrıcalık elde etmek yerine, her zaman halkla eşit olmayı ve onlara örnek olmak için amaçlamıştır.

Nitekim Ali Haydar Haksal da Hz. Ömer'in (r.a.) alçakgönüllü tutumunu sergilediği rivayetlere yer verir. Bu rivayetlerden birini şöyle aktarır:

Halifenin yanında Ebu Mahzûre oturmaktadır. Safvan b. Ümeyye bir çanak yemek getirir ve Hz. Ömer'in (r.a.) önüne koyar. Hz. Ömer'in (r.a.) çevrede bulunan

yoksulları, köleleri çağırır. Onlarda gelir ve Hz. Ömer’le (r.a.) birlikte yemek yerler. Bu durum karşısında Hz. Ömer (r.a.) şöyle der:

“Allah, köleleriyle yemek yemekten utanan kimseleri iflah etmez (Haksal,2013, s. 317).

Bu rivayet Hz. Ömer’in (r.a.) ne kadar mütevazı bir insan olduğunu gösterir. Toplumun her kesimiyle bir araya gelerek köle, yoksul ayırt etmeden aynı sofrayı paylaşmaktan çekinmemesi onun topluma örnek teşkil eden tevazu anlayışıdır. Aynı zamanda bu davranışın İslam dininin sınıf farkı gözetmeden herkesi eşit gördüğünü de gösterir.

3.3 Hayâ Ve Edep Örneği Hz. Osman

3.3.1 Roman Hakkında

Hayâ ve Edep Örneği Hz. Osman romanında Ali Haydar Haksal, İslam'ın üçüncü halifesi Hz. Osman'ın (r.a.) hayatını edebi bir dille anlatıyor. Kitap, Hz. Osman'ın İslam öncesindeki olgun ve saygın kişiliğine, çok yönlü özelliklerine, edep sahibi oluşuna, zenginliğine, hoş sohbetine ve tatlı diline vurgu yapıyor. Ayrıca putlara itibar etmeyişi, çirkinliklerden uzak duruşu ve şarap içmeyişi gibi ahlaki değerlerine de değiniliyor.

Haksal, Hz. Osman'ın ticaret hayatındaki başarılarını, Mekke'nin sayılı zenginleri arasına girişini ve İslam'a girmeden önce de yanlışlara düşmeyişi aktarıyor.

Roman, Hz. Osman'ın gençlik yıllarındaki eğlencelerden uzak duruşunu, şarkı ve oyunlu toplantılarda bulunmayı, giyimine özen göstermesini ve aklın yolunu doğruyu bulmak olarak görmesini anlatıyor. İslam'a girişiyle birlikte bu aklın bir aşka dönüştüğünü, bu aşkın Sevgili (Hz. Muhammed s.a.v.) ile birlikte olmak, bağlılık ve güçlülere dayanmak anlamına geldiğini ifade ediyor. Ayrıca Hz. Osman'ın vahiy kâtibi olma şerefine de değiniliyor.

Kitap altı bölümden oluşuyor.Hz. Osman’ın (r.a) Müslüman olmadan önceki ve Müslüman olduktan sonraki hayatını, Mekke dönemini, Medine dönemini, hilafet dönemini, Hz. Osman’ın (r.a.) yeni kurallarını, Hz. Osman (r.a.) dönemi yapılan fetihleri, Hz. Osman’ın (r.a) son yılları olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Sonuç olarak Ali Haydar Haksal, *Hayâ ve Edep Örneği Hz. Osman* adlı romanında, İslam halifelerinden üçüncüsü olan Hz. Osman'ın örnek hayatını, güzel ahlakını, hoşgörüsünü, tatlı dilini ve cömertliğini edebi bir üslupla okuyucuya aktarmayı amaçlıyor.

3.3.2 Edep ve Hayâ Sahibi Bir Lider: Hz. Osman (r.a.)

Arap dilinden dilimize giren hayâ kavramı utanma, âr, sıkılma, hicap duyma gibi anlamlara gelmektedir. İslami açıdan hayâ kavramı Allah'ın yasak kıldığı davranışlardan uzak durma anlamı taşır. Kişi ahlaki bir şey yapmayınca içsel bir sıkıntı yaşamaktadır. Hayânın olmadığı yerde toplumsal bozukluklar ortaya çıkar (Aygen, 2022, s. 87-99).

İslam ahlakında hayâ duygusu önemli bir kavramdır. Hayâ, sadece utanma anlamı taşımaz. Ayrıca Allah'ın yasak koyduğu her davranıştan kaçınmayı ifade eder. Hayâ, bireyleri ve toplumu kötü davranışlardan alıkoyduğu için kontrol mekanizması görevi yapar. Toplumsal düzeni sağlar.

Hayâ evrensel bir kavram olup çok eski tarihlere dayanmaktadır. Hayâ kavramını ve bu kavramı anımsatan birçok sözcük *Kur'an-ı Kerim*'de geçmektedir.

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem ve eşiyle yaşadığı ahlaki sıkıntı *Kurân-ı Kerim*'in el- A'râf süresinde şöyle geçmektedir:

Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve “Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı.” (el-A'râf/20).

Şeytanın esas işi insanlara vesvese verip tatlı sözlerle yoldan çıkarmaya çalışmaktır. Bu ayette görüldüğü gibi şeytan Âdem ve Havva'nın kafalarını karıştırdı. Onlara yaptıklarının doğru davranış olduğuna ikna ederek Allah'ın yolundan saptırır.

Onlara, “Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim” diye de yemin etti (el-A'râf /21).

Şeytan, yalanına inandırmak amacıyla yemin ederek Âdem ve Havva'yı kandırmak istedi. Şeytan, sonunda amacına ulaştı.

Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?” diye seslendi. (el-A'râf,7/22).

Şeytan, yasak meyveyi yemenin hiçbir sıkıntı yaratmayacağına dair onları ikna etti. Onlar şeytanın aldatıcı sözlerine kanıp doğru yoldan çıktılar.

Dediler ki: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!”(el-A’râf, 7/23).

Hayâ duygusu insanın fitratında olan bir erdemdir. Hz. Âdem ve eşi Havva avret yerleri açıldığında örtmeye çalışmak istemeleri bunun en güzel örneğidir. Yaptıkları yanlış hareket sonucu pişmanlık duydular, Allah’tan af ve mağfiret istediler.

Hz. Âdem ile başlayan hayâ lafzı ondan sonra gelen peygamberler ile zaman içerisinde tezahür etmiştir. Hz. Peygamber’in yolunu takip eden sahabeler de cahiliye devri ahlaksızlıklarını terk edip İslâmiyet’in belirlediği kurallara göre yaşamaya başlamışlardır. Bu sahabelerden üçüncü raşid halife olan Hz. Osman (r.a) hayâ ve edep örneği olarak zikredilmiştir.

Hz. Osman’ın (r.a), edebi üzerine iki Şeyh’in Ayşe’den rivayet ettikleri hadise şöyledir: “Hz. Muhammed (s.a.v) elbiselerini toplarken içeri Hz. Osman (r.a) girdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v) kendisinden meleklerin bile hayâ ettiği bir adamın önünde ben nasıl olur da hayâ etmem?” dedi (Suyûtî, 2014, s. 163).

Ali Haydar Haksal eserinde aynı olayı farklı bir yorumla şöyle ifade etmiştir.

“Sevgili hastalandığında yatağında yatıyordu. Eşi Âişe onun odasında duruyordu. Arkadaşları izin alarak sırayla yanına geliyorlardı. Hz. Ebubekir (r.a) kızından izin aldı, yanına geldi. Onu yatağında olduğu gibi karşıladı, bir süre sonra çıktı. Ardından Hz. Ömer (r.a) geldi, aynı durumda karşıladı, o da çıktı. Onların ardından Hz. Osman (r.a) geldi. Sevgili uzanmış halde, bacağının bir kısmı açıkta kalmıştı. Eşine doğrulması için yardım etmesini ve üzerine örtü örtmesini istedi. Hz. Osman (r.a) gittikten sonra eşi Âişe:

“Ey Allah’ın elçisi neden Hz. Ebubekir’e ve Ömer’e göstermediğin özeni, Hz. Osman’a gösterdiğini sordu.

Sevgili: Osman edepli bir insan olduğunu ve meleklerin bile onun karşısında hayâ ettiklerini söyledi. Eğer beni bu halde görseydi, ihtiyacını dile getirmekten çekineceğinden endişe ettiğini belirtti (Haksal, 2021, s. 68-69).

Hz. Osman (r.a) İslam’ın en önemli ahlaki değeri olan hayâ kavramını hayatının her alanında uygulamıştır. Hz. Osman’ın (r.a), sadece insanlara karşı değil, aynı zamanda melekler tarafından bile saygı duyulan bir hayâ anlayışına sahip

olduğunu anlıyoruz. Hz. Osman (r.a), hassas ve ince düşünceli bir insan olarak kendinden sonra gelen sahabeler tarafından örnek alınmıştır.

3.3.3 Hz. Osman'ın (r.a.) Yumuşak Başlılığın Bize Öğrettikleri

İnsan kişiliğinin meydana gelmesinde en büyük etken biyolojik özellikleridir. Kişinin fiziki yapısı, huyu, mizacı, yeteneklerini, zekâsını kalıtım yoluyla ailesinden alır. Bunun yanı sıra kişiliğin oluşumunda sadece kalıtım değil çevre faktörü ve içerisinde yaşadığı toplumun da büyük etkisi vardır. Bu sebepten dolayı birey, yaşadığı toplumun örfünü, âdetini yaşayış seklini öğrenir. Kalıtım ve çevre ile birlikte kişilik oluşur.

Hz. Osman'ın (r.a) şahsiyeti hakkında birçok rivayet vardır. Genel itibariyle yumuşak huylu, merhametli, cömert ve hayâ sahibi bir kişiliğe sahiptir. Bu özelliklere sahip olmasının en büyük nedeni de yaşadığı toplumdur.

Arapların yaşadığı zorlu çöl ortamı onların kişiliğini belirgin bir şekilde etkilemiştir. Arap coğrafyasında şehirde yaşayanlara hadarî, çölde yaşayanlara bedevi denmiştir. Bedevilerin belli başlı yaşadıkları bir alan yoktur. Zorlu çöl şartlarında hayatta kalmak için gözü kara olmaları gerekmektedir. Bu yüzden yaşadıkları coğrafya onları sert mizaçlı yapmıştır. Hadarîler ise şehirlerde bolluk ve refah içerisinde yaşayan kişilerdir. Bedeviler gibi kendilerini savunamazlar. Savunma görevini onları yöneten yöneticiler tarafından sağlanır. Belirli bir kanun ve nizama göre yaşarlar. Bu yüzden savaşçı özellikleri yoktur. Gözü pek, cesur, yiğit değildirler. Aşırı çekingen ve mahcup kimselerdir (Dertli, 2020, s. 63).

Hz. Osman'ın (r.a) kişilik özellikleri, yaşadığı toplumun hadarîlerinden olduğunu göstermektedir. O, Mekke şehrinde yaşayan zengin bir tüccardır. Yetiştigi toplum ve mizacı gereği naif ve kibar bir insandır.

Hz. Osman sadece kendi kabilesine değil, lider olduğu topluma da yumuşak davranmıştır. Halk, onun bu zaafından yararlanarak ona itaatsizlik ve isyan çıkarmaya başlamıştır. Hz. Osman'ın (r.a) yumuşak huyluluğu İslamiyet'in yayılması için olumlu bir tavır iken, bir taraftan da yumuşak huyluluğunu dengede tutamaması toplumsal aksaklıkları da beraberinde getirmiştir.

Hz. Osman (r.a) Mescid-i Harâm'ı genişletmek istemiştir. Bunun için kamulaştırma yapacağı ev sahipleri ile görüşmüştür. Ev sahipleri bu duruma itiraz edip

kargaşa çıkarmışlardır. Hz. Osman (r.a) ise yine en yumuşak başlı tavrı ile onlara cevap vermiştir. “Yumuşaklığım size cesaret verdi. Ömer size bunu yaptı. Ona hiç kimse bağırmadı. Oysa ben onun yaptığını yaptım. Bana bağırıp çağırdınız.” diyerek sitemini dile getirmiştir (Dertli, 2020, s. 110 -112).

Hz. Osman (r.a) ev sahiplerinin itirazlarına rağmen sakinliği korur ve onlara anlayışla yaklaşır. Serzenişte bulunurken bile yumuşaklığını muhafaza eder. Toplumsal tepkilerin değişkenliği ve liderlerin bu tepkiler ile başa çıkma yöntemlerinin de değiştiği bu örnek olayla dikkat çeker.

Ali Haydar Haksal Hz. Osman’ın (r.a) yumuşak başlılığından kaynaklı meydana gelen olayı şu şekilde anlatmıştır:

“Horasan’da, bazı gruplar daha önce yapılmış anlaşmaları bozdular. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a) karalılıkla onların üzerine asker gönderdi. İsyancılar kısa süre içerisinde dize geldiler. Bölge geniş bir coğrafyaya sahipti, kontrolü sağlamak zorlaşıyordu. Halifenin kararlı davranması güvenini artırıyordu. Hz. Osman’ın (r.a) yumuşak huyluluğunu bilenler kargaşa çıkarmak için birtakım hareketler de bulunuyorlardı fakat halife buna meydan vermedi. Üzerlerine gitti. Karışıklık çıkaranlar halifenin bu kararlı tutumu karşısında geri çekildiler” (Haksal, 2021, s. 135).

Haksal, bir diğer rivayeti ise şöyle aktarır :

Hz. Ömer (r.a) zamanında Hz. Muhammed’in (s.a.v) Kureyşli arkadaşlarının Medine dışına çıkmaları yasaklanmıştı. Onlar, şehri kontrol altında tutuyorlardı. İnsanlar onlardan hem utanıyor hem de çekiniyorlardı. Hz. Ömer (r.a) sadece onlara değil valilere ve yöneticilere karşı da sert davranıyordu.

Hz. Osman (r.a) ise yumuşak huylu ve esnekti. İnsanları incitmekten kaçınıyordu. Hz. Osman (r.a) Kureyşlilerin Medine dışına çıkmalarına izin verdi. Onları serbest bırakıp bağışladı. Bulundukları yerlerde refah seviyeleri arttı, halk da onların etrafına toplandı. İnsanlar rahatlayınca başka alanlara yöneldiler ve birbirlerini çekiştirmeye başladılar. Halife hakkında dedikodu yayma giderek arttı (Haksal, 2021, s. 155).

Yumuşak huyluluk insani özelliklerimiz arasında güzel bir davranıştır. Bu özelliğimizi dengede tutmadığımız zaman birçok olumsuz durumu da ardı sıra getirmektedir. Hz. Osman (r.a) hem kendi kabilesi olan Ümeyye oğullarına hem de halka yumuşak huylu davranması otorite boşluğu oluşturmuş. Halk, kendini her konuda söz sahibi olduğunu düşünmüştür.

3.3.4 Hz. Osman'ın (r.a.) İslamiyet için Yaptığı Maddi Destekler

İslam dini, hayatın her alanında olduğu gibi ekonomik açıdan da yaşamımıza yön verir. İnsanlar, cennet- cehennem kavramlarının etkisiyle ahiret ve dünya hayatını garanti altına almak için dini vecibelerini yerine getirir. Cennetin ödül ile taçlandırılması, cehennemin ise ceza ile karşılık bulması insanların birbirine yardım etmesini gerekli kılar. Bu gereklilik, birey ve toplum olarak davranışlarımıza yansır. Din, insanın sınırsız ve doyumsuz bir yapısı olduğunu göz önünde bulundurarak kişiyi sınırlandırır. Bu sınırsız kullanımın devamında kaynak sıkıntısı çekmeleri kaçınılmaz olur. Hayatın düzenleyicisi olan din, paranın albenisi karşısında başkasının hakkını yeme, hırsızlık yapma, başkaları üzerinden maddi kazanç sağlamayı yasaklayarak maddi açıdan sınırlamalar ortaya koyar. İnsanlar arasında yardımlaşma gibi faaliyetler ile bencil olan insanı din ile eğitir ve fedakâr biri olmasını sağlar (Pehlivan, 2016, s. 31-34).

İslam dini her zaman ifrat ve tefritten uzak durmamızı ve orta yolu bulmamızı emretmiştir. Doyumsuz insanı savurganlık ve israftan uzaklaştırmak için yardımlaşmayı uygun görmüştür. Müslüman kişi, paylaşacağı ne kadar mal varlığı varsa ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalı ve bencil olmamalıdır. Her zaman Allah'ın verdiği her şeye şükretmelidir. Bir kişi yardımlaşmadan dolayı fakirleşeceğini düşünürse yanılır. Paylaştıkça çoğalacağına, azalmayacağına inanmalıdır. Müslüman şükrettikçe ve müsriflikten kaçındıkça doğru yolda ilerleyip hem dünya hem de ahiret hayatını garanti altına alacaktır.

İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte eski cahiliye devri zevk ve sefa için yapılan lüzumsuz harcamalara son verilmeye başlanmıştır. Müslümanlar haramdan uzak durup helale yönelmiştir. Zenginlerin fakirler ile yardımlaşması toplumda meydana gelecek olan sınıf farklılıkları gibi olumsuz durumların önüne geçmiştir.

İslam toplumunda yardımlaşmayı başlatan ilk kişilerden biri olan Hz. Osman (r.a) zengin ve köklü bir aileden gelmektedir. Babası Affân, Mekke'nin ileri gelen ticaret erbaplarından. Babası ticaret için Arabistan dışında bulunan ticaret merkezlerine gidiyordu. Hz. Osman (r.a) küçük yaşta olmasına rağmen her yere babası ile gidiyordu. Hem ticareti öğreniyor hem de sosyal yönden insanlar ile iletişimi öğreniyordu. Babasının vefatı üzerine bütün ticari işler ona kalır. Kumaş ve elbise ticareti yaparak hayatını devam ettirir. Bazen ortak olarak bazen de zararı kendine ait

olan işler yapar. İyi ve dürüst bir tacir olarak Mekke’de itibar gören bir şahsiyet olur. Müslüman olduktan sonra servetinin büyük kısmını İslamiyet için harcar (Akarsu, 2001, s. 19).

Hız. Osman (r.a) zengin bir aileden gelmesine rağmen tembellik yapmamış, küçük yaşlardan itibaren hep üretici bir şahsiyet olmuştur. Üretkenliği onu faydalı bir insan yapmıştır. Tüketime dayalı bir yaşam sürmemiş, babası vefat ettikten sonra da iyi bir tüccar olmaya devam etmiş. Yaşadığı toplumun insanlarına benzemekten kaçınmış, zevk ve sefa için parasını harcamamıştır. Müslüman olduktan sonra cömert bir Müslüman olan Hız. Osman (r.a) paylaşmayı insanlara tahkiki imanı ile göstermiştir.

Hız. Osman’ın (r.a) Müslümanlar için bilinen en önemli maddi desteği Rûme kuyusunu satın almasıdır. Medine’de halkın sularını temin ettiği büyük kuyular vardı fakat bu kuyuların suları acıydı. Suyu tatlı olan tek kuyu Rûme kuyusuydu. Bu kuyuyu bir Yahudi işletiyor ve yüksek fiyatlarla satıyordu. Hicretten sonra buraya gelen muhacirlerin birçoğunun bu suları parayla almaya güçleri yetmiyordu. Hız. Peygamber (s.a.v), “Bu kuyuyu kim alır ve insanlara ücretsiz su sağlarsa cennette güzel bir karşılığını bulur” diye buyurunca Hız. Osman (r.a), Rûme kuyusunu 35 bin dirheme satın alır ve Müslümanlara vakfeder(Kazancı, 2021, s. 323).

Hız. Osman (r.a), su sıkıntısı çeken Arabistan gibi bir yer için su kuyusu satın almanın faydalı olacağını düşünmüştür. Rûme kuyusunun satın alınmasıyla birlikte, para ile suyu satın alamayan fakir toplum temiz ve içilebilir olan bu sudan ücretsiz olarak faydalanır. Suyun ücretsiz dağıtılması ve herkesin faydalanması İslam devletinin sosyal adalete verdiği önemi gösterir. Hız. Osman (r.a) diğer bir yardımı ise şöyledir:

Tebûk gazvesinde Medine ve çevre kabilelerden nakdi ve aynı yardım istenmiş. Hız. Osman (r.a), bu gazve için 300 deve ve 1000 dirhem para yardımı ile en büyük yardımı yapmıştır. Ordunun üçte birini donattığı rivayet edilir (Fayda, 2018, s. 74).

Hız. Osman (r.a) malını ihtiyaç sahiplerine her zaman infak etmiştir. Hız. Peygamber’in (s.a.v.) yardım çağrılarına her zaman karşılık vermiş onu yalnız bırakmamıştır. Hız. Osman’ın (r.a.) hayırlarını gören Müslümanlar onu örnek almış ve infakın önemini Tebûk gazvesinde daha iyi anlamışlardır. Hız. Osman’ın (r.a) yaptığı yardımlar saymakla bitmez. Vereceğimiz son örnek şöyledir:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mescid-i Nebevi'nin inşası sırasında “Kim bir mescit yaparsa Allah ona cennette bir ev yapar.” “Kim bir evi mescit yapmak için satın alırsa Allah ona mağfiret eder” buyurmuştur. Hz. Osman (r.a.) Mescid-i Nebevi'nin yerinde bulunan evi 20.000 ya da 25.000 dirheme satın alarak oraya mescit yaptırmıştır.

Rivayetler genel olarak Hz. Osman'ın (r.a.) maddi destek verdiğini, kazancının azalacağı endişesini taşımadığını ve sahip olduğu servetini Müslümanlar ile paylaştığını göstermektedir.

Ali Haydar Haksal, eserinde Hz. Osman'ın (r.a.) İslamiyet için sadece maddi değil manevi destek verdiğini de ifade eder.

Hz. Osman (r.a) ilk günden itibaren sevgisini, hoşgörüsünü, hizmetini Müslümanlara adamıştır. Zor olanların yardımına koşmuştur. Müslüman olmadan önce zenginliği ve serveti kendine aitken, Müslüman olduktan sonra bencillik ve kibir sona ermiştir. Kazancını Müslümanlar ile paylaştıkça cömertliği artmış, kazancının bereketi daha da çoğalmıştır (Haksal, 2021, s. 26).

Hz. Osman (r.a), insanlara maddi ve manevi olarak cömertlik göstermiştir. İnsanlara faydalı oldukça infak ettikçe kibir ve egodan uzaklaşmış, nefsinin kendisini köleleştirmesine izin vermemiştir. Yardımlaşma ile maneviyatı artmış, sahip olduğu mal varlığını paylaşarak ahiretteki yükünü hafifletmiş ve Peygamberimiz (s.a.v) tarafından cennet ile müjdelenen nadir şahsiyetlerden biri olmuştur.

3.4 Toprağın Babası Hz. Ali (R.A)

3.4.1 Roman Hakkında

Ali Haydar Haksal, *Toprağın Babası Hz. Ali* adlı kitabı, Hulefa-yı Raşidin'in son halifesi olan Hz. Ali'nin (r.a) Müslümanlar için rol model olan hayatı ve İslamiyet için yaptığı yiğitçe faaliyetleri kıssalar halinde roman tekniğinin incelikleri ile aktarmıştır. Hz. Ali (r.a) Peygamberimizin amcası Ebu Talip'in oğlu, sancaktarı, cephe arkadaşıdır. Kitap Mekke, Medine ve hilafet dönemi olarak üçe ayrılır. Kitap oldukça hacimlidir. Kitapta yer alan ayetler Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın Aziz *Kur'an* adlı eserinden alınmıştır. Kitabın ilk yüz yetmiş beş sayfası Peygamber Efendimizin özelliklerine değinmek için ayrılmıştır. Hz. Ali (r.a) küçük yaştan itibaren Peygamberimizle büyümüştür. Hz. Ali'nin (r.a) doğduğu vakit Mekke'de baş

gösteren kıtlık nedeniyle maddi yönden sıkıntı çeken amcası Ebu Talip'e destek amacıyla Hz. Hatice ile evlenene kadar Hz. Ali'yi (r.a) yanına alıp büyütmiştir. Peygamberimizin terbiyesi ve ahlakını hayatının her anında uygulamıştır. İslamiyet'i ilk kabul eden çocuk sahabe olmuştur. Küçük yaşına rağmen güvenilir, inanılır ve sözü dinlenen biri kabul edilmiştir.

Kitabın adı olan “Toprağın Babası” lakabı, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali'ye verilmiştir. Ebû Tûrâb, toprağa bulanmış kimse anlamını gelmektedir. Eserdeki rivayete göre bir gün Hz. Ali (r.a) ve Hz. Fatıma tartışırlar. Hz. Ali (r.a) küser ve evden çıkıp mescide gider. Orada toprağın üzerine uzanır ve uyuyakalır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kızının yanına gelir, “Amcamın oğlu nerededir?” diye sorar Fatıma durumu anlatır.

Hz. Peygamber, (s.a.v.) Hz. Ali'yi (r.a) aramaya koyulur. Mescitte yerde uyurken görür. “Ey Ali, kalk!” der. Hz. Ali (r.a) ona seslendiği duyunca hemen kalkar. Yüzünün bir kısmını toprak olduğunu gören Peygamberimiz yüzünü eliyle temizler. “Hadi kalk ey toprağın babası!” der. Bu olaydan sonra “Toprağın Babası” olarak anılır. İleriki dönemlerde Müminlerin emiri ya da Raşit halife olarak da söylenir (Haksal, 2021, s. 20).

Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Ali'nin (r.a.) hayatında önemli bir yer tutar. Hz. Ali (r.a), ilk rol modelimiz olan Hz. Peygamber (s.a.v.) ile büyümesi, onun karakterinin ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ahlaki ve manevi yönden örnek almıştır. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve O'nun aile yaşantısını kendi hayatına birebir uygulamıştır.

3.4.2 Hz. Ali'nin Yiğitliği ve Cesareti

Hz. Ali (r.a), İslam tarihi kaynaklarında cesareti ve yiğitliği ile ön planda tutularak anlatılır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile birlikte birçok savaşa katılmış ve savaşlarda sancaktar olmuştur. Bazen gönüllü, bazen komutan olarak görev almıştır. Aldığı görevleri başarı ile tamamlamıştır.

İslam tarihinde Hz. Ali'nin gösterdiği ilk cesaret örneği, çeşitli kaynaklarda şu şekilde anlatılır: Müslümanlar, Mekke'deki müşriklerin artan baskısı nedeniyle Medine'ye göç etmeye başlamışlardı. Müşrikler, Hz. Muhammed'in de Medine'ye giderek orada güçleneceğinden endişe ediyorlardı. Bu sebeple, Darünnedve'de

toplanarak onu öldürme planı yaptılar. Kureys'teki her kabileden bir genç seçerek bir suikastçi oluşturdular. Böylece, Hz. Muhammed'i öldürdüklerinde kan davası sorununu ortadan kaldırmayı amaçladılar.

Rivayetlere göre, müşriklerin bu ölümcül planı, Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e anında iletildi. Hz. Muhammed, o gece yatağında yatmaması konusunda uyarıldı ve yapması gerekenler kendisine bildirildi. Bunun üzerine, gerekli tedbirleri alarak o gece yatağına girmedi. Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi yanına çağırarak, "Bu gece benim yatağında sen yat, sana hiçbir zarar gelmeyecek" dedi. Ayrıca, Hz. Ali'ye, kendisine emanet edilen eşyaları sahiplerine iade etmeden Medine'ye dönmemesi gerektiğini de hatırlattı (Azimli, 2008, s. 51-79).

Hz. Ali (r.a) korkusuzca o gece o yatağa yattı. Sonunda ölüm de vardı. O tam bir teslimiyet ile görevini yerine getirdi. Müşrikler, Peygamberimizin (s.a.v) yatağında Hz. Ali'yi (r.a) görünce şaşkınlık içinde geri döndüler ve Hz. Ali'ye (r.a) dokunmadılar.

Hz. Ali'nin (r.a.) birden çok yiğitlik örnekleri vardır. Bir diğer rivayet şöyledir:

İbn Hişam'ın rivayetine göre savaş anında bir çığırkan şöyle seslenmiştir: "Zülfikar'dan başka kılıç, Ali'den başka er (feta) yok diye bağırıştır. "Feta" kelimesi Enbiya süresi 58- 60. ayetlerinde Hz. İbrahim'in putu kıran yiğit olarak anılmasından dolayı bir kimsenin nefsi onun putudur, hakiki feta (yiğit) nefsinin heva ve heveslerine karşı koyandır şeklinde bir görüş belirterek Hz. Ali (r.a.) ile bir bağlantı kurmuştur (Fayda, 2018, s. 85).

Ali Haydar Haksal, Bedir harbinde Hz. Ali'nin (r.a.) yaptığı kahramanlıklarını anlatırken okuyucu adeta zaman yolculuğuna çıkarıyor. Utbe bin Rebia oğlu Velid bin Utbe ve kardeşi Şeybe bin Rebia, düello yapmak için Hz. Muhammed'den (s.a.v.) kendi kavimlerinden üç kişi isteyince; Hz. Peygamber (s.a.v):

"Kalk ey Ubeyd'e, kalk ey Hamza ve kalk ey, Ali!" dedi. Başlarında miğfer olduğu için tanınmıyordu.

Utbe, onlara: "Kimsiniz?" diye seslendi:

Onların hepsi adlarını söyleyince: "Tamam, siz bizim dengimizsiniz" dedi.

Utbe, Hamza ile Velid ise Ali ile karşılaştı. Utbe ve Velid kısa sürede öldürüldü.

Utbe'nin kardeşi Şeybe, Ubeyde ile karşılaştı ve onu yaraladı. Hz. Ali (r.a) hemen davranarak Şeybe'yi öldürdü. Bedir savaşını Müslümanlar kazandı. Hz. Ali (r.a)

yirmiden fazla müşriği öldürdüğü ve öldürmeye yardımcı olduğu rivayet edilir (Haksal, 2021, s.78)

Hiz. Ali (r.a) yalnız Bedir savaşında değil, Uhud ve Hendek savaşlarında da yiğitlik göstermiştir. Hiz. Ali (r.a), Kureyş ordusunun liderliğini üstlenen Talha b. Ebû Talha'nın ayağını keser. Kureyş'in gözü pek savaşçılarından ve Bedir savaşında bazı Müslümanları şehit eden ve savaşta yaralanmalar yaşadığı için Uhud savaşına katılamayan yaşlı fakat yüz kişiye karşılık verebilen Amr b. Abdüved dövüşmek için savaşçı istedi. Sahabelerden hiçbiri cesaret edip meydana çıkmadı. Hiz. Ali (r.a) tereddütsüz ortaya çıktı. Bu durumu gören Hiz. Muhammed (s.a.v) "Sen otur bu Amr'dır" dedi. Bu sözünü üç kere tekrarladı. Hiz. Ali (r.a) hiç çekinmeden savaşmak için meydana çıktı. Hiz. Muhammed (s.a.v) zırhını ve sancağını Hiz. Ali'ye verdi. Hiz. Ali (r.a), kılıcıyla Amr'ın boynuna vurduğu kılıç darbesiyle başını gövdesinden ayırdı (Fayda, 2018, s. 87-90).

Hiz. Ali (r.a), İslam tarihinde, özellikle Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında sergilediği cesaret örnekleri Müslümanların hayatta kalma mücadelesinde kırılma noktası olmuştur. Bu savaşlarda Hiz. Ali'nin (r.a) cesareti, İslam ordusunun zaferinde önemli bir rol oynamıştır. Hiz. Ali'nin (r.a) bu savaşlarda en ön saflarda yer alarak sadece savaşçı kimliğini değil, aynı zamanda iyi bir lider olduğunu da göstermektedir. Onun, kahramanlığı, cesareti, liderliği sonraki nesiller için de örnek teşkil etmiştir.

3.4.3 Hiz. Ali'nin (r.a) İlmi Kişiliği

Hiz. Ali (r.a) İslâm tarihi açısından önemli konuma sahip, örnek bir şahsiyettir. Küçük yaşlarda Hiz. Peygamber (s.a.v.) onu kendi evladı gibi büyüttü. Dolayısıyla Peygamberimizin ahlakıyla ahlaklanmış onun terbiyesi ile yetişmiştir. İlk muallimi Hiz. Peygamber (s.a.v.) olmuştur. Onun içindir ki, hadis âlimleri, üzerinde çok tartışmış olsalar da Hiz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen, "Ben ilim şehriyim; Ali de onun kapısıdır" veya "Ben hikmet eviyim, Ali de kapısıdır" şeklindeki rivayetleri ile dikkat çekilir. Hiz. Ali (r.a.) denince ilk akla gelen en üstün vasıflardan biri de ilimdir (Kerim, 2011, s. 21).

İslamiyet gelmeden önce Arap coğrafyası cahiliye devri yaşıyordu. İnsanlar insan gibi değer görmüyor köle ve hür diye sınıflara ayrılıyorlardı. Araplarda okuma yazma oranı yok denecek kadar azdı. Peygamber Efendimiz (s.a.v), eğitime büyük önem vermiş ve Mescid-i Nebevî'yi bu amaçla inşa etmiştir. Mescidin bitişiğinde,

Suffa adı verilen okullar açılmış ve burada okuma yazma ile Kur'an öğretimi yapılmıştır. Peygamberimizin vefatının ardından, Hulefa-yı Raşidin de eğitim ve öğretimin devamlılığı için çaba sarf etmiştir. Hz. Ömer (r.a), hadislerin yalnızca sahabeler tarafından aktarılmasını istemiş ve fıkıh dersleri için öğretmenler görevlendirerek onlara maaş bağlamıştır. Hz. Ebubekir (r.a) döneminde Kur'an, bir kitap haline getirilmiş, Hz. Osman (r.a) döneminde ise çoğaltılarak İslam topraklarına gönderilmiştir. Hz. Ali (r.a) de ilim seferberliğine destek vererek, fıkıh ve tefsir alanlarındaki eksikliklerin giderilmesi için sahabeleri soru sormaya teşvik etmiştir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) yanında yetişen Hz. Ali (r.a), Kur'an, hadis ve özellikle fıkıh konularında derin bir bilgi birikimine sahipti. Emin olmadığı zayıf rivayetler hakkında hüküm vermekten kaçınmıştır. Yemen'de kadılık teklifini, ilmi açıdan kendini yetersiz gördüğü için reddetmiştir. Peygamber Efendimiz, Hz. Ali'yi teselli ederek, Allah'ın ona doğruyu ilham edeceğini ve doğruyu söyleteceğini belirtmiştir (Öner, 2011, s. 11-12).

Ali Haydar Haksal'ın romanında Hz. Ali'nin (r.a) ilim üzerine söylediği kıssalara ve öğütlerine yer vermiştir.

“Kendinize ve ailenize hayrı öğretin, onları eğitin.” (Haksal,2021, s. 485).

İlk eğitim aldığımız kurum ailedir. Çocuklar, anne ve babalarını rol model olarak yetiştirirler. Bu nedenle, aile içinde değerlerimizi aktararak onlara iyi bir rol model olmamız gerekir. Aile ortamında, sevgi ve saygıya dayalı sağlıklı bir iletişim kurmak gelişimlerine önemli katkılar sağlar. Aile ile birlikte geçirilen zaman, aile bağlarını güçlendirir.

“Nice mal biriktirenler vardır ki hayatta oldukları halde birer ölüdürler.” (Haksal, 2021,s. 486).

Mal biriktirme hırslı insanı yalnız ve bencil yapar. Devamlı daha fazlasını elde etmeye çabalamak, insanlarla olan ilişkileri ihmal etmemize, hatta onlarla aramızın açılmasına neden olabilir. Hayat, sadece maddi kazanç sağlamaktan ibaret değildir. Maddi birikimi merkeze aldığımızda manevi değerlerimiz olan merhamet, şefkat, yardımlaşma ve cömertlik gibi değerlerimizi yitirmemize neden olur. İnsanlar maddi ve manevi değerleri dengede tutarak gerçek zenginliklerini kaybetmemelidirler.

“Bilge kimseler kıyamete kadar yaşar vücutları ortada olmasa bile örnekleri gönüllerdedir.” (Haksal, 2021,s. 486).

Bilge kişilerin manevi miras olarak bıraktıkları eserler, davranışlar ve fikirler nesilden nesile aktararak toplumların gelişimine ve dönüşümüne yön verir. Bilge kişilerin en önemli özellikleri evrensel değerlere sahip olmalarıdır. Onlar, adalet, sevgi, saygı, dürüstlük, hoşgörü gibi değerleri benimserler. Onların bu değerlere sahip çıkmaları her toplumda ve her dönemde geçerliliğini korur.

“Birbirinizi ziyaret ederek ilim alışverişi yapın yoksa bilgilerinizi yitirirsiniz.” (Haksal, 2021, s. 488).

Bilginin en etkili bir şekilde yayılması, farklı birikime sahip insanlar ile bir araya gelmemizle gerçekleşir. Farklı düşüncelere sahip insanlar bir araya geldiklerinde bilgilerini paylaşırlar ve tartışmalar, bilginin yayılmasına aynı zamanda yeni düşüncelerin doğmasına ve farklı bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlar. İnsanların diğer insanlar ile iletişim kurmaması ve farklı bakışlara kapalı olması, bilgi birikimlerinin zamanla unutulmasına neden olur.

“İlimsiz ibadette hayır yoktur.” (Haksal, 2021, 489).

Allah’a kulluk etmek, O’nun rızasını kazanmak için yapılan her türlü eylem ibadettir. İbadetlerin kabul olması için sadece şekilsel olarak değil, ibadetin anlamının da iyi bilinmesi gerekir. Örneğin, namaz kılarken okuduğumuz sürelerin anlamını bilmek, namazın huşu içinde kılınmasına yardımcı olur.

“Allah korkusu olmayan bilgede ve Kur’an’ı düşünmeden okumada hayır yoktur.” (Haksal, 2021, 489).

Kur’an okumak ve bilgi öğrenmek, Allah’a karşı duyulan sorumluluk ve saygı bilinciyle yapıldığında daha anlamlı olur. Kur’an’ı anlamadan okumak, bir yazının vermek istediği mesajından habersiz kalmak demektir. Kur’an’ı düşünmeden kuru bir şekilde okumanın bize hiçbir yararı yoktur. Faydasını görmek için anlayarak üzerinde düşünmek gerekir.

“Her âlimin her bilgiyi bilecek diye bir kaide yoktur. Bilmediklerini bilmiyorum diyebilmelidir.” (Haksal, 2021, s. 486-487).

Her bilgili kişinin her şeyi bilmesi mümkün değildir. Bilmiyorum diyebilen bir insanın ya da âlimin alçak gönüllüğünü ve mütevazılığını gösterir. Bu, kişinin yeni bilgilere açık olduğunu ve her zaman öğrenilecek yeni bilgiler olduğunu düşündüğünü gösterir.

Bir gün Hz. Ali'ye bir mesele soruldu. “Bu hususta bilgim yoktur.” dedi. Daha sonra içim ferahladı, öyle ya bana birey sorulduğunda “bilmiyorum” diyebilmişim (Haksal, 2021, s. 485-490).

Hz. Ali (r.a) dünya malına değer vermemiş, en çok ilim kavramına değer vermiştir. Bilmiyorum demekten hiçbir zaman endişe duymamış, aksine yeni bilgiler öğrenmek için memnuniyet duymuştur. Bu, onun ne kadar mütevazı bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Günümüzde de halen öğütleri insanlara yol göstermekte ve geçerliliğini korumaktadır.

3.4.4 Hz. Ali'nin Edebi Kişiliği

Hz. Ali (r.a.) etkileyici belagati ve edebi üslubuyla, ilmi birikimiyle öne çıkan müstesna bir kişiliktir. Düşüncelerini sanatsal bir üslupla ifade edebilen, hikmetli sözleri, derin anlamlar içeren hutbeleri onu sadece dini bir lider olarak değil aynı zamanda Arap edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Arap coğrafyasında, İslamiyet'in yayılması ile birlikte toplumun yaşam şekli değişime uğradı. *Kur'an-ı Kerîm'in* gelişiyle toplumda aydınlanma başladı ve yanlışlar idrak edilmeye başlandı. Hz. Ali (r.a.) yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için birçok çalışma yapmıştır. Bu çalışmaların en başında kabul edilen nahiv ilminin kuruluşu gelmektedir.

Nahiv ilminin ortaya çıkması, Kur'an'ın yanlış anlaşılmasının önüne geçmek için Hz. Ali (r.a.) tarafından oluşturuldu. Hz. Ali'den sonra bu ilmi Ebü'l-Esved ed-Düelî'nin devam ettirdiği kabul edilir.

Hz. Ali (r.a) nahiv ilminin yanı sıra matematik alanın da kerrat (çarpım) tablosunu bulan kişi olarak kabul edilir. Ayrıca bu matematiksel bilgilere dayanarak İslam hukukun bir kısmını içine alan feraiz bilgisine de katkıları olmuştur (Öznurban, 2019, s. 115-158).

Hz. Ali (r.a), yaşadığı Arap topluluğunun şiir ve hitabet bilgisinden etkilenmiş ve edebi bilgisinin temellerini oluşturmuştur. Hz. Ali'ye ait olduğu düşünülen birkaç şiir örneği şöyledir: Hz. Ali, bir şiirinde,

Uhud savaşındaki kahramanlığını şu mısralar ile ifade eder:

Kılıcım elimdeydi, onu kıvılcım misali oynatıyordum.

Onunla düşmanımın omuz kemiklerini kırıyordum.

Ben uzun süre savaşa bu şekilde devam ettim.

Sonunda Rabbim, onları bozguna uğrattı ve yaralıyı sağlığına kavuşturdu (Öner, 2011, s. 60).

Hız. Ali (r.a) bu şiirinde savaş meydanlarındaki kahramanlığını ve kılıcını kullanarak düşmanlarıyla nasıl mücadele ettiğini şiirsel olarak anlatır. Hız. Ali, (r.a) savaşın olumlu sonuçlanmasını Allah'ın yardımına bağlar. Hız. Ali, (r.a) zaferin ardından düşmanlarını bozguna uğratan Allah'a şükreder ve teslimiyetini ifade eder.

Hız. Ali (r.a) hicret gecesi Hız. Peygamber'e (s.a.v.) methiyesi şöyledir:

“Taşlara ayak basan o hayırlı insanı,
Kâbe'yi ve Haceru'l-Esved'i tavaf eden kişiyi,
Kendimi feda ederek korudum.
Allah'ın Elçisi, müşriklerin, kendisine tuzak kurmalarından sakındı.
Fakat kudret sahibi olan Allah, onu, bu tuzaktan kurtardı.
O, Allah'ın koruması altında gizli bir şekilde mağarada kaldı.
Ben de onları (müşrikleri) dinlemek için burada (Mekke'de) kaldım.
Fakat onlar, beni suçlayamadılar.
Böylece kendimi ölüme ve tutsaklığa bırakıverdim”

Methiye, Peygamber efendimizin Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında güvenli bir şekilde gitmesini sağlama konusunda Hız. Ali'nin fedakârlığını ve kahramanlığını dile getirir. Ayrıca İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan hicreti konu edinir.

Çok sevdiği eşi Fatıma'yı kaybettiğinde üzüntüsünü dile getirmek için şu mersiye yazmıştır:

İki yakın arkadaştan gelen bir kavuşma ayrılıktır.
Ölümünden başka her şeyin etkisi azdır.
Ahmet'ten (Hız. Peygamber'den) sonra
Fatıma'yı kaybedişim,
Yakın arkadaşın,
Fazla kalamayacağının bir kanıtıdır” (Öner, 2011, s. 61).

Hız. Muhammed'den (s.a.v.) sonra Hız. Fatıma'nın vefatı Hız. Ali'yi derinden üzer. Hiçbir kaybın acısı bu iki kayıp kadar yıkıcı ve derin olmadığını ifade eder.

Ali Haydar Haksal, İslam öncesi Arapların Kâbe'de şiir okuduklarını ve bu şiirlerin Kâbe'nin duvarlarına astıklarını aktarır. Hız. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Medine'ye giden Müslümanlar bu geleneği devam ettirir. Ayrıca Hız. Ali'nin, babası

Ebu Talip gibi iyi bir şair olduğunu ifade eder. Halife, güzel şiir okuyanları ödüllendirirdi. Bir gün ödüllendirdiği kişi ona şu şiiri okur:

“Bana güzelliği olan bir elbise giydirdin.

Ben de sana güzel övgüler giydireceğim” (Haksal, 2021, s. 492).

Hiz. Ali’ye şiir okuyan kişi, Hiz. Ali’nin kendisini ödüllendirmesi karşılığında Hiz. Ali’nin kendisini mutlu ettiğini ifade eder. Hiz. Ali’nin bu iyiliğine karşılık, onu övgüler ile onurlandıracağını belirtmektedir. Halife birçok şiir yazmıştır bunlardan birkaçı şöyledir:

“Büyük olaylara sabret.

Heyecanını sabırla onar.

Bir gün düşersen sıkıntıya,

Kuşkusuz genişliğe kavuşursun.

Allah’ı kötü duygular ile anma (Haksal, 2021, s. 492).

Şiir, insanlara zorluklar karşısında ani tepkiler vermek yerine metanetli ve sabırlı olmayı, olumlu duygular beslemeyi öğütlüyor. Umutsuzluğa düşmek yerine, bir gün bu sıkıntıların ardından mutlu olunacağını ve ferahlanacağını ifade ediyor. Allah’a karşı her zaman iyi duygular beslememizi gerektiğini vurguluyor. Ayrıca, Allah’a sığınmamızı ve ondan yardım dilememiz gerektiğini öğütler. Bir diğer şiiri ise şöyledir:

“Cahille dost olma

Ondan kaçın ondan kaçın.

Nice cahiller var ki,

Dostları yok oluşa götürür.

Kişi kişiyle karşılaştırılır,

Baş başa olduklarında.

Her şeyin benzeri var,

Ölçüde ve endamında

Nalın nalınla karşılaştırılır.

Bir arada olduklarında

Kalpten kalbe yol var

Karşılaştıklarında” (Haksal, 2021, s. 493).

Şiir, cahil insanlardan uzak durmamız gerektiğini ve arkadaşlık kurmanın olumsuz sonuçlarından bahsediyor. Cahil insanlar, arkadaşlarını yanlış yollara sürükleyebilir ve onların zarar görmesine neden olabilir. İnsanların birbiri ile olan

ilişkileri neticesinde birbirlerini etkiler ya da birbirlerine benzerler. Bu benzerlik, zamanla karakter özelliğinden fiziksel özelliğe kadar her alanda görülür. Bazı insanlar ise kalpten kalbe bir bağ kurar ve karşılaştıklarında bile birbirlerini anlar ve destekler.

4. AİLE YAPISI İÇİNDEKİ ROLLERİ BAKIMINDAN ŞAHSİYETLER

Aile yapısı, romanlarda karakterlerin davranışlarını ve kimliklerini belirleyen önemli unsurlardır. Karakterlerin aile içinde birbirleriyle olan ilişkileri, hayata bakışlarını ve değer yargılarını etkiler. Romanlarda toplumsal değerler, aile yapısına yansır. Karakterlerin aile içindeki konumları sosyal statülerini ve geleceklerini belirler.

Romanlar, geleneksel aile yapısı bağlamında yazılmış ise roller yaşa ve cinsiyete göre belirlenir. Örneğin: Anne ev işleri yapar, baba evi geçindirir. Çocuklar ise anne ve babaya saygı duyar. Modern aile yapısına paralel yazılmış romanlarda ise sosyolojik değişimlere bağlı olarak kadınları iş hayatına atılması, boşanmaların artması, aile içi dinamikler etkilenir. Aile yapısında giderek bekâr ebeveynler, çalışan anneler, eşcinsel çiftler gibi geleneksel aile yapısına zıt karakterler yer almaya başlar.

Aile yapısı içinde şahsiyetleri incelediğimiz zaman en yaygın aile rolleri içinde anne figürü yer alır. Genellikle şefkatli, koruyucu olarak betimlenir. Ailedeki dengeyi korumaya çalışır. Bazı romanlarda ise otoriter ve baskıcı anne figürü de görülür. Bir diğer şahsiyet ise baba figürüdür. Baba figürü ailesinin geçimini sağlamak için uğraşan kişi olarak ya da ilgisiz vurdumduymaz bir karakter şeklinde tasvir edilir. Kardeşler ise genellikle birbirini destekleyen ya da çatışan kişiler olarak aktarılır. Ailenin diğer üyeleri dede, nine ise gelenekleri ve değerleri temsil eder (Akbaş& Çirci, 2023, s. 32-50).

Ali Haydar Haksal romanlarında yer alan karakterler, yaşadıkları aile yapısına göre davranışlar sergilerler. Bu davranışlar, kişilik özelliklerini de etkiler. Haksal'ın romanlarında hem geleneksel aile yapısı hem de modern aile yapısı içindeki roller yer alır. Modernleşme ile birlikte aile kavramı ve roller yeniden yorumlanır. Örneğin; Ali Haydar Haksal'ın dedesini ve ailesini anlattığı "*Hüzün*" adlı romanında karakterler, geleneksel aile yapısı yaşayan, ev işlerinde annesine yardımcı olan ve saygı da kusur etmeyen çocuklardır. *İki Ateş Arasında Aşk* romanında ise modern bir aile de yaşayan çocuklar, babalarına karşı daha saygısız tavır gösterirler.

4.1. Yitik Yaşamın Güncesi

4.1.1. Roman Hakkında

Ali Haydar Haksal'ın roman türünde yazdığı ilk eseridir. Eser 1987 yılında İstanbul Tuzla belediyesi tarafından ikincilik ödülü alır. Kitabı annesi Fatma'ya ve Fatma adında olan herkese armağan eder.

Roman, hemşire olan Fatma'nın iç dünyasında yaşadığı duygusal çalkantılara yer verir. Fatma, İstanbul'da büyüyen imam olan bir babanın ev hanımı olan bir annenin ikinci çocuğudur. Küçük şeylerle mutlu olabilen, sürekli kitap okumaktan bıkmak usanmak bilmeyen bir karakterdir. Okudukça aslında ne kadar cahil olduğunu ve kendini daha da geliştirmesi gerektiğini düşünür. Günlüğüne sürekli notlar tutar. Hayatta yaşadığı tecrübeleri insanlığa faydası olsun diye aktardığını ifade eder.

Ali Haydar Haksal romanlarında genel olarak geleneksel ve modern karşıtlığını ele almaktadır. Fatma ve annesi gelenek ve modern çatışmasını gözler önüne sermektedir. Fatma'nın annesi ile arası hiç iyi değildir. Annesi onu sürekli azarlar, çok kitap okuduğu için sinirlenir. Annesi geleneksel bir kafaya sahip olduğu için kızının davranışları anne tarafından hoş karşılanmaz. Annesinin aksine babasıyla güzel bir çocukluk geçirdiğini, babasının imamlık yaptığı camideki yaşadığı hatıralarını anlatır. Babasının da aslında sinirlendiğinde gözünün hiçbir şey görmediğini söyler. Fatma'nın en sevdiği yerlerden biri İstanbul'dur. Atandığı Ankara'da İstanbul'a olan özlemini hep dile getirir.

Fatma'nın, Muharrem isminde sevdiği bir çocuk vardır. Muharrem uzak bir diyardadır. Uzaklık ona engel değildir, sadık bir sevgilidir. Onu hep aklının bir köşesinde yâd eder.

Romanda birkaç yerde Fatma'nın Şule adında bir kuzeni olduğundan bahsedilir. Çocuklukları birlikte geçen ve sırdaş olan bu kuzenler daha sonra bir tartışma sonucu konuşmayı keser. Fatma bu duruma çok üzülür. Tek dertleştiği dert ortağını kaybeder. Ardından ablasının eşi vefat eder. Çocuklarıyla bir başına kalır. Fatma bu durumu da çok üzülür. Ablası ve yeğenlerine karşı kendini sorumlu tutar.

Fatma, iyi niyetli bir hemşiredir. Herkese yardım etmek için uğraşır. Hastaların onu elden ele bir eşya gibi kullandığını düşünür. Bu olay onu rahatsız etmez hayatını hastalara adamıştır.

4.1.2 Romanda Geçen Rol Model Şahsiyetler

4.1.3 Fatma

Fatma, romanın başkarakteridir. Olaylar onun etrafında döner. Okumuş, eğitim almış bir hemşiredir. Fatma, geleneksel bir aile ortamında büyür. Babası ona küçüklüğünden itibaren İslami bilgileri ve duaları öğretir. İslam ahlakıyla büyüdüğü için olaylara ve durumlara olumlu tarafından bakar. Her olumsuz ve her ruhsal çalkantıda kendine bir çıkış yolu bulur. Ahlakı, maneviyatı ve sabrı ile bu olumsuz durumları bertaraf eder. Fatma'nın bu özellikleri İslamiyet için önemli bir yere sahip olan öncü kadın şahsiyetlerden Hz. Fatma, Hz. Hacer, Hz. Meryem, Hz. Hatice gibi topluma etkisi olan kadınların ahlakına benzemektedir.

Fatma'nın romanda vurgulanmak istenen yönü, güzel ahlakı ve merhametidir. Güzel ahlakı ve merhametin temeli, babasından aldığı İslami terbiyesidir. Romanda Fatma, merhametli ve şefkatlidir. Hastanede çalışırken bu duygularının kaybolacağı endişesini şu ifadeler ile anlatır:

“Yüreğimdeki sevgi ve merhametin biteceğinden korkuyorum. Hastaneler insanı kanıksatıyor. Acıma ve saygı duygusunu öldürüyor” (Haksal, 2002, s. 12).

Fatma, mesleğinin getirdiği duygusal zorlukların sevgi ve merhametini zamanla yok edeceğinden endişeleniyor. Mesleğinin getirdiği olumsuz etkilerin duygularını köreltmesinden korkuyor. Sürekli acı çeken insanlarla dolu bir hastane ortamında çalıştığı için, zamanla duyarsızlaşacağını ve insanlardan uzaklaşacağını düşünüyor.

İnleyip ağlayanlara içim gidiyor. Hastalara çok üzülüyor, bu mesleğin duygusallığını kaldıramayacağımı düşünüyorum. Hastaların çaresizlikleri de beni çok üzüyor (Haksal, 2002, s. 41).

Fatma, hastalara karşı yoğun bir empati duyuyor. Hastaların yaşadığı bu çaresizlik, Fatma'nın duygusal durumunu derinden etkiliyor.

Fatma insanları sınıflandırmaz. Herkesin derdiyle ilgilenir, herkesin yarasına merhem olmaya çalışır. Çok sinirli insanlara karşı tahammüllüdür. Asabi insanların daha da sinirlenmemesi için sakin ve güler yüzlüdür. Güler yüzlü olmasından dolayı başına gelen bir olayı şöyle aktarır:

Ehliyet almak için gittiği kurstaki hocasının çok sinirlemesine aldırmadan ona gülümser ve sonrası aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- Neden gülüyorsun? diye çıkışıyor.
- Birimizin sakin olması gerekmez mi? deyince yelkenleri iniyor.
- Evet, ama sen biraz fazla sakınsın, diyor ve kaşlarını çatıyor. Bu duruşu bile ürkütüyor beni.

Biliyorum, tebessüm öfkeyi her zaman yeniyor (Haksal, 2002, s. 144- 145).

Fatma dinimizi bize öğütlediği olumlu davranışlara yansıtır. Olumlu davranışlar her zaman işe yaradığının farkındadır. Her ne kadar karşısındaki insanın çatık kaşla durması onu korkutsa da yine tebessüm etmenin öfkenin sönmesine ve sakinlemesini sağlayacağını düşünür.

Güler yüzlü ve güzel ahlaklı olmak Kur'an'ın bize kazandırdığı önemli meziyetlerdendir. Güler yüzlü olmak güzel ahlaka ait bir meziyettir. Peygamber Efendimizin güler yüzlü olmak ile ilgili şu hadisi söylemiştir: “Tebessüm etmek sadakadır.” Bu sözüyle güler yüzlü olmanın sadaka vermek kadar sevap kazandıracak bir davranış olduğunu bizlere öğretir. Devamlı sadaka vermek her insanın göstereceği bir davranış değildir. Tebessüm etmenin ise hiçbir maliyeti yoktur. Her zaman tebessüm ederek sevap kazanmak daha kolay bir yoldur. İnsanlar arasındaki iletişimde sevgi bağlarını güçlendirir.

Fatma'nın bir diğer güzel ahlakı ise entelektüel bir kişiliğe sahip oluşudur. Sürekli kitap alıp okur. Okudukça okur, bıkmaz usanmaz. Okumayı ve yazmayı çok sever. Her yıl bir ajanda alır ve günlük tutar. Her yıl yazdığı ajandaları kitaplığına koyar. Saatlerce kitap okur. Okuduğu kitaplardaki kahramanlarda kendini bulur ve kendisiyle yüzleşir. Sürekli kitap okuması onda bir tutkuya dönüşür. Bir girdabın içine düşer ve çıkmak istemez. Okudukça kendini yetersiz görür daha da okur.

Yeni aldığım yirmi bir adet kitabım var. Aralarında koşturup duruyorum. Birini alıyorum, seviyorum, okşuyorum, sayfalarını karıştırıyor, bırakıyorum diğerini alıyorum. Kitaplara karşı maymun iştahlıyım.”

Dostluk, arkadaşlık ve sevgiyi sunacak güzel cümleler kurmalıyız. Dünya kültür ve düşünce binasına bir tuğlada biz koymalıyız. Sözleriyle kitap sevgisini dile getirir (Haksal, 2001, s. 67).

Fatma kitaplara olan tutkusunu ifade ediyor. Kitaplar okumakla kalmıyor, onlarla arasında derin bir bağ kuruyor. Dünya kültürüne katkıda bulunmak için çaba sarf ediyor.

Kendine oku emriyle oku denilen Peygamber Efendimiz de okumaya ve ilme çok önem vermiştir. Allah, Peygamberini ve ümmetini okumaya özendirmiştir. Peygamber Efendimiz, insanların sürekli okuyup kendini geliştirmesini istemiştir. Bize indirilen en güzel ve faydalı olan kitabın Kur'an olduğunu bize yol gösterip rehber olduğunu ifade eder. Bu ifadelerini destekleyen hadisler ve ayetler vardır.

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer / 9)

Bilgi, insanların sorunlarının çözmelerine, dünyayı anlamalarını ve daha doğru kararlar vermelerine yardımcı olur. Bilgi, yalnızca dünyevi ihtiyaçlarımız için değil, ahiret hayatımız büyük önem taşır. Zümer Suresi'nde geçen bu ayette, ahiretten korkan ve Allah'a ibadet edenlerle, böyle olmayanların bir olmayacağı ifade edilir.

İlim her kadın ve erkek üzerine farzdır. (Hadis-i şerif).

İslam dini, ilim öğrenmeyi hem kadınlara hem de erkeklere farz kılmıştır. Bu düşünce sistemi İslam'ın eğitime verdiği önemi gösterir. İslam'ın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkesin öğrenme sorumluluğu taşıdığını vurgular.

İlmi Çin'de dahi olsa öğreniniz. (Hadis-i Şerif).

İslam dini Müslümanları ilim öğrenmeye teşvik eder. Hadiste ilme ulaşma için zorlu ve uzak yerlere gitmekten çekinilmemesi gerektiğini ifade eder.

Fatma karakteri de İslam'ın çizdiği yolda ilerlemektedir. Onun amacı, okuduklarını not alıp gelecekte yaşayacak insanlara yol göstermek, onlara bir nebze de olsa faydalı olmaktır. Kitaplar onun hayatını güzelleştirir. Ümitvar bir kişiliğe bürünür. Keşfedilmemiş yeni hayatlar onu olumsuz duygulardan uzaklaştırır.

Fatma, annesiyle hep çatışma halindedir. Annesinin olumsuz hareketlerine rağmen ona çok değer verir. Annesine karşı her zaman sabırlı ve saygılıdır. Bu ahlaki özelliği Müslümanlığın ona kazandırdığı bir meziyettir. *Kuran-ı Kerim*'de anne ve babaya karşı iyi davranmak ile ilgili birçok ayet ve hadis yer almaktadır.

Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara “öf” bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et. (İsra, 23/24).

Peygamber Efendimiz büyük günahlardan bahsederken bu hadis-i şerifini söylemiştir:

“Büyük günahların en büyüğü Allah’a ortak koşmak ve anne babaya karşı gelmektir.”

Bu hadis-i şerif Müslümanlara Allah’a karşı ve insanlara karşı sorumluluklarını hatırlatan önemli bir uyarıdır. İslam’da Allah’a itaatten sonra anne babaya da itaat edilmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Fatma annesine karşı itaatini şu satırlarla dile getirir:

Derin uykulara daldım kuşluk vakitlerini bile geçirdim. Bu yüzden de annemin çok azarını işittim olsun; o benim annemdi, sabrettim (Haksal, 2002, s. 51).

Fatma, annesiyle anlaşamamasının nedenini annesinin okuyamamış ve hayatı boyunca kendi başına buyruk yaşam sürememesinden kaynaklandığını düşünür. Her ne kadar çatışmalar da annesini Fatma’yı düşünmektedir.

“Annem, zaman zaman beni küçük çocuk gibi lokmaları ağzıma tıktırarak yemeye zorluyor, günlerce yemek yiyişim gelmiyor. Anne yüreği bu, dayanmıyor. Gene de, bunca acımasızlığa rağmen sevgi ağır basıyor, bazen bu küçük kızını daha iyi besleyip palazlandırmak istiyor. (Haksal, 2002, s. 52).

Annesi her ne kadar Fatma’yı azarlasa da, tartışsa da o bir annedir. Kızının kötülüğünü istemez. Annesi, geriye atılmış, itilmiş hayatını kızı ve eşinden çıkarmak ister. Geçmişte yaşadığı değersizlik duygusunu dışa vurur. Hırsını kızından çıkarır. Kızı bu hareketlerine rağmen sevgi dolu, mutlu bir çocuktur. Herkese sevgi dolu, merhametli ve anlayışlıdır.

4.2 Hüzün

4.2.1 Roman Hakkında

Ali Haydar Haksal’ın müderris olan dedesi İsmail Hakkı Haksal için kaleme aldığı romanıdır. Romanda İsmail Hakkı’nın hayatından kesitler yer almaktadır.

Dedesi genç yaşta gözlerini kaybeder. Bu olay onun hayatının akışını değiştirir. Ruhsal dünyası kararır, hayatı altüst olur. Dedesi Üsküdar ve Fatih medreselerinde eğitim alır. Köyü Kığı’ya müftü olarak atanır. Sürekli kitap okur. Şair ve âlimdir. Kendine ait cöngü vardır. Cönk, rika ve talik yazı siliyle yazılmıştır. Cöngünde halk edebiyatı şairlerden Âşık Ömer ve Berri’ den etkilendiği görülür. Cöngü de kendi hayatı gibi hüznüldür. Ali Haydar Haksal, dedesinden ona kalan bu yadigâr cöngü sürekli okur ve anlamaya çalışır.

Ali Haydar Haksal romanında ailesine ve büyüdüğü köye büyük özlem duyar. Dedesiyle birlikte kendi yaşadığı hayatı da bizlere sunar. Sadece dedesi değil, annesi babası, babaannesi ve aile büyüklerinin kişisel özelliklerini anlatması bakımından biyografik bir romandır.

Aile kavramı, her toplumda olduğu gibi bizim dinimizde de önemlidir. Haksal, günümüzde önemini kaybeden saygı, sevgi, sadakat, güven, fedakârlık gibi aile değerlerinin manevi duygularla nasıl korunduğunu bizlere örnek gösterir. Kendi ailesinde de kırılma noktaları olur fakat her şeye rağmen ailede dağılma görülmez. Haksal'ın ailesini ayakta tutan dedesinin onları Kur'an ve sünnet esaslarına göre yetiştirmesidir. Dede İsmail Hakkı, aile içinde herkesin sınırları belirlemiştir. Saygı ve sevgi çerçevesinde aile dinamiklerini korumayı sağlamıştır.

İsmail Hakkı Haksal'ın hayatı, zorluklara rağmen manevi değerlere bağlı kalmanın ve örnek bir insan olmanın önemi göstermektedir. Haksal, aile bağlarının manevi önemini vurgulayarak günümüz insanlarına mesajlar vermektedir. Eser, hem edebi hem de manevi bir zenginlik sunmaktadır.

4.2.2 Romanda geçen rol model şahsiyetler

4.2.3 İsmail Hakkı Haksal

Roman, Ali Haydar Haksal tarafından dedesi İsmail Hakkı Haksal için yazılmıştır. Dedesi romanın merkezinde yer alır. Bunun yanında geleneksel aile modelini temsil eden anne, baba, babaanne ve diğer yakın akrabaları da yer almaktadır.

İsmail Hakkı, ailenin ve yaşadıkların köyün örnek rol modelidir. İlkeli bir yapıya sahiptir. Bu yapısını kendi babası olan Molla Ali Efendi'den alır. İsmail Hakkı'nın babası, onu daha dört beş yaşındayken Diyarbakır'da bir medreseye kaydettirir. “Eti senin kemiği benim diyerek onu hocasına teslim eder medresede bırakıp döner. Ardına bile bakmaz. İsmail Hakkı çaresiz kalır. Küçük olduğu için evine geri de dönemez (Haksal, 2016, s. 63).

İsmail Hakkı daha sonra İstanbul Fatih medreselerinden ders alarak eğitimini tamamlar. Aldığı eğitim ile birlikte köyüne müftü olarak atanır. Köylü onu on iki ilimden haberdar olan büyük bir âlim olarak görür. Ermiş bir kişidir. Gözleri görmez ama gönül gözü açıktır (Haksal, 2016, s. 107).

İsmail Hakkı ilme çok önem verir. Öğrendiklerini yaşadığı köyün ve ailesinin faydalanmasını amaçlar. Çevresindeki insanlara hep okumalarını ve kendilerini geliştirmelerini öğütler. Evde Hâfız-ı Şirazi'nin divanı sürekli okunur onunla hemhâl olunur. İsmail hakkı bir cönk yazmıştır. Bu cönk kendi hayatı gibi hüznü ve yalnızdır. Çok sairden gazeller, kasideler vardır. Arapça, Farsça, Kürtçe metinler yer alır. Gül, bülbül, aşk cönkün ana temasını oluşturur. O, iyi bir şairdir. Gözleri âmâ olduktan sonra cönk yarım kalmış. Cönkünde Yunus Emre, Âşık Ömer ve Berri gibi halk ozanlarına çok yer vermiş onlardan etkilemiştir. Kendine ait rübaileri, gazelleri, kasideleri vardır. Hüzün kitabının her başlığında epigrafik olarak yer alan beyitler İsmail Hakkı'ya aittir. Bu beyitlerden birkaçı şöyledir:

Ya Vahidu ya samed
Binbir isminden medet
Binbir ismin bir Allah
Bizi kurtar bu gamdan (Haksal,2016,s.7).

Eğer abdal eger derviş nara eyle sırr-ı arş
Yarası olmayan derviş gezer münecane münecane (Haksal,2016,s.107).

İsmail Hakkı müftü olarak örnek bir rol modelidir. O, aslında bir çınar ağacı gibidir. Gölgesinden herkes faydalanır. İsmail Hakkı'nın gayesi, ailesine ve köyüne İslami değerleri ve İslami kültürü aşılayıp nesilden nesile aktarmaktır. Din eğitiminin aile ve toplum için çok önemli olduğunu düşünür. İsmail Hakkı, görevi gereği dini görevleri öğretmek ve yaymayı kendine görev bilir. Dinin ve edebiyatın halkın ortak bir noktası olduğunu halkı birleştirdiği bilincindedir.

İsmail Hakkı hayatını *Kur'an-ı Kerîm*'i kendine rehber edinmiş ve sünneti kendine yaşam tarzı olarak uygulamıştır. Hayatta karşılaştığı problemleri bu esaslara göre şekillendirmiştir. Peygamberimiz ve onun sahabelerinde bulunan değerlerimiz olan cömertlik, yardımseverlik, ilim, edep gibi güzel hasletleri kendi bünyesinde bulunduran bir şahsiyettir.

İsmail hakkı sadece fetva vererek hayatını geçirmez. Köylüsünü kendi ailesi gibi görür. Onun yanında kimsenin kimseden üstünlüğü yoktur. İnsanı insanı olarak sever ve değer verir. Kimin başı sıkışırsa kendisi ve ailesi bu insanlara yardımcı olur.

Evlerinde sürekli misafir olur, onları yedirip içirirler. Kimsesizlerin kimsesi olur onların ihtiyacını giderirler.

Cumhuriyet döneminde dinde yozlaşmalar meydana gelir. Dinle alakalı konular rahat konuşulamaz. İnsanların akıllarında cevaplanmayan sorular sorun olmaya başlar. Köyde herkes fetva makamı olan İsmail Hakkı'ya danışır. Herkesin sorunlarını çözer ve evlerine huzurlu bir şekilde yollar. Köyde huzur ortamı oluşur.

İsmail Hakkı misafirperverdir. Her zaman evlerinde ağırladıkları bir misafir vardır. Misafire izzet ve ikramda bulunurlar. Evlerinde bir bardak çay dahi olsa onu paylaşırlar. Hem kendi köylüleri hem de başka illerden kaplıcaları kullanmak için gelen ve yatacak yer bulamayan insanlara evlerini açarlar.

Bize de o yoklukta efendinin sofasında çay nasip olurdu (Haksal, 2016, s. 204).

Yokluk ve zorluk içinde dahi olsa küçük şeylerle mutlu olmayı ifade eden sözlerdir.

O dönem evlenme vaadiyle birlikte olunan ve ortada kalan kadın ve bir çocuk İsmail Hakkı'ya başvurur. İsmail Hakkı, çaresiz kalan kadına üzülür. Evinde tam dört sene misafir eder. Kadına iyi bir eş adayı bularak evlendirir (Haksal, (2002, s. 115)

Dede İsmail Hakkı cömert ve merhametli bir insandır. Malını Allah rızasını gözeterek zor durumda olan insanlar ile paylaşmıştır. İsmail Hakkı çevresinde bulunan insanlara sadece maddi değil manevi destek de vermiştir.

Zamanında akrabalarıyla birlikte aldığı bir tarla yüzünden sorunlar meydana gelir. Tarla üç yıl boş kalır. İsmail hakkının içi el vermez Akrabalarına ekmesi için kendi payını da verir.

İsmail Hakkı romanda tam bir denge sağlayan kişidir. Yaşadığı toplumu, bulunduğu konum ve kişisel özelliklerinden dolayı çok sever ve saygı duyar. Mal, mülk gözünde olmayan sadece Allah'ın rızasını gözetten bir şahsiyettir. Her zaman yardıma muhtaç kimselere acımış, onların dertlerine derman olmak için çabalamıştır.

İsmail Hakkı alçakgönüllü bir insandır. Köyde en iyi ve en üst makamda olmasına rağmen hep tevazu göstermiştir. Sıradan bir hayatı vardır. Gözü gönlü tok, az ile mutlu olan, çokta gözü olmayan bir insandır. İslamiyet'in de hoş görmediği kibir ve büyüklenmemeyi hayatın hiçbir sahasında göstermemiştir.

4.2.4 Ali Haydar Haksal'ın Annesi Fatma

Geleneksel aile yapısı içinde yer alan anne; fedakâr, sadık, cefakâr saygı ve sevgi gösteren kişidir. Ali Haydar Haksal annesini bu değerler çerçevesinde anlatmıştır. Sessiz, sedasız, kendi halinde halim selim bir Anadolu kadınıdır. Annesi ailenin varlığını sürekli korumuş, aile düzeninin bozulmaması için mücadele etmiştir. Her şeyi görmezlikten ve duymazlıktan gelerek aile içi dinamikleri sağlam tutmuştur.

Yazarın anne ve babasının on iki yıl çocukları olmamıştır. Etrafın da baskılarıyla babası ikinci evliliğini yapmak istemiş. Bir süre sonra ayrılmak kaçınılmaz olmuştur. Kocasının sadakatsizliğine üzülen Fatma baba evine dönmüştür.

Geleneksel bir eş olarak kaderine razı olmuştur. Bu duruma çok üzülen Fatma, gururunu bir kenara bırakıp yanlış yaptığını anlayan kocasını affetmiştir. Yaşadığı onca olaya rağmen hiçbir zaman sevgi ve saygısını kaybetmemiştir.

Babalarının erken ölümüyle küçük yaşta babasız kalan çocuklarına şefkat duygusuyla kol kanat germiştir. Bu zor zamanlarda anne Fatma, çocuklarının ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış, her türlü zorluğa katlanarak onları tek başına büyötmeye çalışmıştır. O, her zaman birleştirici ve destekleyici olmuştur. Ailenin dağılmaması ve yıkılmaması için mücadele etmiştir. Çocukları için fedakârlık yapmaktan kaçınmamıştır. Anne Fatma, çocuklarının huzuru kaçmasın diye hep susmuştur. Hep bir özveride bulunmuş, kendini çocuklarına ve ailesine adamıştır.

Babamın ölümünden sonra annemin büyük çabası bizim ona kenetlenmemiz ve çok çalışmamız, dedemin talebeleri ve dostları sayesinde hemen hiç yokluk çekmedik. (Haksal, 2016, s. 229).

Anne Fatma yokluk çekmesine rağmen cömert bir Anadolu kadınıdır. Gelen misafirlere ikramda bulunmuş ve onları güzelce ağırlamıştır. Kendi akrabası dışında köylerine gelen yabancı misafirlere de aynı ihtimamı göstermiştir.

Kaplıcalara gelenler bir alışkanlık olarak bize gelirlerdi. Yaz boyunca evimiz misafirsiz kalmıyordu. Dedemin zamanında olduğu gibi babamın zamanında da misafir hiç eksik olmaz hep dolup taşardı.

...Evimiz teyzemin eviyle yan yanaydı. Bizim halimizden en çok o anlar bu halimize çok üzüldü, gelir misafirlere çakıştırdı: “Bunlar yetim bir gelirleri yok siz onların haline hiç acıamaz mısınız?” derdi. Bizi düşündüğünden bunu yapardı, fakat annem çok üzüldü” (Haksal, 2016, s. 101).

Cömertliğinin bir diğer örneği kayınpederi İsmail Hakkı'dan gelen geleneği devam ettirmesidir.

Bahçemizde bol meyveler olunca annem onu köylülere dağıtırdı. Bu geleneği yıllarca sürdürmüştü. Dede efendinin ruhuna değmesini istemişti (Haksal, 2016, s. 256-257).

Anne Fatma bilgi yüklüydü. Dede İsmail Hakkı'nın her anlattığını kafaya kaydedirdi. Komşu kadınlar dini sorular sorar o da cevap verirdi. Bilgileri kulaktan dolma olsa da sağlamdı, temkinliydi. Hz. Fatma validemize bir sorunu olan gelir ve soru sorardı. Akşam babası geldiğinde durumu anlatır. Sorduğu soruyu verdiği cevabı söylerdi. Efendimiz verilen cevabın doğru olduğunu fakat bir daha kendi başına böyle cevaplar vermemesini öğütlerdi. Annem bunu dedemden duymuş. Onun için bu konularda cevap vermez babamın dayısı olan Keko'ya sorun derdi (Haksal, 2016, s. 75-76).

Anne Fatma dini konuları içeren sorulan sorularda ihtiyatlı davranmıştır. Herkesin her konuda gelişigüzel cevaplar veremeyeceğini düşünmektedir. Her verdiği cevabın onun mesuliyetinde olduğunu farkındadır.

Fatma on üç yaşında gelin olur. Yaşının verdiği acemilikle çok zorluk çeker. Kayınvalidesi ona bir çocuk gibi değil de yetişkin bir insanmış gibi muamele eder. Fatma yine edebini terbiyesini bozmaz kayınvalidesine karşı saygı ve sevgi gösterir. Aslında edebi ve terbiyeyi kayınvalidesinden öğrendiğini ifade eder. Fatma başından geçen bir olayı şöyle anlatır:

On üç yani çocuk yaşında gelin geldiğimde Hacer ile evin arkasında, çalı yığının arkasında oyun oynar çaputlardan bebekler yapardık. Babaanneniz gelir uzun saçlarımı eline dolar, bir gelin gibi değil bir kızı gibi sürükler götürürdü. Canımı çok acıtır, bazen sırtıma yumruğunu yapıştırırdı. Ben üvey annemden bu kadar dayak yemedim. Fakat asıl terbiyemi ondan aldım (Haksal, 201, s. 41).

Bir diğer örnek olayı anne Fatma şöyle aktarır:

Kış mevsiminde bir gün efendi seslendi.

Kızım, leğeni ve ibriği getir de abdest alayım.” dedi.

Leğeni getirdim önüne koydum. Efendi, kollarını ve paçalarını çemremiş hazır bekliyordu. Peşkiri omzuma attım. Yanmakta olan sobanın üzerinden ibriği aldım. İbrik, sobanın üzerinde iyice kızmış, çıplak elle tutmak mümkün değildi. Eteğimin ucuyla ibriği yakaladım. Efendi, avuçlarını açtı suyu döktüm sudan buharlar yükseldi.

Efendi yüzünü hafif buruşturdu, sesini de çıkarmadı ben ne olduğunun farkında değildim.

Kızım, ibrîği bana verir misin? dedi, ben de verdim.

Ellerini açar mısın? dedi, açtım. İbrîği alıp elime dökünce neye uğradığımı bir Allah bir de ben bilirim. Gözlerimde şimşekler çakmaya başladı. Ellerim kaynar sudan haşlandı, O anda çığlık bile atamadım bu hayatımın en acı dersi oldu (Haksal, 2016, s. 42).

Anne Fatma yaşanan olumsuz olaylara karşı hoşgörülüdür. Kayınvalide ve kayınpeder uyardıysa bir bildikleri var diye düşünür. Kötü durumlardan iyi sonuçlar çıkarır. Hoşgörü düzeyini dengede tutmaya çalışır. Tahammül sınırları zorlansa da gürültü patırtı çıkarmadan hayatına devam eder. Tepki gösterirse kaderinin değişmeyeceğinin farkındadır. Öğrenilmiş çaresizlik yaşamaktadır. Hoşgörülü olmazsa aile birliğinin dağılacağı kesindir.

Anne Fatma, İslami değerleri içinde barındıran bir Anadolu kadınıdır. Bu değerler onun davranış ve tutumlarına yansımıştır. Fatma'nın manevi, dini ve kültürel öğeleri kendi hayatına birebir uygulaması ailenin ayakta kalmasını sağlamıştır. Birlik ve beraberliklerini daim kılmıştır. Kendinden sonra gelen nesile bu değerleri aktaran rol model bir anne olmuştur.

4.2.5 Babaanne Şerife Hatun

Şerife Hatun, görüp geçirdiği yaşantılarını gelinine ve torunlarına aktaran geleneksel bir Anadolu kadınıdır. Hayatında çok acı ve kahr çekmiştir. Şerife Hatun, munis, yumuşak huylu bir kadındır. Evlerine gelen dedesinin medrese arkadaşı Şerife Hatunu şöyle tasvir eder:

Babaannen Şerife Hatun oraya geldiğimiz anda öz çocukları gibi karşıladı, nazı geçer, bizi işe koştururdu. Çok acı ve keder çekmişti, bu yüzden dalgın ve unutkan olmuştu. Bir başkası olsa bu yükü taşıyamazdı. Kolay mıydı, tam beş çocuğunu kaybetmiş geriye sadece baban kalmıştı. Bir sorduğunu bir daha sorardı, bazen dalar giderdi (Haksal, 2016, s. 205-206).

Babaanne Şerife, bir değil birden fazla çocuğunun ölüm acısını yaşamıştır. Bu ağır acı ile içe kapanık hale gelmiş bu yüzden dalgın ve unutkan olmuştur. Yaşadığı tramvayı çevresinde bulunan insanlara hayır hasenat ederek, onları evlatlarının yerine koyarak kendini tedavi etmiştir. Dini inancının ona kazandırdığı iman gücüyle bir

nebze de olsa rahatlamıştır. Yazar Ali Haydar Haksal, komşu çocuğunu nasıl evlat edindiklerini şöyle aktarır:

Abdülhamit Amca daha kundaktayken babası Molla Ahmet askere gitmiş ve Çanakkale’de şehit olmuştur. Annesi çocuğu kundakta bırakıp evlenmiş. Babaanne Şerife bu çocuğu kendi çocuğu gibi sevmiş ve emanet gözüyle çok titiz bakmıştır. Babaanne kaybettiği çocuklarının özlemini Abdülhamid amca ve babam Mustafa’dan gidermiştir (Haksal, 2016, s. 28).

Şerife Hatun fedakâr bir kadındır, hep birileri için özveride bulunur. Evlerinde sürekli misafir olur. Her şeye koşturur ve herkese maddi manevi açıdan yardım eder. Özellikle eşi İsmail Hakkı’yı sürekli olarak bir ihtiyacı var mı diye yoklar. Tabi bu durumdan eşi İsmail Hakkı’nın haberi bile yoktur. Yazar babaannesini şöyle aktarır:

Babam ve Bedri Amcam ellerini yıkarlar dedemin yanına varırlar. Babaannem onlara yemeklerini yedirir, Efendinin odasında bir yere çekilirler. Babaanne gün boyu gelenden, gidenden, koşuşturmadan yorgun düşer. Oturduğu yerde uyuyakalır, ikide bir başı öne düşer. Kalkıp yatağına bile gitmez. Efendi her an bir şey isteyebilir (Haksal, 2016, s.30).

Geleneksel Türk aile yapısında babaanneler önemli erdemlerin taşıyıcısıdır. Babaanne Şerife bu geleneğin bir örneği olarak bu eserde karşımıza çıkar. Yaşadığı zorlu şartlara ve olumsuzluklara rağmen ailesine ve çevresine karşı gösterdiği özveri ve fedakârlık ile akıllara kazınır. Şerife hatun fedakârlığı sadece kendi ailesiyle sınırlı kalmamış başka insanlara da maddi ve manevi destek olarak fedakârlık yapmıştır. Onun bu şefkati özverisi ve fedakârlığı gelecek nesillere örnek olacak niteliktedir.

4.3 İki Ateş Arasında

4.3.1 Roman Hakkında

İki Ateş Arasında romanı, modernleşme ile birlikte kendi öz değerlerini yaşamayan Adnan, Şermin, Yasemin ve Arif’i anlatır. Başkahraman Adnan, modern zamanın en yakıcı ve yok edici etkisi olan ateşin aslında insanın nefsiyle olan mücadelesi olduğunu bizlere aktarır. Adnan, bu nefis mücadelesine yenilmemek için büyük çaba gösterir. İnançlı bir insan olması, onu bu mücadelen zafer ile çıkmasını sağlar.

Anlatıcı, Adnan adında okumaya ve yazmaya çok düşkün bir yazarı anlatır. Adnan'ın sahaf dükkânı vardır ve geçimini buradan sağlamaktadır. Adnan'ın eşi Şermin, mesleğini çok kutsal sayan bir öğretmendir. Kendini öğretmenlik mesleğine ve çocuklarına adanmıştır.

Adnan ve Şermin severek evlenmişlerdir. İlerleyen zamanlarda iki çocukları olmuştur. Daha sonraları Adnan'ın kendini dünyadan soyutlayıp sürekli kitaplar ile haşır neşir olması sonucu ailesini ihmal etmesi ve Şermin'inde kendini öğretmenlik mesleğine ve çocuklara adanması ile Adnan ile aralarında uçurumlar oluşmuştur. Bunun sonucunda evliliklerinde sıkıntılar baş göstermiş ve ayrılma aşamasına gelmişlerdir. Adnan, eşi Şermin ile barışmak için mücadele etmiş, ancak Şermin, Adnan'ın bu çabalarına karşılık vermemiştir.

Adnan, sahaf dükkânına gelen onun kitaplarını okumayı çok seven Yasemin ile tanışır. Yasemin, Arif adında sorumsuz ve ilgisiz bir adam ile evlidir. Arif, onu sekreteri ile aldatmaktadır. Yasemin'in en çok zoruna giden, Arif'in ilgisizliğinden ziyade onu aldatmasıdır. Yasemin'in Adnan hakkında düşünceleri şöyledir:

Adnan ne denli içten, sıcak güven verici ve çarpıcı ise Arif tam tersiydi”(Haksal, 2007, s. 78).

Yasemin sürekli olarak Adnan'ın dükkânına gelir. Adnan ona huzur verir, kendini güvende hisseder. Bu gelip gitmeler sonucu aralarında bir sevgi bağı oluşur. Adnan yapısı gereği çekingendir. Duygularını ona bir kitap yazarak anlatır, fakat kitap tamamlanamaz ve yarım kalır. İkisi de kitabın sonunu bilmez. Yasemin ise aksine rahat bir insandır. Yasemin bütün duygularını belli ederken Adnan bu duygulara karşılık veremez. Yasemin geldiği yere tekrar döner. Adnan'a “Beni anlayacağın güne kadar seni bekleyeceğim” der.

4.3.2 Romanda Geçen Rol Model Şahsiyetler

4.3.3 Adnan

Adnan, Şermin ile severek bir yuva kurmuştur. Evliliklerinin ilk yıllarında sıkıntılar yaşamayan Adnan daha sonraları şahsi hırslarına yenik düşmesi sonucu ailesinden kendini uzaklaştırmıştır. Zamanla aile bağları zayıflamış eşi Şermin ve çocukları ile arası açılmıştır.

Şermin'in evliliklerin ilk yıllarındaki olumlu düşünceleri yerini olumsuz düşüncelere bırakmıştır. Adnan evlendikten sonra kendini kitaplara adanmış ve ailesinden yavaş yavaş uzaklaşmıştır. Kitap okumaya ve yazmaya kendini fazlaca kaptırmıştır. Şermin de Adnan da farklı değildir. O, da kendini mesleğine ve çocuklarına adanmıştır. Adnan hatasını anlar ve eşinin gönlünü almak için sabırla mücadele eder. Şermin ise bir adım geri atmaz Adnan'a hayatı zindan eder.

Adnan sabırlı ve metanetlidir. Sabırlı olmak hem insani hem de dini bir değer taşıyan bir kavramdır. Kur'an başta olmak üzere peygamberler de salih kullarına sabretmeleri öğütlenmiştir. Kur'an olumsuzlukları insanın kendi nefsinden olumlulukları Allah'tan geldiğini kabul etmesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. İnsan bazen canıyla bazen malıyla Allah tarafından zor imtihanlardan geçer. Allah Teâlâ kullarına bu zor imtihanlardan geçerken şunu öğütlemiştir:

“And olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele! (Bakara, 2/155).

Bir sıkıntı geldiğinde onun Allah tarafında geldiğini bilerek sabırla karşılık vermemiz gerekir. Hayattaki bu zorlukları sabır ve tam bir teslimiyetle yakınmadan, sızlanmadan yenebiliriz.

Adnan'ın bencilliği ailesinin bu duruma gelmesine neden olmuştur. Kendi hatasını anlamış ve yaşadığı bu sıkıntılara karşı metanetli davranmıştır. Yaşadığı bu zorluklara ve sıkıntılara sebat ederse mutlu bir aile olmayı sağlayabileceğini ve kurtuluşa erebileceğini düşünür. Adnan hep temkinli davranmıştır. İsterse Şermin'i bırakıp onu seven ve değer veren Yasemin'le de yaşayabilirdi. Ancak acele etmeyerek duygularına hâkim olmuştur. Bu tavrı, onun Kur'an merkezli yaşayan bir insan olduğunu göstermektedir. Her ne kadar yaşadıkları modern olsa da Adnan bu çağa uymamış ve kendi öz benliğini kaybetmemiştir. Geleneksel bir aile yapısıyla büyüdüğünü anladığımız Adnan, ailesinin dağılmaması için ayakta durmaya çalışır. Bu kadar mücadelesine rağmen Şermin, evde Adnan'ı yok sayar. Yalnızlaşan Adnan bu yok sayılmalara sabırla karşılık verir. Evinden uzaklaşmaz.

Ben bu evin yabancısıyım burada yaşamak bana ağır geliyor, diyordu. Sözden öte söylenecek çok şeyi var ve bu yalnızlık ve ıssızlık içinde içten içe derinleşerek yürüyor. Her şeyi yaşıyor ve biliyor. Aynada gözlerinin içine ürkerek bakıyor ve kendinden kaçan bir çaresizlik görüyor. Böyle yaşamak da artık ona ağır geliyor.

Dışarıdaki saygınlığı, içeride yalnızlığı ve ezilmişliği içini daha da burkuyor (Haksal, 2007, s. 59).

Adnan'ın en önemli özelliği durmadan çalışması ve okumasıdır. Okumaya çok önem verir. Yazı yazmayı bir yaşam tarzı haline getirmiştir.

Galiba en iyi özelliğim aşırı çalışmam durmaksızın okumam. Ömrümün geçip giden kısmıyla ilgili değilim. Bugünün öncesi yok önüme bakmalıyım (Haksal, 2007, s. 23). Bu ifadeler Adnan'ın kendini çalışmaya ve okumaya adanmış gösteriyor. Ayrıca sürekli bir değişim ve bilgi arayışı içindedir. Adnan, geçmişe takılıp kalmaz, onun için önemli olan şu an ve gelecekte yapabileceği planlardır.

En bıkkın ve yorgun zamanlarda ilk sığınağım kitaplar oluyor (Haksal, 2007, s. 10).

Adnan kitap okuyarak huzur ve teselli bulur. Kitapları bir sığınak olarak görür. Kitaplar onu dış dünyadan uzaklaştırarak yalnızlığını azaltır. Kitaplar onun sorunlarına çözüm bulmaya ve yeni fikirler edinmesini sağlar. En zorlu ve tükenmiş hissettiği anları kitap okuyarak atlamaya çalışır.

Adnan dinlemeyi seviyordu, bilgi yüklü insanları dikkatle dinliyor ve önemli yerleri not alıyordu. Kitaplarla bilgilenmiş bilge dostları arasında iyi bir alıcı olmuştu (Haksal, 2007, s. 116).

Adnan bilgi edinmeye ve öğrenmeye açık bir insandır. Adnan öğrenmenin en önemli yapı taşlarından olan dinlemeye çok isteklidir. Dinlemenin sadece duymaktan ibaret olmadığını dikkatle ve özenle dinlenilmesi gerektiğini vurgular. Değişen ve gelişen dünyada kendini daha da geliştirmeye çalışır. Kitaplar onun dert ortağıdır. Duygularını ve fikirlerini rahatça anlatabildiği ve sığındığı tek liman kitaplarıdır.

4.4 Kör Kuyu

4.4.1 Roman Hakkında

Kör Kuyu adlı roman Ali Haydar Haksal'ın beşinci romanıdır. Roman, psikolog Kenan Karadut adlı karakterin hastaları ile geçen diyalogları anlatılır. Kenan, kör kuyulara düşen kişilerin düştükleri bu kuyulardan çıkması için onlara yol gösterici bir rehberdir. Kenan Karadut'un hastaları bunalımlı kişilerdir ve sürekli iniş çıkışlar yaşarlar. Bu insanların sorunları bireysel gibi görünse de aslında çağımız toplumunun yozlaşmış sorunlarıdır. Toplum, teknoloji ile birlikte artık yeni bir kılığa bürünmüştür. Hızlı değişen dünya ile birlikte insanlar her yönden değişip yozlaşmaktadır. Kitapların

yerini cep telefonu, bilgisayar ve tabletler almıştır. Hayatımızı bu teknolojik aletler ele geçirmiştir. İnsanlar öz benliklerini, örf ve adetlerini unutup seküler toplum olma yolunda ilerlemektedir. Yeni nesil insanı, her şeyi çok hızlı bir şekilde tüketip değersizleştirir. Kavramları bile hızlı bir şekilde tüketir. Bilinen kavramlar yerine yeni kavramlar alır.

Kenan Karadut, bunalımlı tipleri anlatırken aslında kendi sorunlarını da dile getirir. Bazen “Acaba bu olayları yaşayan ben miyim yoksa hastalarım mı?” diye kendine sorular sorarak sorgular. Kenan, toplumdaki bunalımlı tipler gibi kendi de bir kör kuyu içerisinde yalnız kaldığını düşünür. Bu kör kuyudan çıkıp eski günler de olduğu gibi mutlu bir hayatı arzular. Eski günlere büyük özlem duyar. Aslında yaşadığı gerçek hayat eski günlerdir. Bu yapay çağ ona düş gibi gelir. Bu düşten uyanmayı çok arzular.

4.4.2 Romandaki Rol Model Şahsiyetler

4.4.3 Kenan Karadut

Kenan, evli ve çocukları olan bir psikologdur. Alanında iyi bir psikologdur. Normalde sakin duruşu olan Kenan, hastalarının da etkisiyle ruhunda çalkantılar yaşar. Yaşadığı çağdan hiç memnun değildir. Bu çağın getirdiği düzeni değiştirecek sihirli bir değneği de yoktur.

Güz Apartmanı, İhlamur adlı sokakta, yıllardır yaşamaktadır. Yaşadığı bu apartmanı ve mahalleyi terk etmek istemez. Bu mahallede onu çeken eski ahşap evler ve yıllardır mahallede duran ıhlamur ağacı onu eskilere götürür. Eski mekânlar ona sıcak ve samimi gelir. Psikolog Kenan’a huzur verir. Eskiye bağlılığıyla geleneksel zihniyete sahip bir insan olduğu anlaşılır. Yeni zamana da ayak uydurmak zorundadır.

Psikolog Kenan, yitirilen değerlerimize dikkat çekerek rol model olmak ister. Bu değerler çerçevesinde insanları yönlendirmek, onların öz kültürlerini kaybetmemelerini, gelgitler yaşamamalarını sağlamayı amaçlar. Kenan, kaybolan değerleri insanlara yeniden kazandırmaya çalışır ve bunun için insanların sorunlarını çözme konusunda fedakârlık yapar.

Hemen herkes kendinden ve sorunlarından kaçıyor. Kendi yükünü kaldıramayan ben, bana gelenlerin yükünü, taşıyıp taşıyamayacağıma bakmadan omuzlarıma alıyorum. Bakalım nereye kadar taşıyabilirim (Haksal, 2016, s. 61).

Kenan Karadut, hastalarının da yaşamış oldukları acı travmaları iyileştirmeye, tedavi etmeye çalışır. Hastalarının hissettiği duyguları o da duyumsar. Onların, ruhsal durumları Kenan'ı da etkiler. Kenan hastalarına iyi gelecek tavsiyelerde bulunur. Bazen bu tavsiyeler işe yarar, bazen de hiçbir işe yaramaz. Kenan, verdiği tavsiyelerin neden işe yaramadığını şöyle açıklar:

Herkes kendi kör kuyusundadır. Bütün kuyular başkalarına kapalıdır. Tek kapı var o da sahibinin elindedir (Haksal, 2016, s. 78).

Her insan sorunları ve acılarıyla baş başa kalır. Bu sorunlar bazen karanlık ve belirsiz olur. Herkesin kendi kuyusu olması, insanların birbirinden izole olarak bir başkasının derdini tam olarak anlamayacağını ifade eder. İnsanlar birbirlerine karşı duvar örer birbirlerine ulaşmazlar. Kişinin kendi sorunlarını çözmek için tek bir şansı vardır, o da kendi içsel dönüşümünü gerçekleştirmesidir.

Kolay kolay öfkelenen biri değilim, kolay kolay dışa vurmam. Sabırlı biriyim. Sabır, birçok olumsuzluğa karşı kalkandır. İnsanı kendinden de koruyor. İnsan duygularıyla baş başa kalsa anın dalgasına kapılıp gider, sonuçları tartışılmaz bile. Bu tutumum, hayata bakışım ve iş disiplini açısından önemlidir (Haksal, 2016, s. 117).

Kenan, özellikle çalışanlarına karşı sabırlı olmaya çalışır. Onların başlarına buyruk takılıp işe gelmemelerine sinirlenir ve bu duruma tahammül eder. Çalışanlar da çağın hızlı değişimine uyup değişmektedir.

Kenan Karadut hastalarına karşı vicdanlı ve merhametlidir. Hastalarını tedavi edemediğinde birçok metot ve yöntem bulmaya çalışır. Bu yöntemlerden biri de hastalara manevi değerleri aşılamaktır. Bu manevi ritüelleri yerine getirdikleri takdirde bu sıkıntıları aşacaklarını düşünür.

Kenan Karadut, bu zorlu hayat şartlarında hastalarının ayakta kalabilmesi için manevi birçok tavsiye bulunur. Bu hastalarından biri de Dilan'dır. Dilan'ı nasıl yönlendireceğinin kaygısı içindedir. Bu düşüncelerini şöyle ifade eder:

Abdest alması, Kur'an okuması, İsrâ süresinin anlamının kavranması ve kendini onda bulması düşüncesinin gelgiti içindeydim, bir yandan da bundan nasıl bir sonuca varacaktım onu bilmiyordum (Haksal, 2016, s. 213).

Kenan Karadut, dini vecibeleri yerine getiren insanların manevi bir rahatlama yaşayacağını ifade eder. Kişi namaz kıldığında ve Kur'an okuduğunda Allah'a yakınlaşır. Derdini, sıkıntısını açık bir şekilde Allah'a arz eder. Allah'tan medet isteyerek dua eder. Yalnızlık ve çaresizlikten bu yolla kendini kurtarmış olur.

Kenan Karadut, hastalarının Kur'an okunmasını, özellikle de İsrâ sûresinin anlamını kavramaları ve içsel dünyalarını rahatlamalarını ister. Kur'an yol gösterici bir kitaptır. İçinde barındırdığı her sure kendi içinde birçok mesaj verir. İsrâ sûresi de kendi başına birçok bireysel ve toplumsal öğüt içerir. Bu konular insan psikoloji bakımından önemli konulardır. Kur'an, insan davranışlarının kökenini psikolojik eğilimleri sonucu ile meydana geldiğini şu ayet ile açıkça ifade eder.

De ki: "Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar." Rabbiniz kimin doğru bir yol tuttuğunu çok iyi bilmektedir." (İsrâ / 84).

İnsanların mizaçlarına göre davranışları da farklılık gösterir. Ayet, insanların kendi eylemlerinden sorumlu olduğunu ve özgür iradeleriyle seçim yaptıklarını ifade eder. İnsanların niyetleri Allah tarafından bilinir ve değerlendirilir.

Mizaç ve karakterimiz doğuştan ve sonradan kazandığımız bir kişilik özelliğidir. Aldığımız eğitim, yaşadığımız çevre, ailemiz, bizim fitratımızı olumlu ya da olumsuz yönde etkiler. Hem ferdi hem de toplumsal olarak dini ve ahlaki davranışlar içimizdeki manevi duyguları bozar ya da düzeltir. Hayatımızda bizim için kim daha etkiliyse kişiliğimizi ona göre şekillendiririz (Bilgiz, 2006, s.129-148).

Kişilik oluşumunda, genetik yapı, çevresel etmenler belirleyici bir görev üstlenir. Yaşanılan coğrafya, aile yapısı, alınan eğitim, sosyal çevre kişinin ruhsal durumunu olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Özellikle erken yaşta edinilen inançlar, değer yargıları, davranışları etkileyerek kişiliğin temelini etkiler.

Kenan Karadut, manevi duyguların bireyin iç dünyasını derinleştiren ve zenginleştiren önemli unsurlar olduğunu ifade eder. Ahlaki ve dini değerler, bireyin hem toplumsal hem de bireysel davranışlarını yönlendirerek manevi duyguların gelişimine katkıda bulunduğunu vurgular. Bu değerler doğru bir şekilde içselleştirilmediği takdirde manevi duyguların zedelenmesine neden olur.

4.5 Anzelha ve İbrahim

4.5.1 Roman Hakkında

Anzelha ve İbrahim adlı eser, Ali Haydar Haksal'ın düş ile gerçek arasında yazdığı bir romandır. Roman konusunu halk edebiyatımızda yer alan "Anzelha ve İbrahim" adlı aşk hikâyesinden alır. Haksal, hikâyeyi postmodern bir tarz ile yeniden yorumlar. Hikâye köy- kent çatışmasına çok değinir. Köyden gelen İbrahim'in şehirde

yaşadığı bunalımlı günler anlatılır. Romanda iki İbrahim vardır. Biri peygamber olan Hz. İbrahim, diğeri ise yazarın kendi kurguladığı hayali kahraman olan İbrahim'dir.

Hız. İbrahim (a.s), Tevhit inancının yayılması için mücadele eden bir peygamber olarak Kur'an'da birçok ayette geçer. Hz. İbrahim (a.s) gönderildiğı topluma putperestliğin yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Taptıkları putları kırar. En büyük putlarının boynuna baltayı asar. "Belki bu put yapmıştır" diyerek insanları uyandırmak ister. İnsanların bu yanlıştan uyanmalarını ister. Hz. İbrahim'in (a.s.) bu yaptığı faaliyetler üzerine dönemin kralı Nemrut bu duruma sinirlenir. Onu ateşe atarak cezalandırmak ister. Sonucunda büyük bir ateş hazırlanır ve Hz. İbrahim'i (a.s.) ateşe atarlar. Allah Hz. İbrahim'in (a.s) ateşte yanmasına mani olur (Uzun, 2019, s. 377-405).

Kur'an' da anlatılan bu mucizeyi halk kendi kültürel yaşantılarından yola çıkarak kıssayı bir halk efsanesine dönüştürür. Halk efsanesine göre olay şu şekilde anlatılır:

Rivayete göre, Babil'in kudretli hükümdarı Nemrut, putlara karşı gelen Hz. İbrahim'i cezalandırmak amacıyla onu ateşe atmaya karar verir. Bu olay için, günümüzde Halilü'r-Rahman Gölü'nün bulunduğu alanda büyük bir ateş yakılır. Hz. İbrahim, kalenin tepesinden bir mancınıkla alevlerin içine fırlatılır. Ancak tam bu sırada, Allah'ın emriyle ateş, Hz. İbrahim'e zarar vermekten vazgeçer ve serin bir gül bahçesine dönüşür. Ateş suya, odunlar ise balıklara dönüşür. Bu mucizevi olaydan sonra, göle "Halilü'r-Rahman Gölü" adı verilir. Bu olağanüstü olaya tanık olan Nemrut'un kızı Zeliha, bu mucize karşısında imana gelir ve kendini kalenin tepesinden aşağı bırakır. Zeliha'ya da hiçbir zarar gelmez ve düştüğü yerde bir göl oluşur. Bu göle ise "Aynzeliha" adı verilir. Her iki göl de, içindeki balıklarla birlikte kutsal kabul edilir ve saygı görür (Arslan, 2015, s. 144).

Ünlü mütefekkir Sezai Karakoç ta bu rivayetleri doğrular nitelikte izlenimlerini şöyle ifade eder:

Urfa, sanki hala tarihin derinliklerinde saklı bir antik kent gibiydi. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı efsanevi mancınıklar, şehrin kalesinde hala heybetle duruyordu. Anzelha'nın kutsal sularındaki balıklar, sanki insanlarla iç içe yaşamaya alışmışlardı. Ziyaretçiler, köprüye çıktıklarında onlara yiyecek vermek için sabırsızlıkla bekleyen kalabalık bir toplulukla karşılaşıyorlardı. Hz. İbrahim'in

çocukken sığındığı söylenen gizemli mağaradan, yazın ortasında bile buz gibi soğuk bir su akıyordu. Ne yazık ki, bu kutsal mekânın başında, hizmet kisvesi altında ziyaretçilerden para talep eden bazı kişiler bulunuyordu. Buna rağmen, ziyaretçiler her zaman büyük bir kalabalık oluşturuyordu. Halilürrahman'daki zarif ve küçük su kanallarında da, yöreye özgü farklı türde balıklar yaşıyordu. Bu balıklar, insanların yediği türden değildi ve kimse onlara dokunmaya cesaret edemiyordu (Karakaş, 2022, s. 24).

Haksal, efsaneleşen bu hikâyeyi modernizm ve geleneksel kavramları ile karşılaştırıp yeni bir form kazandırır. Tevhit inancı mesajını veren Hz. İbrahim'i günümüz İbrahimleri ile karşılaştırır. Nasıl ki Hz. İbrahim yaşadığı toplum içinde dini yaklaşımından dolayı yalnız ise günümüz insanı da kalabalıklar içinde yalnızlaşır. Modernleşme ile birlikte toplumsal yozlaşmalar başlar. Sıcak ve samimi bir köy ortamından gelen insanlar kentte kendi öz benliklerini kaybeder ve bunalımlı bir sürece girer.

4.5.2 Romandaki Rol Model Şahsiyetler

4.5.3 İbrahim

Romandaki İbrahim adlı kahraman düş ile gerçek arasında bir kahramandır. Romanda iki İbrahim vardır. Birincisi peygamber olan Hz. İbrahim (a.s.) ikincisi ise yazar Haksal'ın kendi kurguladığı köy ve kent arasında gelgit yaşayan İbrahim'dir. İbrahim Peygamber, ruhunda sürekli bir içsel çatışma yaşayan bir figürdür.

Hz. İbrahim (a.s.), tek tanrı inancının sarsılmaz savunucusuydu ve adeta tek başına bir topluluk gibiydi. O, dürüstlüğü, merhameti, misafirperverliği ve sözüne bağlılığıyla tanınan, kendisine verilen görevleri anında yerine getiren ve insanlık için örnek bir şahsiyet olarak kabul edilen bir liderdi (Esen, 2011, s. 111-123).

Hz. İbrahim (a.s.), İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarında merkezi bir figür olarak kabul edilen, ilahi mesajı insanlığa ulaştırmakla görevlendirilmiş bir peygamberdir. O, çağının yaygın inanç sistemlerine, özellikle de putlara, aya ve yıldızlara tapınmaya karşı çıkarak, tek ve mutlak bir yaratıcının varlığını ve birliğini savunmuştur.

Hz. İbrahim (a.s.), bu hakikati insanlara aktarmak için geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek, akıl ve mantık ilkelerine dayanan yeni bir yaklaşım geliştirmiştir.

İnsanları düşünmeye ve sorgulamaya teşvik etmiş, sayısal veriler ve rasyonel argümanlar kullanarak, evrenin ve içindeki her şeyin tek bir yaratıcı tarafından var edildiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Putlara ve gök cisimlerine tapınmanın anlamsızlığını ve faydasızlığını ortaya koymak için, Hz. İbrahim (a.s.) sembolik bir eylemde bulunmuştur. Tapınılan putların en küçüğünü parçalayarak, baltayı en büyük putun boynuna asmıştır. Bu eylemle, insanların taptıkları varlıkların acizliğini ve kendilerine bile fayda sağlayamadıklarını gözler önüne sermiştir. Onlara, gerçek gücün ve yardımın kaynağının, yaratılmış varlıklar değil, evrenin yaratıcısı olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Hz. İbrahim'in (a.s.) bu özgün metodu, tevhid inancının sembolü olarak kabul edilir. O, insanları körü körüne inanmaktan ziyade, akıllarını kullanarak hakikati bulmaya davet etmiştir. Bu yaklaşım, sadece kendi çağı için değil, tüm zamanlar için geçerli bir ilke olarak kabul edilir (Soylu, 2024, s. 43-61).

Hz. İbrahim (a.s.) ümmetinin başına gönderilmiş bir rehberdir. Mesleği çobanlıktır. Nasıl ki bir çoban sürüsünü kurttan koruyup onu yönlendiriyorsa Hz. İbrahim de ümmetini yönlendirip yanlış yollara girmelerine engel olmak istiyordu. Haksal, Hz. İbrahim'in mesleğini şu satırlar ile ifade eder:

Ben sadece şarkı söylemeyi biliyorum çobanlıktan gelmeyim. Peygamberlerin mesleği (Haksal, 2012, s. 18).

Hayali kahraman olan İbrahim ile peygamber olan İbrahim yalnızdır. İbrahim peygamber döneminde putperestlerin çokluğu içerisinde Hz. İbrahim tek başına kalır. Tek başına ümmet olur. Halka tevhit inancı anlatmaya çalışır. Tevhit inancını anlatmak sadece onun anlatımıyla yeterli olmaz. Yalnız başına kaldığı için ateşe atılır.

Ben öncüsüyüm yolumun. Dağ yalnız başına aşılmıyor (Haksal, 2012, s. 38).

Hz. İbrahim (a.s.) kendi yolunda ilerlerken topluma örnek olmaya çalışır. Tevhit inancının yayılması için toplumsal dayanışmanın da önemini ifade eder.

Hayali kahraman olan İbrahim de köyden kentte göç edince her şey ona yabancı gelir ve yalnızlaşır. Köyüne hasret duyar. Köyünün doğal güzelliklerini Anzelha ile bağ kurarak ifade eder.

Al bu karları Anzelha, yurdunu hatırla, parçala içinin narlarını bir kora dönüştür. (Haksal, 2012, s. 29).

İbrahim Anzelha 'ya karları verirken aslında kendi memleketine duyduğu özlemini dile getirir. Bu karlar sadece soğuk ve beyaz bir madde olarak değil aynı zamanda İbrahim'in hatıralarının sembolüdür.

İbrahim, Anzelha'yı kentin kötülüklerinden kendini koruması gerektiğini konusunda uyarır. Onun için en iyi yerler kentin köylerinde bulunan koyaklardır.(iki dağ arasında kalan çukur)

Kentin durakları seni yutar sen iyisi mi kentin koyaklarına sığın

Koyaklar beni boğuyor.

Git diyorum sana oraya git

Gidiyorum (Haksal, 2012, s. 29).

Kentin insanı, hiç kimseye değer vermediği gibi kadınlara da değer vermez. İbrahim Anzelha'yı uyarır.

Aynadan izliyorum, gözlerinden ağır bir hüznün akıyor. Parmaklarını alnına geçirmişsin acıların içinden akıyorsun, dalmışsın Anzelha. Bu kentin insanı, kadını bir insan olarak değil sadece bir dişi olarak görüyor. Ne anlar sen söyle (Haksal, 2012, s. 25).

İbrahim, şehirli erkeklerin kadını değersiz gördüğünü ve kötü bir konuma getirdiğini ifade eder. Şehirdeki kadınların bir kısmı kendini basitleştirir. İbrahim, köylü/kasabalı kadını yüceltir. Taşrada yaşayan kadın cefakâr ve fedakârdır. Gayesi iyi evlat yetiştirmektir.

İbrahim, köyden şehre gelen yalnızlaşan ve yabancılaşan bireylere öncü olmak ister. Köyden kente gelecek olan insanlara kentin olumsuzluklarını ve dezavantajlarını anlatarak onlara yol gösterir.

SONUÇ

Ali Haydar Haksal, evrensel açıdan önemli bir role sahip olan Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun izini takip eden Hulefâ-yı Raşidin'in davranış modellerini, Müslümanlara örnek teşkil etmeleri bakımından eserlerinde yer vermiştir. Cömertlik, fedakârlık, sadakat, sevgi, sabır, teslimiyet, itaat, tevekkül, tevazu kavramlarının örnekliğini gördüğümüz bu şahsiyetlerin her ne koşulda olursa olsun bu değerlerinden hiçbir zaman taviz vermemeleri, onların yüksek fazilet sahibi şahsiyetler olduğunu göstermektedir. Ali Haydar Haksal, bu önemli şahsiyetlerin güzide yaşam tarzlarını, unutulmaya yüz tutmuş değer yargılarımızı bizlere yeniden kazandırmak istemesi münasebetiyle romanlarında yer vermiştir.

Haksal, rol model olarak ele aldığı şahsiyetleri Kur'an ve sünnet rehberliğinde yansıtır. Bu şahsiyetler ahiret hayatları için dünya hayatına ehemmiyet vermemişlerdir. Onlar, Allah'ın rızasına talip olan kişilerdir. Her daim tam teslimiyet ve tevekkül ile Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak mütevazı bir yaşam sürmeleriyle örnek teşkil eden şahsiyetlerdir.

Hulefâ-yı Râşidin, otuz yıllık liderlikleri boyunca müşriklerin katı zihniyetleri değiştirerek kalplerine tevhit inancını yerleştirmek için çetin mücadeleler vermiştir. Peygamberimizin yaşam şeklini kendine model alan bu halifeler, İslamiyet'in hızla yayılmasına olanak sağlamışlardır.

Haksal, rol model şahsiyetleri anlatırken Müslüman olmadan önceki yaşantıları ve Müslüman olduktan sonra sosyal ve ailevi hayatta öne çıkan en belirgin rol model özelliklerini, savaşlarda sergilemiş oldukları kahramanlıkları aktarmıştır.

Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) ve Hz. Ali (r.a.) İslam tarihinde önemli izler bırakmış, farklı yönleriyle öne çıkan şahsiyetlerdir. Hz. Ebu Bekir, sadakati, cömertliği ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan sarsılmaz imanı ile "Sıddık" lakabını almış, İslam'ın yayılması için malını, canını feda etmiş, kölelerin özgürlüğüne kavuşması için büyük çaba sarf etmiştir. Hz. Ömer ise adaleti, cesareti ve devlet yönetimine getirdiği yenilikler ile tanınmıştır. "Faruk" lakabıyla hak ile batılı ayıran, Emîr'ül Mü'minîn unvanıyla İslam coğrafyasını genişleten lider olmuştur. Hz. Osman (r.a), cömertliği ve hayâsıyla tanınırken, Hz. Ali (r.a), ilmi ve cesaretiyle İslam'a büyük katkılar sağlamıştır.

Halifeler başta oldukları süre içinde karşılaştıkları zorluklar onları yıldırmamıştır. Günümüzde de onların adalet anlayışı, liderlik vasıfları insanlara yaklaşımları, yöneticiler ve bireyler için bir rehber niteliğindedir. Onların hayatları evrensel değerleri en güzel şekilde yansıtan örneklerdir.

Ali Haydar Haksal'ın diğer romanlarında yer alan şahsiyetlerin ailevi yaşantılarına odaklanması, İslami geleneğinin ve değerlerinin nesilden nesile aktarılmasında ailenin de rolünü vurgulamaktadır. Geleneksel aile yapısı içinde yer alan önemli değerlerimiz olan merhamet, şefkat, kadına verilen değer, sadakat, sevgi, gibi birçok kavram geçmişten günümüze gelen değerlerdir. Bu değerler Müslümanlar için rehber niteliğindedir.

Ne yazık ki günümüz Müslümanların dünya hayatına daha fazla önem vermesi ve Kur'an, sünnetten uzaklaşması, kültürel yozlaşmaya ve kimlik kaybına yol açmıştır. İslam coğrafyalarında yaşanan bu sorunlar, bu değerlerin yeniden hatırlanmasını ve yaşatılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kur'an ve sünnetin rehberliğinde bir yaşam tarzını benimsemek hem bireysel hem de toplumsal olarak karşılaşılan sorunlara çözüm olabilir.

Bu bağlamda, Haksal'ın eserleri geçmişten günümüze ışık tutarak Müslümanlara kendi öz kimliklerini yeniden keşfetme ve yaşatma konusunda önemli bir fırsat sunmaktadır. Geçmişin değerlerini günümüz koşullarına uyarlayarak yaşatmak İslam dünyasının karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesinde önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, M. (2001). **Hız. Osman ve Hilafeti** (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Akbaş Ö. ve Çirci. C. (2023). Aile Yapısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ayşe Kulin'in "Adı: Aylin" İsimli Romanının Değerlendirilmesi. **Sosyolojik Bağlam Dergisi**, 4,(1), (32-50).
- Aksu, A. (Ed.). (2019). **Hazreti Ebu Bekir**. Sivas: Sivas Cumhuriyet Matbaası.
- Algül, H. (2003). Hz. Ebubekir'in İslam'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış. **İstem**, 1(1), (23 -38).
- Apak, A. (2018). **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hulefâ-yı Raşidin Dönemi)**. İstanbul: Ensar Neşriyat
- Arslan, A. (2015). Anadolu İnanç Söylenceleri: Egeria'nın Anlatılarında Balıklıgöl ve Kral Abgar. **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(3), 142-150
- Aslan, R.(2014). İstişarenin Önemi ve Hz. Peygamber'in Uygulamalarından Örnekler. **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi**, 2(1), 223-241.
- Atalay, Y. (2020). Cahiliye Döneminde Toplumun Ahlakî Faziletleri. **II. Genç Akademisyenler Sempozyumu**, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Atay, H. (2006). Dini Düşünce'de Reformun Yöntemi ve Bir Örnek: Hırsızlık. **Kelam Araştırmaları**, 4(1), 3-50.
- Atmaca, G. (2010). Nüzûl Sürecinde Bir Muhatap Olarak Hz. Ömer ve Muvâfakatlari. **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12, 43-67.
- Aygen, M.(2022). **Kur'an-ı Kerim Işığında İffet, Haya ve Müstehcenlik** (Doktora Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Aytekin, A. (2017). Delâilü'n-nübüvve' ye Konu Teşkil Eden İki Sahâbî: (Selmân-ı Farisî ve Abdullah b. Selâm). **Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1(1), 27-40.
- Azimli, M.(2008). Olağanüstü Olaylar Örgüsünde Hz. Peygamber'in Hicreti. **Milel ve Nihan Dergisi**, 5(3), 51-79.
- Bakır, M. (2019). Türk Edebiyatında Biyografik Roman Örneği Olarak Adı: Aylin. **Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi**, 2(4), 308-328.
- Bayraktutan, A. (2020). Din Psikolojisi Açısından Hz. Ömer'in Fiziksel Ve Ahlakî Kişiliği. **Genç Mütefekkirlere Dergisi**, 1,(2), 52-90.
- Bildirici, E. (2010). **Ayşe Kulin'in Romanlarında Şahıs Kadrosu** (Yüksek Lisans). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Bilgiz, M. (2006). Kişiliğin Oluşumunda ve Sosyal Çevrenin Etkisi (İsrâ 17/84 Ayeti Ekseninde) **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 25, 129-148.

- Ceyhan, Â.ve Koyuncu, F. (2017). Dört Halifeye Dair Menkıbeler ve Rafizî'ye Nasihatler: Menkabet-i Çehar- Yâr-i Kibâr. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 1-43.
- Cide, Ö. (2017). Hz. Ömer'in Yönetim İlkeleri *Kilis 7 Aralık İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7),141-147.
- Cihan, S. (1986). Hz. Peygamber'in Sünnetinde Selam ve İnsan Münasebetlerinde Oynadığı Rol. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 1-15.
- Çağrııcı, M. (1988). “Adalet ” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (341-343). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2009). “Sıddık” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (91-92). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çağrııcı,M. (2011). “Tevazu” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (583-585). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çakmakçı, S. (2021). Mai ve Siyah Romanında Başkişinin Kendini Gerçekleştirme Sorunu. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 384-399.
- Dertli, O. (2020). *Hz Osman Dönemi Sosyolojik Bir Yaklaşım* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eren, Ş. (2017). Kur'an Işığında Milli ve Manevi Bir Değer Cesaret. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 85-89.
- Ergöz, R. (2020). Tarihi Bir Roman Olarak İskender Pala'nın “Od” Romanında Yapı ve İzlek. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6, (2), 503-525.
- Ertürk, İ. (2008). *Rahman Süresinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Esen, M. (2011). Hz. İbrahim'in İmanı ve Tevhit Mücadelesi *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 111-123.
- Fayda, M. (2018). *Hulefâ-yı Raşidin Devri (Dört Halife Dönemi)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Güleryüz, N. (2021). Roman Unsurlarında ‘Karakter’. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(66), 316-321.
- Gürbüz, A. (2019). *Türk Edebiyatında İslami Romanlar*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Haksal, A. H. (2002). *Yitik Yaşamın Güncesi*. İstanbul : İz Yayıncılık.
- Haksal, A. H. (2021). *Hayâ ve Edep Örneği Hz. Osman*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Haksal, A.H. (2007). *İki Ateş Arasında Aşk*. İstanbul: Popüler Yayınları.
- Haksal, A.H. (2011). *Sevgili'nin Yol Arkadaşı Hz. Ebubekir (r.a)*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Haksal, A.H. (2012). *Anzelha ile İbrahim*. İstanbul: Metamorfoz Yayınları.
- Haksal, A.H. (2013). *Sevgili'nin Hak Dili Arkadaşı Hz. Ömer*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Haksal, A.H. (2016). *Hüzün*. İstanbul: İz yayıncılık.

- Haksal, A.H. (2017). **Kör Kuyu**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Haksal, A.H. (2021). **Toprağın Babası Hz. Ali**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hatipoğlu, İ. (2020). “Muvâfakat” **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (35.bs, 405- 406). İstanbul: TDV Yayınları.
- Huyugüzel, Ö.F. (2018). “Roman.” **Eleştiri Terimleri Sözlüğü**, (41) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İlbars E. ve Kelebek M. (2024). Cahiliye Dönemi Araplarında Hukukun Kaynağı Problemi. **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, 10 (1), 264-284.
- Kandemir, M.Y. (1994). Ebû Talha El-Ensârî. **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (236-237), İstanbul: TDV yayınları
- Karataş, Ş. (2021). Kur'an'a Göre Aileyi Ayakta Tutan Bazı Kavramlar ve Bu Bağlamda Hz. İbrahim'in Örnekliliği. **İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi**, 7(1), 344-371.
- Karataş, T. (2021). **Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç**. İstanbul: İz yayıncılık.
- Kasapoğlu, A. (2010). Bir Kişilik Özelliği Olarak Kur'an'da Sadakat **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1(1), (119-155).
- Kayadibi, F. (2001). İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem. **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 4, 34-44.
- Kazancı, A. L. (2021). **Dört Ulu Çınar**. İstanbul: Ensar Neşriyat Yay.
- Koç, B. (2008). Çocuğun Dini Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba. **Dini Araştırmalar Dergisi**, 11(31), 49-61.
- Köse, S. (2006). Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış. **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 7, 13-50.
- Kurt, E. (2021). İslam Davetinin Mekke Döneminde Hz. Peygamber'in liderlik Stratejileri. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 23 (2), 546 – 562.
- Mignon, L. (2010). Bir Rasyonalistin Romantik İsyanı: Şair Evlenmesi. **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, 29, 55-64.
- Okay, O. (2008). “Roman” **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (35.bs, 164-165). İstanbul: TDV Yayınları
- Okur Gümrükçüoğlu, S. (2013). İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme. **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 17(4), 223-256.
- Önal, R. (2008). Kur'an'da İmânî ve Ahlâkî Bir Tavrı Olarak Sabır. **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12 (2) 439-466.
- Öner, A. (2011). **Hız. Ali'nin İlmî Şahsiyeti** (Yüksek Lisans). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Önkâl, A. (2019). **Siyer-i Nebi**. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

- Özdemir, R. (2023). İslâm Düşüncesine Göre Adâlet ve Adâletin Önündeki Engeller. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 42, 219-244.
- Özger, M. (2019). Ali Haydar Haksal'ın Öykü Poetikası. <https://ayvakti.net/?p=8491>
- Öznurban, H. (2019). *İslam Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*. İstanbul: Kuramer Yayınları.
- Parla, J. (2005). Edebiyatta Karakter ve Tip. *Kitap-lık*, 83, 77.
- Pehlivan, M. (2016). Din – Ekonomi İlişkisi İle Bu İlişkinin Toplumların ve Bireylerin Davranışlarındaki Yansımaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(6), 13-35.
- Sabuncu, Ö. (2018). Hz. Ömer Dönemi Kurumsallaşma Faaliyetleri. *Harran üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 135-154.
- Sağlam, M. H. (2017). Batılı Romanlarda Muteber ve Müslüman Bir Başkarakter: Selahaddin Eyyübi. *Akademik Başarı Dergisi*, 62, 231-239
- Sarıçam, İ. (2011). *Hiz. Ebubekir*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Savaş, H. (2023). Halide Edip Adıvar “Ateşten Gömlek” Kitap İncelemesi. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 8, (24), 412-429.
- Sırma, İ. S. (2023). *Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Soylu, A. (2024). Kur'an'da Hz. İbrahim'in Vasf ve Üstünlükleri. *Antakiyat Dergisi*, 1, 43-61.
- Suyuti, C. (2014). *Halifeler Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Şenyayla, G. (2021). Bir Dede Olarak Hz. Peygamber'in Rol Modelliği. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 17-37.
- Tan, B. (2014). Hazret-i Ömer'in Adaleti: Dâsîtân- ı Şehmân. *Turkish Studies*, 9(6), 989-1004.
- Taşçı, A. (2022). Din ve Ahlak Bağlamındaki Sadakat. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 9,(151-170).
- Taştan. Z. (2006). Türk Halk Anlatı Geleneği İçinde Yer Alan Battal Gazi'nin Türk Romanına Yansıması. *Arayışlar Dergisi*, 16, 25-40.
- Temiz, Y. E. (2020). Alçakgönüllülük İnsanın İyi Hissetmesini Sağlayabilir Mi? Alçakgönüllülük, Psikolojik İyi Olma Ve Öznel İyi Olma Arasındaki İlişki. *Bilimname*, 1, 231-275.
- Uzun, N. (2019). Hz. İbrahim'in (a.s) Ateşe Atılması Meselesinin Tefsir Geleneğini Üzerine Okunması. *Uluslararası Hz. İbrahim (a.s) ve Nübüvvet Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 1, 377-477.
- Ünser, H.İ (2019). *Türk Edebiyatında Siyasi Roman*. .(Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuzer, M. Ş. (2020). Selim İleri'nin Ölüm İlişkileri Adlı Romanında Trajik Bir Karakter: “Cemal” *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9 (23), 89-100.

Yeşilbaş, M. (2021). 19. Yüzyıl Türk Edebiyatında Roman Teriminin Hikâyesi.
Turkish Academic Studies –Turas, 2(2), 118-137.

EKLER

Ek 1: Ali Haydar Haksal'ın Romanları Üzerine Röportaj

Soru 1 Yazma sürecinizde sizi en çok motive eden ve zorlayan etkenler nelerdir? Düzenli bir yazma rutininiz var mı yoksa ilhamın sizi yönlendirmesine izin verir misiniz? Yazma tıkanıklığı yaşadığınızda bu durumun üstesinden nasıl gelirsiniz ve bu süreçte kendinize nasıl yaklaşırsınız?

Ali Haydar Haksal: Yazma sürecinde yoğunlaşıyorum, içselleştiriyorum. Her şeyden önce zihni hazırlıklarım olur. Kimi zaman bir imge, bir olay veya bir an yazıya başlamanın için yeterli olur.

Başladığım bir metinde kendimi konularıma veriyorum, özdeşleştiriyorum. Her şeyden önce bir sanatçıyım ama bir kültür ve düşünce insanıyım. Sanatımın asıl özelliği budur. Eserlerimde düşünce veya kültür belirgin olmuyor, sırtıtmıyor. Eserin ruhu önemlidir. Eğer benim ruhumdan bir konu, bir eser, bir durum oluşmuşsa ya da sadır olmuşsa o zaman benim bir yansımam doğrudan oluyor. İçselleştirdiğim durumlarda beni içine alıp götüren bir akışın içinde oluyorum genel olarak.

Bir sanatçıda ilham önemlidir ama bu her şey değildir. Sizde bir şeyler birikiyorsa ve siz sürekli besleniyorsanız yeri ve zamanı geldiğinde içinizdekiler taşmaya başlıyor. Bir de eşref saatini buluyorsa kendiliğinden ortaya çıkıyor. Ve eğer siz salt sanat kaygısıyla yazıyorsanız, bir geriliminiz yoksa kimi zaman tıkanmalar oluyor. Bu dönemler ruhun kabz hâlidir.

Bir büyük medeniyet toprakları üzerindeyiz. Ruhumuzu besleyen çok şeyimiz var. Bunları özgün bir anlatıyla gerçekleştiriyor, estetize edebiliyorsanız sorun olmuyor. Bununla birlikte yaşadığınız toprağın ruhunu taşıyorsanız bunlar ister istemez eserinize yansıyor. O zaman eseriniz sıcak oluyor.

Çok yazan biriyim. Düzeyimi düşürmeden ya da yitirmeden belli bir sınırın üstündeyseniz bir sorun olmuyor. Eğer belli bir rutini tutturmuşsanız kendinizi yenileyemiyorsanız o zaman istenileni gerçekleştiremiyorsunuz.

Tabii ki romanlar üzerine olan bu yoğunlaşmanız doğal olarak belli bir düzeyde seyrediyor.

Yazmada zorlanmıyorum. Öyle söyleyince kolaycı biri olduğum sanılsın. *Hüzün* romanım otobiyografiktir, özellikle müderris dedemi, çevresini, aileyi ve

sonrasını anlattığım bir eserimdir. En çok zamanımı alan *Hüzün* oldu. Bir de şu sıralarda yazmakta olduğum *Belkıs ile Süleyman* romanım uzun bir zamana yayıldı. Onun nedeni de duyarlı bir konunun, Süleyman Peygamber'in hayatını anlatma dikkati, titizliğindeki zorluktur. Örneğin *Anzela ile İbrahim* romanımı çok kısa sürede yazdım. Aynı dönemde aynı şiirsel dil ile *Öykü Ağacı* denemelerim çıktı.

Kimi zaman tikanıklıklar oluyor elbette.

Şu ana kadar kitaplaşan on yedi öykü kitabım var. Öykünün de zorlukları var. Fakat bu insanın ruh hâlinin doğal bir sonucu. Almadan vermek Allah'a mahsus. Yukarıda vurguladığım, özellikle anlatmaya çalıştığım şey insanın dolu olmasıdır, doluyunuz taşarsınız. İnsanı ruhu beslenmeyince kısırlaşır. Onu sürekli beslemek gerekiyor. Çok çok okuyorum ve doluyorum. Bir kitap denizi içindeyim. Kendime ait özel ve zengin bir kütüphanem var. Her kitap bir insandır ve hatta daha fazlasıdır.

Gözlemliyorum, yaşıyorum, duyarlı bir rezonans üzerindeyim. İster istemez bu bana güç katıyor.

Arada bir soluklanıyorum bu belki biraz zaman alabilir. Olmalıdır da. İnsan, beslenmeyince bu belli bir dil yoğunluğuyla yaşanmayınca işte o zaman tikanıklıklar yaşanabiliyor. Benim adalarım veya dairelerim var oradan oraya geçiyorum. Bu da beni rahatlatıyor.

Hayata geç başladım. İlkokuldan sonra beş yıl ara verdim. On yedi yaşında İmama Hatip ortaokuluna kaydım yapıldı. Yirmi beş yaşında liseyi, yirmi dokuz yaşında üniversiteyi bitirdim. Hayata bu yaşlarda hızlı biri giriş yaptım yazı hayatına. Sürekli okumanın getirdiği bir sonuçtur bu.

Soru 2 Hulefa-yı Raşidin dönemini romanlaştırma fikri nasıl ortaya çıktı? Bu konuyu seçmenizde sizi tetikleyen özel bir düşünce veya olay var mıydı?

Ali Haydar Haksal: *Kapıda Bir Çift Ayakkabı* öykü kitabımda yer alan “Efendim” başlıklı bir öyküm var. Sevgili Efendimizi kısa bir metin içinde kısa bir an ile anlatmıştım, *Yedi İklim* dergisinde yayımlamıştım. Bu, arkadaşım ve dostum Osman Bayraktar'ın dikkatini çekti. Bu tür kültür öyküleri yazmamı önerdi. *Mesnevi*'de geçen hasta, mümin bir köleyi Efendimizin ziyaret edişiyle ilgiliydi. Bunu yazdım. Daha sonra da Sevgili Efendimizin kimi rüyalarını modern bir anlatı ile sürdürdüm. Bir yayınevine *Rüya Rüya İçinde* adıyla yayımlandı, ilgi gördü peş peşe birkaç baskı yaptı. O sırada ağır bir hastalık sürecim oldu, hastanedeydim. O

yayınevinin editörü Ali Sözer beni aradı. “Dört Halifeyi bu üslupla yazar mısınız?” “Olur” dedim ve kabul ettim. Kimi kaynak kitapları hastaneye taşıdım. O zaman Hayattüssahabe bunların başında geliyordu.

Öğrencilik yıllarımdan beri çok okuyorum. Elbette siyerleri okumuştum. Bir de özel olarak Dört Halife ile ilgili eserler vardı ama çok azdı. Bir romanı okur gibi insanı sürükleyen metinler değildi. Bu eserleri yazma gibi bir planım yoktu ama bu teklif gelince kabul ettim. Hastane sürecinde *Sevgili’nin Yol Arkadaşı Hazreti Ebubekir*’i üç ay gibi kısa bir sürede yazdım. Yayınevi roman başlığıyla sundu. Ben anlatı diye tanımlıyorum. Gerçi romanlar ve öyküler de birer anlatıdır.

Sevgili Efendimiz’i de yazmaya başladım ama bir yerde bıraktım. Ağır bir sorumluluk. Gerçi Dört Halife ile ilgili bu çalışmamız dolaylı siyerdir. Bunlar bana güç verdi. Manevî olarak en anlamlı çalışmalarım oldu bu seri.

Soru 3 Hulefa-yı Raşidin romanlarını yazarken ne kadar araştırma yaptınız? Hangi tarihi kaynaklardan yararlandınız? Araştırma sürecinde sizi en çok etkileyen veya şaşırtan bilgiler neler oldu mu?

Ali Haydar Haksal: Kütüphanem oldukça zengindir. Kırk bin cilt kitap bulunuyor. Kaynak konusunda zorlanmıyorum. Karşılaştırmalı olarak okudum. İslâm tarihleri, sevgili Efendimizi anlatan siyerlerin hemen tamamına baktım. Hadis kitaplarına baktım. Aynı anı anlatan kimi farklı nakillerde karşılaştırmalar yapınca bunlar bir bakıma birbirini tamamlayıcı oldu. Önemli olan, duyarlık gerektiren durumlarda dikkatli olmaya baktım. Onların birer insan olduğu gerçeğini göz ardı etmedim.

Edebî bir üslup bakımından Mevlana’nın *Mesnevi*’si bir bakıma yol gösterici oldu. Öykü yazarı olmam, şiir yazmam işimi kolaylaştırdı. Yazmaya hazır bir zihin dünyam var, okumalarım ve birikimim beni rahat kılıyordu. Bugün için de böyledir. Yaşlanmıyorum, hep diri ve gencim. Sanat bunu gerektiriyor.

Benim için şaşırtıcı bir şey yok. Yeni bir keşif peşinde değilim. Yaşanmışlıklar var. Bunları yazarken kendimi de onların yerine koyuyorum. Anlattıklarım insan, bu insanların Sevgili Efendimiz’in yanında nasıl bir ruh hâli içinde iseler ben de öyle olmaya baktım. Onlarla yol arkadaşı olmaya baktım.

Hastalık sürecinde oldukça duyarlı bir ruh hâlim vardı. Ruhum incelmmişti. Ölümçül bir hastalığa yakalanmış biri etrafında duyarlı bir ortam vardı. Gerçi ben

kendimi hastalık psikolojisine kaptırmadım ama çevrem çok etkileniyordu, dolayısıyla ben de etkileniyordum. Hastaneden çıktıktan sonra sürekli evdeydim. Kimi bölümleri yazarken ağladım. Evin içinde gezindim. Eşim, üzerime titizleniyor, bir şey mi oldu, neyim var diye kaygılanıyordu. Örneğin Hazreti Bilal işkence çekince, Efendimizin irtihal anı ve yaşananlara yaşayarak ağlıyordum. Diğer bölümlerde de hep böyleydi. En çok da Sevgili Efendimizin irtihali dönemi, o zaman çok duyguluydum. Konularıma yoğunlaştıkça bir duru nehrin sularında akıp duruyordum.

Vaktim kalır mı bilmiyorum, çevremdeki yazar ve arkadaşlarım, dostlarım Hazreti Hasan ile Hüseyin'i de yazmamı istiyorlar. Alanım ve sorumluluklarım çok. Belli bir yaştayız, bir de sağlık sorunlarım olunca zamanım yetmiyor.

Elimin altında bulunan çalışmaları toparlayayım diyorum ama biri bitmeden bir başkası başlıyor. Kendimi bu ırmaktan kurtaramıyorum, beni alıp götürüyor.

Soru 4 Hulefa-yı Raşidin hakkında yazılmış diğer eserlerde, hangi açılardan farklılaştığınızı veya bu konuya özgün yaklaşımınızın ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Ali Haydar Haksal : Anlatım, dil ve üslup bakımından farklı. Bunlar birer ders kitabı, ya da monografik eserler değildirler. Önceki döneme ait eserleri okurken bir roman, ya da bir öykü anlatı tarzında olmadıkları için okunmada zorlanılıyor. Kendinizi zorlamasanız bir süre sonra bırakıyorsunuz. Dil ve üslup bütünlüğü, anlatı tarzı önemlidir. Belli dönemler ve kimi konuları okuyup kitabı elinizden bırakıyorsunuz. Böyle olmasını istemedim. Bu eserlerimi yazarken ilk iki cildi çıkmıştı, babamın dayısının oğlu merhum Nurettin Hasköylü, edebiyat öğretmeniydi, çok titizdi, sıkı bir eleştirmendi. O iki cildi okudu, ciddi eleştirilerde bulundu. Önceki eserlerimi de biliyordu. “Bunlar roman anlatısı ve üslubuyla yazılmış. Bunlar bir tarih kitabı değildir. Neden bu kadar isimlere boğuyorsun, bu tarihçilerin işidir” uyarısında bulunmuştu. Sonraki baskıda onun bu dikkatini göz önünde bulundurdum.

Soru 5 Hulefa-yı Raşidin ve benzeri İslami tarihi konuları gelecekte ele almayı planlıyor musunuz? Başka hangi dönemler veya şahsiyetler ilginizi çekiyor?

Ali Haydar Haksal: Bu sorunun cevabını kısmen yukarıda karşıladım. Fakat benim şöyle bir durumum var. Marmara İlahiyat Fakültesinde İslâm Düşüncesi Anabilim bölümünde Yüksek Lisans yaptım. Hocam Bekir Karlıga oryantalizm üzerine oksidentalizm bir yaklaşımla ödevler verdi. O gün bugündür bu konuda yoğun çalışıyorum. Şu ana kadar dört kapsamlı cilt çıktı. İslam düşüncesiyle Batı düşüncesi

karşılaştırmaları, oryantalistlerin medeniyetimize, coğrafyamıza bakışları bizim onlara karşı nasıl bir tutum içinde olmamız gerektiği önem kazanıyor. Batı düşüncesi serisinin şu an onun yoğunluğu içindeyim. Örneğin bir batılı yazarı ele alıyorum isem hemen bütün eserlerini okuyorum, onlar hakkında yazılmış olanları da dikkate alıyorum. Şu sıralar beş ila altıncı ciltler üzerinde çalışıyorum. Biri Akdeniz, Sicilya ve İtalya. Diğeri de Suriye, Filistin ve Ortadoğu ağırlıklı.

Bu tür çalışmaları yaparken bile bana yeni konular çıkıyor. Onları da kimi zaman öykü, kimi zaman deneme ile anlatıyorum ve yazıyorum.

Zaten öykü ve şiir ile deneme asıl alanlarım. Onlarda bir kesinti olmuyor.

Soru 6 Günümüz dünyasındaki hangi sorunlara Hulefa-yı Raşidin döneminden çıkarılabilecek çözümler veya dersler görüyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Elbette vardır. İslâm medeniyetinin yeniden hayat bulduğu ve yeni bir zamana ve dönüme doğru başlangıç yaptığı gerçeği yadsınabilir mi? Benim düşünce tarzımı belirleyen öz bir merkezdir. Öyle de olmalıdır. Bunlar eğer yeterince anlatılabilirlerse karşılık bulur. Yukarıda adı geçen Dayım Nurettin Hasköylü iyi bir sosyal demokratı. Hayatı boyunca fotr şapka ile yaşıyordu. *Cumhuriyet* gazetesinden başkasını okumuyordu. İlki iki kitabımı okuduğu zaman onun kimi dikkatleri önemliydi, uyarıları oldu. Fakat daha da önemlisi *Sevgili'nin Hak Dilli Arkadaşı Hazreti Ömer* kitabımı okuduktan sonra uzun bir mektup yazdı. O mektubunda: “Ben böyle bir Devlet Başkanı istiyorum. Bugünküler beni bu anlamda hiç tatmin etmiyor.” Kitabı o kadar özenle incelemişti ki edite bile etmişti. Yeni baskıda onun önerilerini dikkate aldım.

O merkezden bakınca bugünkü sorunları çok daha iyi görüyorum, eleştirilerde bulunuyorum. Hatta bu konuda acımasızım, ödünsüzüm diyebilirim.

Soru 7 Dört halifenin her birinin karakterini ve yönetim anlayışını nasıl farklılaştırdınız? Onların güçlü ve zayıf yönlerini okuyucuya nasıl göstermeyi amaçladınız?

Ali Haydar Haksal: Bu eserlerimi isimlendirirken de buna dikkat ettim. Her birinin farklı özellikleri var. Bunlar bir bakıma insanlığın farklı kişiliklerini de temsil ediyorlar. Sadakat, bağlılık, adalet, merhamet, ahlâk, ilim, özveri vs. her insan diğerinden farklıdır. Kişilikler de böyledir. Kimi munis, kimi celalli, kimi cesur, kimi akraba ve çevre düşkün, kimi kendini ilime, kimi asker, cihada adanmış kendisini.

Güçlü ve zayıf yönleri değil de kişilik ve mizaç karşılaştırmalarıdır bunlar. Bizler de öyle değil miyiz? Biz beş erkek kardeşiz her birimizin farklı özellikleri var. Aynı ruh ve düşünce dünyasında bulunuyorsak hem ayrı birer kişiliğimiz hem de aynı ruh dünyasının insanıyız.

Değişen ve dönüşen o toplumda her halife farklı özellikleriyle insanları etkiliyorlar. Bu bir yönetim tarzıdır.

Soru 8 Dilinizi ve üslubunuzu tarihi ve dini konulara uygun hale getirirken nelere dikkat ettiniz? Hangi yazarlardan veya edebi akımlardan etkilendiniz?

Ali Haydar Haksal : Her şeyden önce Müslümanız. Gündelik yaşayışımızda biz nasıl her eylemimizden sorumlu isek, yazı da bizim eylemimizdir. Omuzlarımızda yazıcı melekler bulunuyor. Her eylemimiz kayda geçiyor. Bize düşen yazıyı da böyle düşünmemizdir. O zaman neyin nasıl yapacağınızı biliyorsunuz. Ben sanatımı ve hayatımı böyle düşünüyorum. Absürt ve uçuk kimi durumlardan kaçınıyorum.

Yazdıklarım tarihi roman değildir. Bunlar tarihi özellikler taşıyor. Fakat her halifenin doğumundan ölümlerine kadar bir düzen içinde tasarladım.

Öncelikle biz **Diriliş Akımı** düşünce ve sanat geleneğinden geliyoruz. Beslenme kaynaklarımız, bakışımız ve yönümüz aynıdır. Tarzlarımız farklı olabilir ancak birbirimizden kopuk değiliz. Etkilenmeyi beslenme olarak görmeliyiz.

Edebiyat, sanat ve düşünce hayatımızda **Diriliş Akımı** bir dönümdür.

İmam Hatip okulundaki öğrenciliğimden beri kesintisiz, bıkmadan, usanmadan okuyorum. Edebiyat fakültesinden mezunum, ilahiyatta yüksek lisans yaptım. Edebî faaliyetlerim ve çabam elbette ki bir dil ve üslup oluşturmamı sağladı.

Sizin gibi akademik çalışmalar yapanlar sanırım bu yönü görür ve bilirler, bilmelidirler. İşleri ve alanları budur. Kendi yerimi belirleme benim görevim değil. Eleştirmenlerin ve okurların işidir bu.

Eserlerimde hüküm vermiyorum ben yargılayıcı değilim. Keşke Hazreti Ebubekir şunu yapsaydı ya da yapmasaydı deme hakkına sahip değiliz. Onların yaşayışlarından kendimize neler anlamalıyız. Çünkü onlar Sevgili Efendimiz'in yanındadırlar ve bir bakıma denetim altındadırlar. Kusur arama peşinde olmuyorum. Eserlerimi okuyanlar kendileri karar versinler, ya da benimsesinler isterim. Yaşanmışlıklar vardır bunları güzel bir dil ile anlatma sorumluluğum var. Kararlarım sonuçları değiştirmez. Bu güzel yaşanmışlıkları insanlar nasıl içselleştirebilirler onu

düşünüyorum. Bir insan eserimi okurken kapılıp gidiyor mu, esere dahil oluyor mu olmuyor mu ona bakıyorum. Kimi akademik çevrelerin veya kişilerin içinde düştüğü durumda olmak istemiyorum, olmadım da. Yakın zamanda Roger Garaudy'nin anılarını okurken bir dikkati hoşuma gitti. Miraç konusu akademi dünyasından çokça tartışılan bir konu. Peygamber miraca gitti mi gitmedi mi? Onun şu yaklaşımı: "Peygamberin rüyası da mucizedir. Miraca rüyasında gitmiş olsa bile mucizedir" anlamında ifade ediyor. Kaldı ki Miraç konusu Batı düşüncesini de etkilemiştir. *Dante'nin İlahi Komedya'sı* miraç konusu üzerinedir ve İslâmî kaynaklardan beslenmiştir.

Batı Hıristiyan düşüncesinin romanı, anlatıları kendi inanışlarının ruhlarından doğuyor. Kazancakis'in romanları buna iyi bir örnektir.

Etkilenme ifadesi bana göre değil, ben beslenme olarak bakıyorum. Bu güneşin altında üretilenlerden yazı ve düşünce anlamında besleniyorum. Bir arı gibi her çiçeğe konuyorum, işime geleni alıyorum. Dünya edebiyatını iyi biliyorum, sıkı okurum. Onlardan nasıl yararlanırım, nasıl çıkarımlar elde ederim ona bakarım. Roman ve öykü türleri Batı'ya ait. Ama biz kendi romanımızı ve öykümüzü yazıyoruz. Kendi insanımızı anlatıyoruz.

Üstad Sezai Bey'in farklı toplumlarda ve dönemlerdeki düşünürleri, âlimleri destelenmiş güllere benzetiyor. Hemen her birinin kendine özgü özellikleri var. En aykırı olabileceklerden bile alınabilecekler bulunuyor.

Soru 9 Romanlarınızdaki karakterler nasıl ortaya çıktı? Onları yaratırken hayali mi, gerçek kişi veya olaylardan mı ilham aldınız? Karakterlerinizin psikolojileri ve motivasyonlarını derinlemesine nasıl inşa ettiniz? Karakterleriniz ile aranızda nasıl bir bağ var?

Ali Haydar Haksal: Biz bu dünyada ve bu çağda yaşıyoruz. Günümüzdeki insanlara ve yaşanmışlıklara tanığız. Geçmiş zamanın insanları da insandır, dönemleri ve koşulları farklıdır. Yaşama alanları, kullandıkları araçlar, diller ayrıdır.

Bir yazar roman ya da öykülerini yazarken, karakterlerinin kişilikleriyle birlikte yaşıyor. Kendini onların yerine koyuyor. Tiyatro oyuncular kendilerini oyunlarına verirken oynadıkları karakterin kimliğine bürünürler. O zaman sahnede başarılı olurlar. Normal hayatlarında kendileridirler. O rollerden uzaklaşıyorlar.

Bir yazar ruhundan adeta çimdikleyerek kendilerini eserlerine verirler. Eser sanatçıdan soyutlanamaz. Kendi ruhundan ona katıyor. Acı çekiyor, üzüyor, seviniyor ve mutlu bile oluyor. İronik bir metin söz konusu olunca bunu da başarıyla yerine getiriyor. Benim öykülerim, romanlarımda kimi bölümler de ironi bulunuyor. Onları yazarken içten içe içimden kıkır kıkır gülüyorum.

Yaşamakta olduğumuz toplum bizim için bir ölçü. Yaşıyoruz, gözlemliyoruz. Örneğin *Kör Kuyu* romanımda dört ayrı kadın karakter var. Farklı mekânlar, yaşayış tarzları ve karıştıkları durumlar. Onları kendi ortamlarına göre ele alıyorum. Bunlardan biri bana: “Benim hayatım roman. Ne olur bir kelime söyleyin de kurtulayım” demişti. O da hayatında bir mucize bekliyordu.

Bir kadını bir erkeğin yazması, dışarıdan bakınca düşündürebilir. Kadının psikolojisini bir erkek nasıl yakalayabilir sorusu akla gelebilir. Kadın genel anlamda hem çok duyarlı, ince ruhlu, hem gündelik hayatında çok titizdir. Ev ortamında en küçük ayrıntı onun için önemlidir. Erkek böyle değildir. Benim birçok öykü ve romanımda kadın karakterlerin merkeze alındığını belirtmeliyim. O zaman bir kendi kişilerine kadın veya erkek olarak bakmıyorum, insan olarak bakıyorum.

Anzelha ile İbrahim romanım modern bir Leyla ile Mecnun gibidir. İsimleri aynı olmasa da bu bakış açısıyla ele alınmışlardır. Gerek kadın ve gerekse kadını ruhumda içselleştirerek yazıyorum.

Soru 10 Romanlarınızı çağdaş Türk edebiyatı içindeki konumu açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Romanların yer ve konumunu belirlemek ya da tanımlamak benim görevim değil. Bu, akademinin ve eleştirinin konusudur. Ancak ne yaptığımı çok iyi biliyorum. Kendime göre özgünlüğüm var. Anlatılarım şiirseldir, şiirin imkânlarından yararlanıyorum. Dört Halife’yi yazarken de farklı bir dil kullandım. Kimi yerde şiir ve denemenin imkânlarından yararlandım. Anlatılardaki denemelerle bir ufak açma düşüncesi oluştu. Bir edebiyatçı ve sanatçı olarak Dört Halife ancak böyle bir üslup ve tarz ile anlatılabilirdi. Bunlar da bir yeniliktir bizim edebiyatımızda. Övgü ve yergi bizim işimiz değildir. Doğal olarak onlara daha çok özenle yaklaşıyoruz.

Medeniyetimiz ve kültürümüzün verilerinden besleniyorum ve onları eserlerime sindiriyorum. Öncelikle şunu belirteyim ki Peygamberin rüyalarını ve kimi yaşanmışlıklarını modern bir anlatıyla ele edebî olarak ele alan sanırım bir ilkim.

Gerek *Anzelha ile İbrahim* ve gerekse *Mum ile Pervane* farklıdır ve yenidirler, özgündürler.

Hüzün otobiyografiktir ama doğal olarak yer yer kurgu ağır basıyor.

Kurguda kendime ait bir tarzım bulunuyor.

Soru 11 Romanlarınızın genç nesiller üzerindeki potansiyel etkileri hakkında neler düşünüyorsunuz? Bu romanların gençlerin dini ve ahlaki değerlerine nasıl katkıda bulunabileceğini düşünüyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Eserin önemli olan tarafı geleceğe kalıp kalmayacağıdır. Yazı hayatımın ellinci yılındayım. İlk eserim *Evdeki Yabancı* öykü kitabıma yıllar sonra dönüp baktığımda düşündüğüm gibi olduğunu görüyorum. Bunu hemen bütün eserlerim için söyleyebilirim.

Bu zamanın insanına nasıl bir dil ile anlatmalıyız ki onlarda karşılık ya da gerçekliğini bulsun.

Okurum sadece bugün için değil yarın için de olacağını biliyorum. Yerel anlatım dilinden, ağdalıklardan kaçınıyorum. Çünkü bugünü yaşıyoruz ve bugünün insanı için yazıyoruz.

Yazı dünyamı kavrayan ve içine giren bir daha bırakmıyor. Tabii ki metinlerimin veya eserlerimin zor bir tarafı da vardır. Sıradanlıktan kaçınıyorum.

Kadın okurlarımın eserlerimi fazlasıyla içselleştirdiklerini biliyorum.

Popüler olmayı hiçbir zaman yeğlemedim. Bu tür eser vermekten kaçındım. Zor olan neyse onu tercih ettim.

Soru 12 Yazmaya yeni başlayan ve kendi seslerini bulmaya çalışan genç yazarlara neler tavsiye edersiniz? Onlara hangi pratik önerilerde bulunursunuz?

Ali Haydar Haksal: Sürekli vurguladığım bir şey var: “Almadan vermek Allah’a mahsus.” Gençler eğer yazmaya aday iseler çok çok okumalarını öneririm. Sürekli egzersiz yapmaları ve kendilerine özgü bir dil ve üslup yakalayınca kadar sürdürmelidirler. Hiç birimiz gökten zembille inmedik. Özel çaba ve gayretimizle buralara geldik. Köyde doğmuş, yirmi beş yaşına kadar köy hayatını yaşamış biri olarak çabalarımın bir sonucu olarak buradayım.

Öncelikle birinci sınıf yazarları okusunlar. Zor ve anlaşılması zor olanları seçsinler. Bunu hem dünya edebiyatından hem de bizim edebiyatımızda bunları tercih etsinler. Popüler ve reklamı yapılan yazarların eserlerine itibar etmesinler. Basit ve sıradan eserlere takılıp kalmasınlar. Bu, bir düzeysizlik getirir. Bir eseri okurken anlamıyorsa bir kez daha okusunlar, zamanla onu kavrar ve daha derinlikli düşünmeyi edinmiş olurlar.

Bir de gelişmekte olan ve değişen modern bir edebiyat dili var. Onları ihmal etmesinler. İnsanın ruhunu kavrayan eserlere ağırlık versinler.

Soru 13 Romanlarınız yayımlandıktan sonra okuyucular ve eleştirmenler tarafından nasıl karşılandığını takip ettiniz mi? Bu geri bildirimler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Herhangi bir eleştiri, yazım tarzınızı veya konularınızı değiştirmenize neden oldu mu?

Ali Haydar Haksal: Kadın okurlarımdan onların dünyalarına yakın olduğumu söylediler. Kadınların hemcinsleri olan kadın yazarlardan daha başarılı olduğunu isim isim belirterek söyleyenler oldu.

Tabii ki eleştiriler de oldu. Hakkaniyeti olanlar olduğu gibi kasıtlı eleştirenler de oldu. Onları karalamacı olarak görüyorum. Onları çok da umursamıyorum. Ne yaptığımın farkındayım. Akademik çalışmalar da bir hayli var.

Tabii Dört Halife eserlerim oldukça ilgi gördü. Bir hayli baskıları oldu. Değişik çevrelerde okundu, okunuyor. Şunu gözlemledim, eserlerimi okumaya başlayanlar sonuna kadar gidiyorlar. Beklemediğim ve ummadığım çevrelerden ilgi gördü bu eserlerim. Modern insanların özellikle başladıkları ilk eserden sonra diğerlerini de okuduklarını gördüm.

Birçok okurumun şu tepkilerine tanığım. Örneğin benim hayatımı siz bilmiyorsunuz ama şu eserinizde beni anlatmışsınız. Kendimi buldum diyenler çok olmuştur.

Hatta yakın bir dostum bir arkadaşım, onun özel hayatını hiç bilmiyordum “O geldi ben gittim” öykümü okuduktan sonra bana şunu söyledi. “Benim yaşadıklarımı tıpa tıp yazmışsınız, onları birebir yaşadım, yaşıyorum. Kendi hayatımı size hiç anlatmadım. Bunu nasıl başardınız?” Bu ve benzeri anekdotlar bir haylidir.

Soru 14 Romanlarınızın (film, dizi, tiyatro vb.) farklı bir sanat dalında yeniden yorumlanmasına nasıl yaklaşırsınız? Eserlerinizin farklı yorumlanmaması mümkün müdür? Böyle bir durumda bir yazar olarak size neler düşündürür?

Ali Haydar Haksal : Bu elbette benim işim değildir. Yapılırsa memnun olurum. *Mum ile Pervane* romanımdan bir bölümün bir tiyatro eserine dönüştürdü genç bir arkadaşımız. “Aynalı Oda” başlığıyla.

Teknik olarak dizi ya da film konusuna uygun mudur bilmiyorum. Bu da onların işidir. Tiyatro eseri yazmayı zaman zaman düşündüm ama yazmadım. Örneğin çocuk edebiyatı alanına hiç yönelmedim ve düşünmedim.

Soru 15 Romanlarınızdaki hangi karakterle en çok özdeşleşiyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Bu sorunuzla ilgili cevabım yukarıda yer yer yer alıyor. Hemen bütün eserlerim benimdir, bütün kahramanlarım benimdir. Onlar benim, ben de onların. Benden soyutlanamazlar.

Hemen hepsi benim kahramanlarım olduğuna göre benden izler taşıyor. Zaman zaman kimi kahramanlarım benimle özdeşleştirildiğini belirtmeliyim. Örneğin *İki Ateş Arasında*’ki Adnan ile özdeşleştirenler oldu. *Anzelha ile İbrahim* de öyle. Okurumun bir dikkati genel olarak siz bunları yaşadınız mı sorularıyla karşılık buluyor. Oysa çok az yaşanmışlıklarım var. Eserlerin gerçekliğini bulması okurları böyle düşündürtüyor olmalı.

Soru 16. Romanlarınızda ele aldığınız temel temalar nelerdir? Bu temaları okuyucuya aktarmayı nasıl hedeflediniz? Bu temalar üzerinde okuyucunun nasıl düşünmesini veya hissetmesini umuyorsunuz? Bu temalarla ilgili kişisel bir bağınız var mı?

Ali Haydar Haksal: Büyük bir medeniyet coğrafyasında yaşıyoruz. Kendi medeniyet değerlerimizi veya hayatını yeterince yaşamıyoruz. Devletlerimiz olmuştur ama devletimiz yoktur diyebiliriz. Elbette yaşadığımız ülke bizim, bu toprakların sahibiyiz. Ancak batı medeniyet düşüncesinin ve kurumlarının, yönetim tarzını yaşıyoruz. Bu giderek küreselleşme getirdi.

Yalnızlık ve hüznün ağır basıyor. Bana “Hüzün yazarı” yakıştırmasında bulunuldu. Kendi kişiliğimizde ve ruh dünyamızda bir başınayız. Yabancılık genel anlamda bütünüyle insanlığı kuşatmış bulunuyor. Bu, kimilerini memnun ediyor

olabilir ama biz kendi ruh dünyamızı yeterince yaşamıyoruz. Yaşananlar da bizi tatmin etmiyor.

Biz yazıyoruz yayımlıyoruz, eserlerimizi okura emanet ediyoruz. Artık onlar bizden çıkıyor, insanlığın eserleri oluyor. İster bu gün ister yarın mutlaka karşılık bulacağından kuşku yoktur.

Biz vaaz vermiyoruz, söyleşmiyoruz yani insanlara düşüncemizi söylev tarzında vermiyoruz. İnsana tepeden bakmıyor ve aşağılamıyoruz. Okurumuzun bizi hissetmesi, anlaması ve içselleştirmesi önemlidir. Eser o zaman karşılığını bulmuş oluyor.

Soru 17 Karakterlerinizin okuyucuların empati kurmasını nasıl sağlıyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Okurlarım benim eserlerimde kendilerini buluyorlar mı, bulmuyorlar mı ona bakarım. Eğer kendilerini buluyorlarsa eser istenen düzeyde olmuştur denebilir. Bunu biz şu zamanla sınırlamıyoruz.

İronik eserlerim de insan için içten uyarı ve dikkatli olmaya yönlendirir. Kimi zaman adeta kendime de acımıyorum. Kendimi bile ti'ye alabilirim. Nasıl ki anlattığım kimi durumlarda ağlıyor ve hüznleniyorsam bu da hayatımızın bir diğer yüzüdür.

Soru 18 Yapay zekâ ve dijital araçların, gelecekte roman yazarlığını nasıl etkileyeceğini öngörüyorsunuz?

Ali Haydar Haksal: Çok hızlı bir değişim sürecindeyiz. Eskiden iletişim kurmak ve haberleşmek için mektup vardı. Artık mektup yazılmıyor. Eskiden daktilo vardı şimdi bilgisayarlar ve tabletler var. Yarın bunların yerini ne alacak kestiremiyoruz.

Diji dünya çok etkili ve yaygın. Yepyeni bir dünya ile karşı karşıyayız. İnsanı fazlasıyla meşgul ediyor. Gündelik hayatta toplu taşıma araçlarında ya da mekânlarda insanlar sadece akıllı telefonlarda geziniyorlar. Kitap okuyan insan sayısı çok az. Bunlar insanların kitap okumalarını engelliyor. Örneğin e-dergiler var. Bunlar ustaların denetiminde değil. Klavye bilen oturup yazıyor ve paylaşıyor. Bunlar nitelikli midir değil midir, bir sanat değeri var mıdır yok mudur çok da önemli değil. Karşılık da buluyor.

Ben diji dünyayı gayya kuyusu olarak niteliyorum. Bütün faaliyetler onun karanlık uzamında yitiyor. Bir kitabın sayfalarını çeviremiyorsunuz altını çizip

okuyamıyorsunuz. Bir süre sonra o esere dönme gibi bir şansınız olmuyor. Bu çaba ve emekler kütüphanelerin raflarında yer almıyor.

Yapay zekâ da bir yapaylık var. Her şey mekanikleşiyor. Ruhu olmayan bir dünyaya doğru gidiyoruz. Artık insan devreden çıkıyor.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Gülsoy, Hülya

Uyruğu : TC.

ORCID :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	-	-
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2011
Lisans	Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İslam Tarihi ve Sanatları	
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2005
	Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2005	Açı Dershanesi	Türkçe Öğretmenliği
2005	MEB	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler:

Seyahat ederek farklı yerleri gezmek, kültürlerini öğrenmek, müzik dinlemek.

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Hülya GÜLSOY
Öğrenci No	21920019005
Anabilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
Programı	TÜRK İSLAM EDEBİYATI
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	ALİ HAYDAR HAKSAL'IN ROMANLARINDA YER ALAN ROL MODEL ŞAHSİYETLER

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	118
İntihal Tespit Programı	TURNITIN
Benzerlik Oranı (%)	12
Tarih	28.03.2025

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

	Danışman	Öğrenci
Adı Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Şahin YAVUZER	Hülya GÜLSOY
İmza		
	Tarih	28.03.2025